
The Joseph and Mary B.
Grocchi Memorial Fund
Stanford University
Libraries

HORA KUTNÁ

A JEJÍ OKOLÍ.

K potřebě

cestujících i domácích

sepsal

JAN J. ŘEHÁK,
profesor c. k. vyšších reálních škol Kutnohorských.

S novým plánem města
od prof. **V. Lavičky.**

V Hoře Kutné.
Nákladem kněhkupectví Karla Šolce.
1879.

Tiskem dra Ed. Grégra v Praze.

Připomenutí.

Když mne došlo pozvání pana nakladatele, bych se uvázal v sepsání této knihy, byl jsem poněkud na rozpacích, věda ovšem dobře, že přede dvěma roky vyšel obšírný spis směru podobného, totiž „Průvodce“ pana P. M. Veselského, výsledek to píle mnoholeté.

Uvažuje pak, že mnohému čtenáři, zvláště cestujícímu, hodila by se snad příruční kniha, v níž by vedle přehledu statistiky a dějin Hory Kutné památky města i okolí doznaly vypsání co do formy stručného, ale pokud třeba i zevrubného přede vším v ohledu věcném, odhodlal jsem se složiti tento spis, maje při tom stále na zřeteli potřebu praktickou; leč i čtenář znalý dějin a památek Kutnohorských v něm leckteré nové tuším nalezne

zrnko, vybrané z hojných zásob archivů Kutnohorských.

Krátký výklad některých technických výrazů na konci knihy ve prospěch širšího obecenstva připojiti nezdálo se mi býti od místa; tamtéž položen jest seznam důležitějších pramenů, z nichž látka spisu byla vážena.

Přiložený plán od váženého kollegy mého p. prof. V. Lavičky se slušným zřetelem k všem novějším proměnám rýsovaný přispěj podstatně k znázornění rozlohy města a jeho památností.

V Hoře Kutné, v dubnu 1879.

J. J. Ř.

I. Poloha města a poměry přírodní.

Žírné roviny Labské dotýká se mezi Starým a Novým Kolínem nejzazší okrají severní plasy stupňoviny českomoravské, jejížto poslední výstupky zde tvoří řadu malebných pahorků postupující od pěkného *Kaňku* (druhdy Špicberku, 352 m.) na západ přes *Sukov* a *Kuklík* k *Vysoké* (471 m.) vévodící celému okolí. Mezi jižním úpatím prvnějších tří pahorků a hlubokým údolím klikaté *Vrchlice* rozkládá se v 32° 56' východní délky a 49° 57' severní šířky **Královské svobodné horní město Hora Kutná.** Osa města zabíhá tím spůsobem, že severozápadní jeho část jest v stejné výši s okolní planinou, kdežto jihovýchodní končiny jeho leží v nížině nevysoko nad hladinou Labskou. Má tudíž město sklon dvojí: jeden podél osy své a druhý od severu k jihu.

Co do *složení geologického* jest prahorním základem celé krajiny rula, která leckdes na den vystupuje. V útvaru prahorním jest zastoupen také bělokámen. Dle novějších výskumů tvořilo

moře křídové ve zdejším okolí zátoku souvisící na východ s mořem pomocí užiny, u prostřed níž se nyní Hora Kutná rozprostírá. Rulu i křídový útvar pokrývá ornice, místy též náplav. Horniny křídového útvaru naplňující bývalou zátoku Kutnohorskou jsou hlavně pískovec a vápenec. Hadec (serpentin) objevuje se na mnohých místech, zejmena na předměstí Kolmarském v obvodu Tellerova cukrovaru; též granát zhusta se nalezá. Okres křídový oplývá množstvím zkamenělin. Rula a pískovec dobývá se v několika lomech. Hojnosť kovů, zejmena stříbra a mědi jest od pradávna světoznámá. Blíže bývalých hutí, zvláště pod kostelem sv. Trojice a za předměstím Kolmarkem v tak zvaných Rozškvarkách pozoruhodny jsou haldy škvárů, které dodávají krajině zvláštního rázu.

Okolí Kutnohorské není dosti vodné, ačkoliv dva *potoky* města se dotýkají. Větší z nich, *Vrchlice* (v horním svém toku *Malešovska*, u Hory *Pach* [= Bach] zvaná) přitéká od Malešova, obkličuje město na jižní straně a ústí se u Nových Dvorů do Klejnarky plynoucí u Starého Kolína do Labe; menší *Bílanka* přichází od Miskovic a vlévá se nad městem u Obecního mlýna do Pachu. Pach vzrůstá sice na jaře v čas oblevy a v letě po

silných lijavcích v bystrou řeku, bývá však po větší část roku potůčkem až příliš skromným. Druhdy býval od Královských hutí až k bráně Čáslavské vydlážděn, o čemž již není ani památky. Voda jeho byla nadržována v četných rybnících sloužíc co hybná síla mlýnům a vodním „kunstům dolovým". Málo těch rybníků zbylo. Hora Kutná zásobena jest skoro výhradně vodou bohatého pramenu *studánky sv. Vojtěcha* u Bilan, kteráž vede se přes dvoje návrší a kamenný most 45 m. dlouhý dílem dřevěnými, dílem (v městě veskrz) železnými rourami až do pivovaru Loreckého. Délka celého *vodovodu* obnáší 4200 metrů, od pramene až ku Kamenné kašně 3028 metrů. Voda sbírá se v nádržce za Kouřimskou branou a rozvádí se odtud do 9 kašen městských a asi 20 crků v soukromých domech. Kutnohorští užívají svého vodovodu již od konce XV. stol., majíce naň potvrzovací list od krále Vladislava II. z r. 1493.

Podnebí krajiny jest mírné, k čemuž severní lem pahorkový nemálo přispívá.

Půdy blíže východní strany města jsou z nejlepších celého království, polnosti při vyšší západní straně jsou méně úrodné, přece však dosti dobré. Buráku pěstuje se mnoho; kromě rozličných obilných druhů a daleko široko rozhláše-

ného Malínského křenu a Hlízovského zelí rostí se chmel a výborná zelenina. Vinic jindy velmi četných jest nyní bohužel pomálu; sadařství kvete utěšeně a daří se i choulostivější druhy, jako broskve a meruňky.

II. Rozhledy.

Nejpěknější pohled

poskytuje Hora Kutná, blížíme-li se k ní od nádraží, mohouce takto celou její délku i šířku najednou přehlédnouti. Od velkolepého chrámu obce Sedlecké, s níž město v jeden mohutný celek srostlým býti se zdá, těká zrak k dolejším částem města s nevelkým ale překrásným kostelem Matky Boží. Výše na svahu vyniká pěkný klášter Voršilek. Četné věže, mezi nimiž nejvyšší věž chrámu sv. Jakuba, ční ze spousty červených a šedých střech. Nad veškerým pak městem pne se monumentální budova bývalé kolleje jesuitské a nejdražší skvost, jejž chová Hora Kutná, velebná svatyně sv. Barbory. Z blízka lze přehlednouti větší část města s t. z. Rovin, pláně to jižně od města

za Pachem vystupující, neb i s Králické (lépe než „Královské“) haldy nasypané na kraji této roviny.

Hora Kutná zavírá v sobě vlastní město a čtyři předměstí.

Vnitřní město

má obvod asi 3400 m., délka osy jeho obnáší přes 1 kilometr, největší šířka téměř 760 metrů. Dříve bývalo město obehnáno hradbami, z nichž jen tu a tam stopy některé zůstaly; bývalý městský příkop proměněn jest na mnohých místech v zahrady. Šestero *branami* chodívalo se do města, kteréžto byly: *Kolínská, Klášterská, Čáslavská, Žižkova, Nová* a *Kouřimská.* Brány Kouřimská a Kolínská dohotoveny byly r. 1490, Klášterská přestavena jest r. 1670. Ze všech zachovaly se jedině brána Kolínská (částečně) a Klášterská, a i ty budou k dosažení volnějšího průchodu letošního roku sbořeny. Též někdejších branek čili forten (Čechovské, Hloušecké, Klášterské, Katovy a Pachovské) kromě Klášterské č. Sedlecké více není.

Vnitřní město skládá se z *města Hořejšího,* v němž rozeznávají se *čtvrti Tarmareční* (k jihozápadu), *Bartoloméjská* (k sz.) a *Vojnovská* (k sv.)

a *města Dolejšího* čili čtvrti *Námětské* (k jv.) Následkem dvojího sklonu půdy není v Hořejším městě ani jediné vodorovné ulice, ba některé jsou dosti příkré. Povlovný vzrůst města bez určité stavební osnovy spůsobil jako v jiných starých městech značnou nepravidelnosť ulic a náměstí.

Příjezd do města děje se od východní strany třemi směry, které soustředně se sbíhají. Od Čáslavi vjíždí se do města bývalou Čáslavskou branou po mostě přes Pach položeném do *Čáslavské ulice* a odtud zatáčkou do *ulice Tylovy*. Druhý směr — hlavní to trať jdoucí středem města — vede od nádraží bývalou Novou branou kolem Námětského kostela a hřbitova ulicí *na Náměti* zvanou, zahýbá do *ulice Tylovy* (druhdy Pekařské; v ní rodný dům Tylův), kdež stýká se s tratí jdoucí od Čáslavské brány, a ústí na *Panském náměstí.* Ve směru Tylovy ulice vybíhá z Panského náměstí na západ *Kouřimská* (někdy Vinná) *ulice,* nejpěknější a nejživější to třída Kutnohorská, jíž elegantní krámy rázu takřka velkoměstského dodávají. Kouřimskou ulicí dostaneme se okolo okresního hejtmanství, nárožní budovy realních škol a kostela sv. Jana k starobylé Kamenné kašně a dále až k bývalé bráně Kouřimské,

kdež jest konec města vnitřního. Klášterskou branou v severovýchodním cípu města vstupujeme do *Voršulinské* (lépe Voršilské) *ulice*, béřeme se okolo kláštera Voršilek k pěknému *Svatováclavskému náměstí* zdobenému Kamenným domem (radnicí), zahneme v levo okolo nárožního domu poštovního do příční ulice a octneme se v *Kouřimské ulici.* Klášterní fortnou (jen pro pěší, mezi branou Klášterskou a býv. Novou) vcházíme do *ulice sv. Anny*, odtud na malé *náměstí téhož jména* a dále *Sedleckou* (za starodávna Klášterskou) *ulicí* na *Panské náměstí.*

Z příčních ulic sluší jmenovati (směrem od východu k západu) *ulici Vocelovu* (mezi Klášterskou br. a nám. sv. Anny) s rodným domem J. E. Vocela, *ulici Fifkovu* (jinak u Masných krámů, mezi náměstím Panským a Svatováclavským), *Zelní trh* (mezi Kouřimskou ul. a Svatováclavským nám.) s Božími mukami, *Českou ulici* (vedoucí ze Svatováclavského nám. okolo radnice k bráně Kolínské), *ulici Bartolomějskou* (mezi Kouřimskou třídou a Pirknarovým nám.) s místnostmi Sokola a *Jesuitskou ulici* (druhdy Mincířskou) vedoucí z Tarmarku okolo starobylého Hrádku, nyní učitelského ústavu, k vojenským kasárnám a dále směrem k sv. Barboře.

Náměstí má Hora Kutná asi 20, málo jich však objemu většího. Hlavní náměstí jest *náměstí Panské* tvořící nepravidelný trojúhelník. Stávala tu velká gotická radnice, obklopená vůkol úzkými uličkami; zničena byla velkým požárem r. 1770. V severní části leží: 1. *Náměstí Svatováclavské* (jindy trh Masný a Hrnčířský), nejúpravnější to prostranství Kutnohorské, odkudž otvírá se pěkná vyhlídka na Sedlec a Malín. 2. Na konci Bartolomějské ulice jest *náměstí Pirknarovo* s nemocnicí a chudobincem sv. Bartoloměje. 3. Svrchu zmíněné malé náměstí sv. Anny. Větší náměstí v jižní polovici města jsou tato: 1. Blíže Čáslavské brány prostora od pradávna *Na Bělidle* zvaná s městskými sady. 2. *Svatojanské náměstí.* 3. Z Panského náměstí vede krátká ulice Královská na *Rybní* trh z části stromovím porostlý, jenž v příčině prostonárodních zábav má týž úkol jako v Praze míval Senovážný trh a před tím Karlovo náměstí. Zde spatřujeme zanedbaný, ale malebný Vlašský dvůr, opodál pak nedávno obnovený gotický chrám sv. Jakuba a sešlé arciděkanství, bývalou to školu Svatojakubskou. 4. Blíže severního vchodu kostela sv. Jakuba počíná náměstí *Tarmark* č. Talmark (= Tandelmarkt) zvané. Důležitější stavení jsou:

Řemeslnická beseda (č. 6, se zimním a letním divadlem), dům č. 39, v němž umístěno jest okresní zastupitelství, nárožní dům č. 41, v němž, jak se velice podobá, r. 1507 Sidonský biskup Filip Villanuova zemřel a Mikuláš Dačický z Heslova r. 1555 se narodil, a budova reálních škol. 5. *Smíškovo náměstí* (dříve Koňský trh), na němž nalezá se velká budova krajského soudu, berní úřad a naproti dům č. 49, v němž přebýval a zemřel (1878) proslulý lékař dr. J. J. Štětka, muž o Horu Kutnou i celou vlasť vysoce zasloužilý. Ze Smíškova náměstí přichází se okolo pěkných skupin stromoví a křovin k bývalé kolleji jesuitské, nyní kasárnám vojenským. Prostranství před kasárnami slove *na Mostě* a poskytuje překrásný pohled na hluboké romantické údolí Pachu, okolí kostela sv. Jakuba a Dolejší město; naproti leží holá pláň na Rovinách nazvaná. Nejjižnější částť města zaujímá kostel sv. Barbory a bývalý jeho hřbitov, nyní v úpravné sady proměněný. I s tohoto vysokého stanoviska jest rozkošná vyhlídka.

Čtvero předměstí

Kutnohorských skládá se nejvíce z porůznu rozestavených domů, zahrad a obezděných polí, jichž

ohrady mnohý tesaný kámen z rozličných pobořených budov starobylých obsahují. Předměstí rozprostírají se kolem vnitřního města tím spůsobem, že k východu leží *Kolmark*, k severu *Hlouška*, k západu *Čech* (původně Cech) a k jihu *Pach*. K Hoře Kutné náležejí četné mlýny. Jsou to 1. na Malešovce: *Nové mlýny* (na předměstí Pachovském), k nimž voda dlouhou stokou od *Obecního mlýna* přitéká, dále pak (směrem proti vodě) mlýn *Hutecký* čili Hutní, *Vrbovský* (tyto čtyři mají též parní stroje), *Denemark* a *Cimburk*; 2. na Bilance mlýny: *Práchovna*, *Herynkův*, *Králíkovský*, *Červený*, *Markovičky* a *Feldekův*. Kromě Nových mlýnů čítají se ostatní mlýny k předměstí Čechovskému.

Hřbitovy

má H. K. tři; nejpěknější nalezá se při chrámu Matky Boží *na Náměti*, největší jest okolo kostela *Všech Svatých* za Kolínskou branou, k *sv. Trojici* (nad Bilankou) pochovává se vojsko.

III. Statistika.

Povrch

katastrální obce Kutnohorské měří **2517 jiter 1005 □°.** Z toho připadá na stavební prostoru 60 jiter, na orná pole 1842 j. 65 □°, zahrady 193 j. 1182 □°, luka 65 j. 975 □°, pastviny 122 j. 234 □°, stráně s ovocnými stromy 14 j. 1165 □° a neplodnou půdu 219 j. 558 □° ve 4139 parcelách.

Domy

vnitřního města jsou v hlavních ulicích a náměstích nejvíce dvoupatrové, ostatně většinou o jediném patře; na předměstích převládají pouhé přízemky. Nových domů staví se málo, nicméně však jest dosti prázdných bytů; za to jest nedostatek větších příbytků. Obydlí v odlehlejších částech města jsou chudinou přeplněna. Následující tabulka ukazuje počet domů v městě i na předměstích a znázorňuje nepatrný vzrůst města od posledního sčítání r. 1869.

Počet domů	Nyní	Roku 1869	Přibylo	Ubylo
V městě	562	560	2	—
Na Čechu	98	94	4	—
V Hlouškách . . .	64	60	4	—
Na Kolmarce . . .	34	33	1	—
Na Pachu	45	46	—	1
Úhrnem . . .	803	793	11	1

Obyvatelstvo

H. K., skoro veskrz národnosti české a náboženství katolického páčí se dle sčítání městskou radou r. 1877 předsevzatého na 14924 osoby, nečítaje v to posádku a valný počet studujících jinam příslušných. Úřední „Seznam míst v království českém“ vydaný r. 1878 uvádí (na základě sčítání obyvatelstva ze dne 31. prosince 1869) číslo 12747 duší, přibylo tudíž od toho času 2177 obyvatelů. V jediném předměstí Pachovském počet obyvatelstva ztenčil se o 98 duší. *Přibytek* v ostatních částech města patrný jest z následující tabulky.

Počet obyvatelstva	Koncem r. 1869	Roku 1877			Od r. 1870	
		domácích	cizích	celkem	přibylo	ubylo
V městě	9777	5503	6434	11937	2158	—
Na Čechu . . .	997	422	603	1025	28	—
V Hlouškách .	880	380	559	939	59	—
Na Pachu . . .	785	215	472	687	—	98
Na Kolmarce .	306	74	262	336	30	—
Úhrnem . .	12747	6594	8330	14924	2177	—

Zdvižení (čili pohybování) obyvatelstva r. 1878

vysvítá z níže uvedených čísel. *Sňatků* odbývalo se 119; nejmladšímu ženichovi bylo 20 roků, nejstaršímu 70 r.; nejmladší nevěstě 14 r. 10 měs., nejstarší 70 r. Dítek *narodilo se 545*, mezi nimiž 39 mrtvých. *Neobyčejná* byla *smrtelnosť r. 1878* následkem řádění neštovic, spály a záškrtu zvláště mezi dětmi. Od r. 1870 do konce 1878 zemřelo v Hoře 5235 lidí, tudíž ročně průměrně 581. Za tímto průměrem zůstávají roky 1875 (488), 1874 (523), 1870 (549), 1877 (559) a 1876 (569); průměr přesahují roky 1871 (605), 1873 (610), 1872 (620) a *1878*, v němž *zemřelo 712 lidí.* Nejzdra-

vější rok byl tudíž r. 1875, nejhorší zdravotní poměry byly 1878. *Děti do 9 roků zemřelo* v tom občasí nejméně l. 1875 (241), nejvíce *1878*, totiž *417*. Toho roku *nejvíce* obětí mezi dětmi pohltila smrť v měsících *červenci* (42), *srpnu* (45), *září* (*51*) a *říjnu* (32), kdežto v příčině osob starších devíti roků tytéž měsíce byly z nejzdravějších, zůstávajíce pod průměrem 25 za měsíc (červc. 21, srp. 17, září 14, říj. 24). Neštovicemi zemřelo téhož roku *1878* celkem 88 osob, 45 mužských a 43 ženských. První případ smrti následkem neštovic udál se v dubnu. Spálou nezemřel v 1. polovici roku nikdo, v 2. půlletí však zemřelo *45* dětí, a sice 25 hochů a 20 děvčat. Samovraždy staly se 2, jedna oběšením a druhá zastřelením. Nejstarší osoba t. r. zemřelá byla stařena 90letá.

1. Smrtelnosť r. 1878 dle jednotlivých měsíců.

Zemřelo	Leden	Únor	Březen	Duben	Květen	Červen	Červenec	Srpen	Září	Říjen	Listopad	Prosinec	Za celý rok	Úhrnem
dětí do 9 roků	25	32	29	22	30	29	42	45	51	42	31	39	417	712
dětí přes 9 roků a dospělých	22	24	37	30	35	26	21	17	14	24	24	21	295	

2. Smrtelnosť v letech 1870—1878.

Zemřelo	1870	1871	1872	1873	1874	1875	1876	1877	1878	Celkem
dětí do 9 roků	296	334	350	366	280	241	294	268	417	2846
dětí přes 9 roků a dospělých	253	271	270	244	243	247	275	291	295	2389
Úhrnem . .	549	605	620	610	523	488	569	559	712	5235

Živnosti.

Starobylé *havířství* procitlo zaražením dolu na Skalce (viz doly Kutnohorské) k novému čilému životu. *Polní hospodářství* v okolí H. K. prospívá znamenitě následkem úrodnosti půdy a rozumné správy hospodářů. O zvelebení jeho přičiňuje se horlivě hospodářský spolek kutnohorský. Zvláštností v krajině této jest t. z. „topení“ škvárů z bývalých hutí, při kteréžto práci ornice pod vrstvou škvárů těchto po staletí odpočívající se vykopává a škváry pod nově utvořenou vrstvou ornice se zahrabávají. *Zahradnictví* jest na značném stupni dokonalosti.

Hlavním pramenem výživy obyvatelstva jest průmysl a obchod. Mezi *průmyslovými závody* stojí v první řadě cukrovar firmy M. B. Teller, rozšířený přikoupením bývalého společenského cu-

krovaru. K větším závodům náleží též městský pivovar v Lorci, Nové mlýny a továrna bratří Vaníčků k vyrábění hospodářských strojů (v Hlouškách). Knihtiskárna Procházkova jest z nejstarších závodů venkovských toho druhu. V tiskárně bavlněných látek založené již r. 1774 jest práce zastavena. Kvetoucí druhdy živnosti jirchářů, soukeníků, punčochářů a vyrabitelů klihu vzaly za své; škrobařství jedva živoří; z někdejších velkých závodů koželužských pracuje jediný. Ve větších rozměrech provozuje se živnosť mlynářská, truhlářská, knihařská a oděvnická. Zastoupeno jest též sochařství, řezbářství, zlatnictví, pozlacovačství, hodinářství, varhanářství, stavení pian a hotovení jiných hudebních nástrojů i strojů. Valná část obyvatelstva města i okolí (as 3500 lidí) zejména pohlaví ženského (okolo 2500) nalezá obživu v Sedlecké továrně na tabák.

Obchod. Lékárny jsou v H. K. tři, knihkupectví dvě. Mimo prodej potravin, smíšeného a kolonialního zboží zasluhuje zmínky obchod v zboží modním, střižném a železnickém.

Týdenní trhy bývají ve středu, v pátek a v sobotu. *Výročních trhů* jest šest; 1. odbývá se v pondělí po první neděli postní, 2. v pondělí po čtvrté

neděli po velkonocích, 3. ten den po Božím Těle ostatní vždy v pondělí, a sice 4. po sv. Ignaciovi, 5. po sv. Matouši a 6. po sv. Martině. Druhý a šestý bývají nejhojněji navštěvovány.

Z peněžních ústavů zůstala jediná městská spořitelna v činnosti; úvěrní banka a záložna vzaly za své.

Živnostenských spolků jest devět, které tvoří 1. Továrníci a obchodníci platící daň I. třídy. 2. Sládci, hostinští, cukráři a vinopalové. 3. Mlynáři a krupaři. 4. Zedníci, kameníci, kováři, koláři, pokrývači, klempíři a tesaři. 5. Obuvníci a hotovitelé kopyt. 6. Řezníci a uzenáři. 7. Pekaři a pecnáři. 8. Truhláři, zámečníci, sklenáři, soustružníci a pozlacovači. 9. Krejčí a švadlíři (niťaři).

Doprava. Stanice „Kutná Hora“ severozápadní dráhy (nejbližší stanice jsou Kolínská a Čáslavská) jest od města téměř $^3/_4$ hodiny vzdálena, což zdárnému rozvoji živností městských nemálo překáží. Doprava cestujících do města i z města děje se pomocí dvou dostavníků (omnibusů); zboží rozvážejí nákladní vozy speditéra v městě usedlého. U Malína blíže nádraží sz. dráhy odbočuje od *erární silnice*, která Kolín s Čáslaví spojuje, vedlejší trať, jež u nové brány

uhražuje se příspěvky ze špitálního fondu (1500 zl.), z nadace Fifkovské, z fondu utvořeného z pozůstalosti Jana Beka († 1853 neučiniv poslední vůle), z měsíčních příspěvků obyvatelstva, rozličných darů i odkazů a j. Čeho pak se ještě nedostává, dodává obec (2210 zl. dle rozpočtu na r. 1879), která i sirotkům městským podpory poskytuje (1300 zl. r. 1879).

4. *Všeobecná nemocnice městská* (Pirknarovo náměstí č. 226 a 227) zřízená r. 1851 (viz památnosti města) a rozšířená r. 1868 poskytuje za rok 900—1000 nemocným pečlivého ošetření. Správu vede výbor s ředitelem v čele. Zaměstnáni jsou dva lékaři, z nichž sekundář v domě své obydlí má. Hospodářské záležitosti má na starosti domácí správce. Nemocnice požívá výborné pověsti, zejmena co se chirurgických operací dotýče.

5. *Městská opatrovna* (v staroděkanské ulici č. 16) má vlastní dům a 10.137 zl. 87 kr. jistin. Založena jest r. 1837 přičiněním arciděkana *Jos. Herzana,* muže velmi lidumilného. Ústav zaměstnává 100—120 dětí vedením učitelky.

6. Jesličky zřízené r. 1854 přičiněním krajského fysika dra. Wernera od nějakého času působnost svou zastavily.

7. *Rozličné nadace.* *a*) Nadace Šindlerovská na ošetřování chudých nemocných. *b*) N. Kutnohorská založená 1836 P. J. Herzanem na výživu nevidomých v ústavě slepců v Praze. *c*) Nadace M. B. Tellera k podporování chudých. *d*) N. vysloužilců založená obcí Kutnohorskou na památku na trůn nastoupení J. V. císaře Františka Josefa. *e*) N. divadelních ochotníků k odívání chudých žáků obecné školy. *f*) N. pro chudé živnostníky zřízená hlavně přičiněním Mdra. F. Stáně na památku slavnosti 25letého panování J. V. císaře Františka Josefa. *g*) Nadace z pozůstalého jmění někdejšího spolku „Vesny" pro chudé řemeslníky. Nadace studijní: *h*) N. P. J. Herzana polož. r. 1827, obn. 1000 zl. konv. m. na odměnu 3 žákům býv. hlavní školy (nyní realky) za výtečný prospěch v kreslení a rýsování. *i*) N. téhož zal. r. 1835, obnos 100 zl. konv. m., pro pilné učedníky navštěvující hodiny opakovací (nyní školu průmyslovou). *k*) N. Anny Špahové pro podporování chudých žákyň ústavu při klášteře Voršilek a nemajetných žáků školy chlapecké. Správa jest v rukou „dobročinného spolku paní". *l*) N. též Anny Špahové 12.600 zl. r. č. na 6 stipendií pro chudé studující realných škol.

m) Tylova n., kterou založili Kutnohorští akademikové k podporování chudých studujících Kutnohorských na památku odhalení pamětné desky na rodném domě J. K. Tyla 22. dubna 1862.

Spolky

čítá H. K. 24, kteréžto jsou: 1. Společnosť městských střelců (trvá od r. 1676; střelnice v Lorci ve vlastní místnosti; střelba počíná čtvrtou neděli po velikonoci; 214 členů). 2. Spolek zakladatelů všeobecné nemocnice (39 čl.*); 3. zakladatelé opatrovny (4); 4. dobročinný spolek paní (67 čl.); 5. sp. hospodářský (112 čl.); 6. měšťanská beseda (v domě poštovním, 124 čl.); 7. zpěvácký sp. „Tyl“ (v hostinci u „Černého koně“, 98 čl.); 8. „Sokol“ (v Bartolomějské ul., 42 čl.); 9. sp. pro okrášlení města a okolí (126 čl.); 10. dobrovolný sbor hasičský (cvičební místnosť při městské radnici, 105 čl.); 11. řemeslnická beseda (na Tarmarce, 350 čl.); 12. spořitelna; 13. spolek vzájemně se podporujících dělníků krejčovských (27) čl.);

*) Počet členů spolkových udán jest na základě úředního seznamu z r. 1878.

14. spolek učitelů „Budeč Kutnohorská“ (48 čl.); 15. „Kruh“ řemeslnický (38 čl.); 16. sp. vyznavačů nábož. israel. (21 čl.); 17. sp. vzájemně se podporuj. dělníků pekařských (15 čl.); 18. zpěvácký sp. paní a dívek (v budově realky, 50 čl.); 19. sp. veteránů (214 čl.); 20. spolek pro podporování chudých studujících realních škol a ústavu pro vzdělání učitelů (226 čl.); 21. archaeologický sbor „Vocel“ (231 čl.); 22. sbor k zbudování Havlíčkova domu a divadla (38 čl.); 23. sp. vzájemně se podporujícího bratrstva občanů (26 čl.); 24. spolek k náhradě útrat porotců Kutnohorského soudu porotního nově zřízený.

C. k. zeměpanské úřady

v H. K. jsou tyto: Krajský soud s delegovaným okresním soudem, okresní hejtmanství, velitelství posádky Kutnohorské a zemské obrany, berní úřad, horní úřad revírní, finanční komisařství, pošta, telegrafní úřad a stanice četnická.

Hora Kutná náleží k dioecesi Královéhradecké.

Duchovní správu

řídí *arciděkan* (zároveň biskupský vikář) s 2 kaplany. Mimo to jsou zvláštní beneficiati při kostele Matky Boží a špitální kapli sv. Bartoloměje. *Klášter Voršilek* (představená, 13 duchovních sester, 3 novicky, 2 služebné sestry), jediný to v městě, má svého zpovědníka a svého katechetu, jenž jest zároveň kazatelem u sv. Barbory. O uvedení *Šedivých sester* do Hory se vyjednává.

Správa obecní.

V čele města stojí *purkmistr* (do r. 1850 šepmistr) s *36 obecními staršími* a *6 radami městskými*. Městská rada zasedá týdně, zastupitelstvo obecní nejméně jednou za měsíc. *Úředníků městských* jest 11, a sice při radní kanceláři 2, při pokladně 4, v policejním oddělení 3,*) dohlížitel k přívozu piva a lihovin 1 a obecní revident 1. *Městský fysik*, *ranhojič* a *zvěrolékař* přihlížejí k zdravotnictví.**)

---

*) Službu bezpečnošti koná rotmistr a 10 policejních strážníků. Tuláků a osob veřejnou bezpečnost ohrožujících bývá zatknuto k 700 za rok.

**) Správa obecní pečuje pilně o rozmnožení městských stok, věci to pro zdravotní stav obyvatelstva vele-

Jmění města. Obec Kutnohorská jest v držení 1. sedmi domů v městě, totiž č. 11 v Staroděkanské ulici (dívčí obecná škola), č. 59 v Kouřimské ulici, č. 146 (okresní hejtmanství a městský delegovaný soud okresní), č. 183 na Svatováclavském náměstí (Kamenný dům, nyn. radnice), č. 373 v Sedlecké ulici, č. 235 u Kolínské brány a Loreckého pivovaru; 2. velkostatku Červených Janovic u výměře 1749 j. 593□°; 3. pivovaru Lošanského s 7 j. 663□° polností. Červené Janovice koupila obec Kutnohorská tržební smlouvou ze dne 31. prosince 1724 od

---

důležité. Posud zřízeny byly stoky v následujících místech: 1. Ulice Kouřimská — Tylova — Čáslavská. 2. Svatováclavské náměstí — Klášterní ulice a některé postranní uličky. 3. Prostora u kamenné kašny — Tarmark — Rybní trh — Leflířská ulice — Marianská ulice (ústí do trati první u domu č. 496). 4. Česká ulice (ústí do druhé trati u domu č. 184 a přibírá do sebe stoku s náměstí Pirknarova od nemocnice vycházející). 5. Sedlecká ulice — Vocelova ulice. Veškeré tyto stoky mají společné dva výtoky do Pachu blíže cukrovaru. 6. Stará stoka jdoucí od Kamenné kašny okolo realky k č. 40, pod č. 39 a 38, přes Jesuitskou ulici a Ruthartskou uličkou do Pachu. 7. Velká stoka (velmi stará) z vojenských kasáren ústí do Pachu pod bývalou Oselskou šachtou.

hraběte Fr. Arnošta z Thürheimbu, t. č. krajského hejtmana Čáslavského za 110.000 zl. a 100 dukátů od klíčů. Velké Lošany koupeny byly r. 1516 od p. Prokopa Čabelického z. Nětic za 890 kop grošů českých, Malé Lošany r. 1666 od Blažeje Eugenia Salazara z Monte Albano za 7150 zl. Někdy patřívaly k Hoře Kutné též 1. vesnice Poličany, Hořany a části Přítoky, Vilémovic a Velkého Lomce, 2. na panství Janovickém městečko Červené Janovice a vesnice Vilémovice, Chvalov, Plhov, Zadní, Oujezdec, Senětín, Petrovice, Zhoř, Bludov, Zdeslavice, Velký a Malý Lomec, Štipoklasy a částky vsí Černín a Dědic, a 3. vesnice panství Lošanského: Lošany Velké i Malé, Zibohlavy, Kutlíře, Poboří, Hraděnín, Mančice, Blyně, Netušily a částka vsi Rašovic.

Rozpočet obce městské Kutnohorské *na r. 1879* vykazuje úhrn příjmů 73.057 zl. 39 kr. a součet vydajů 74.510 zl. 68 kr.; schodek má se uhraditi úsporami při stavbách. Mezi *příjmy* nalezáme tyto větší položky: činži z pozemků statku Janovického 4668 zl. 85 kr., hrubý užitek z lesů téhož panství 10.339 zl. 20 kr., činži Loreckého pivovaru 10.265 zl. 50 kr., úroky z jistin aktivních obci patřících 5608 zl. 30 kr., přirážku 10% k daním přímým 4082 zl. 85 kr.,

pivní krejcar 16.000 zl., přirážku z lihovin 4000 zl. Daň ze psů preliminována na 550 zl. Užitku z obecní cihelny a z vápenic na ten čas není.

Výdaje. Zeměpanské daně i s přirážkami vyžadují nákladu 6123 zl. 73 kr., nadace a dobročinné skutky 3944 zl. 73 kr., správní výlohy 7998 zl., zdravotní výlohy 1272 zl., veřejná bezpečnosť 5825 zl. 70 kr., dlažba a úprava silnic 5950 zl., vodovod 3220 zl., stavby 5990 zl., školní výlohy (z fondu školního) 10.325 zl. 36 kr., úroky z dluhů 3983 zl. 46 kr. Vydání na osvětlení města obnáší 1500 zl., petroleje spálí se za 600 zl. Rozličným spolkům dostává se podpory z pokladny městské, zejmena okrašlovacímu spolku 100 zl., jednotě Svatovítské 10 zl., spolku k podporování chudých stud. 2 zl. a archaeol. sboru „Vocelu“ 20 zl.

Město Hora Kutná podřízeno jest nyní jako ostatní města česká, kromě Prahy a Liberce, c. k. okresnímu hejtmanství jakožto první politické instancí. Do r. 1850 spravovalo se bezprostředně zemským guberniem v Praze; vyslanci jeho zasedali se zástupci Prahy, Plzně a Budějovic na sněmě, a měšťané jeho směli držeti a kupovati statky v zemských deskách zapsané.

severním portalu kostela sv. Barbory a j. v. Na plánu našem otištěna jest věrná kopie v míře zmenšené.

Znak od *Ferdinanda III.* Horníkům propůjčený skládá se ze štítu zadního (č. spodního) a štítu středního na zadní vloženého. Zadní štít jest rozpoltěn (čarou kolmou rozdělen); v pravém*) zlatém poli (nátěr zlatý jest tečkami naznačen) spatřujeme vztyčeného jednohlavého orla černé barvy, k levé straně hledícího s vyplazeným červeným jazykem, zlatým zobákem a zlatými spáry; křídla jsou napolo rozepjata, na hlavě jeho spočívá královská koruna. V levém červeném poli (kolmo čárkovaném) stojí tváří k pravé straně rozsápaný (vztyčený) lev o dvou ocasích s červeným jazykem a zlatou korunou. Štít střední jest rodinný znak rodu Habsburského, rozštípený, jak praví Ferdinand III. v obdarovací listině, třemi rovnými pruhy na šíř ze spodku červené aneb brunatné, z prostředka bílé nebo stříbrné a z svrchu opět červené aneb brunatné barvy. V stříbrném poli nalezá se monogram císařův F. III. Tento střední štít drží orel levým spárem, lev

*) Pravá strana každého znaku jest po levé ruce pozorovatele, jako na obrazech a při oltářích.

pak oběma předními tlapami. Pod znakem rodinným umístěny jsou v zadním štítu havířské šlígle barvy železné, ostrými konci dolů obrácené se zlatými rukověťmi, z nichž jednu (v zlatém poli) drží orel pravým spárem, druhou (v poli červeném) lev tlapou levé zadní nohy. Na spodku štítu pnou se tři stříbrné pahorky (značící stříbrodatné tři vrchy Libušina proroctví), z nichž prostřední vrcholem svým skoro až k šlíglím dosahuje. Celý štít spočívá na šíji a rozepjatých rukou kovkopa bílou perkytlí oděného. Nad svrchním štítem vidíme poprsí sv. Barbory, ochranitelky Hor Kuten a zvláště havířů Kutnohorských; má na sobě roucho královské, na prostovlasé aureolou ozářené hlavě pohanskou korunu královskou; pravá ruka spočívá na štítu, levá drží věž o třech oknech. Jakožto strážcové štítu stojí po obou stranách jeho prostovlasé allegorické postavy ve volných hávech: v pravo Naděje podepřená levým ramenem o štít, majíc v pravé ruce zelenou ratolesť palmovou a u nohou svých kotvici železné barvy; v levo Víra opírající se pravou rukou o štít, s křížem v levé ruce.

Tak vypadá větší znak města Hory Kutné. Na menším znaku vynecháni jsou strážcové štítu a sv. Barbora.

IV. Krátký nástin dějin Kutnohorských.

Doba první. Hora Kutná město německé.

Původ Hory Kutné jest naprosto záhadný; neníť jediné hodnověrné zprávy, kdy a kterak zde stříbrná ruda objevena a Hora Kutná sama založena byla. Počátky tyto skrývají se jako při mnohých jiných městech za tajuplnou clonou pověsti. Kronika Václava Hájka z Libočan, tato schránka mythů národa českého, vypravuje obšírně, jak prý se starší a znamenitější obyvatelé české země u počtu dosti velikém na Vyšehradě sešli a kněžny *Libuše*, poněvadž ona budoucích věcí poznání skrze bohy má, žádali, aby věštbami svými to jim oznámila, kde by v tajných místech kovové stříbra neb zlata své položení měli. Tu povstala Libuše držíc zlatou žábu v ruce své a málo dále poodšedši na vysoké skále nad řekou Vltavou se zastavila. Prorokovavši pak budoucí rozkvět hor Příbramských a Jílovských obrátila se k východu slunce a řekla: „Vidím horu tří hřbetů, ana stříbro ze sebe vydává; tu hojnosť jeho bude bez míry, ale že má tři hřbety, třikrát stříbro sejde a zase třikrát vzejde. Mědi krásné

při tom vidím velikou oblohu; vám to všecko i vašim budoucím zaslíbiti mohu". To když pověděla, k svému trůnu se vrátila a se posadila.

Věřící potomstvo vykládalo si věštbu tuto tím způsobem, že prý „hora tří hřbetů" značí stříbrné hory Kuklík, Sukov a Kaňk. Trojí úpadek Libuší věstěný spatřoval Jan Kořínek, skladatel „Starých pamětí Kutnohorských" v tom, že Přemysl Otakar II. zdvihna r. 1278 válku proti Rudolfovi Habsburskému, pět set koní z dolů Kutnohorských do svého tábora přivésti poručil, čímž dolování na čas zastaveno bylo; dále že hory r. 1424 následkem vypálení města spustly, a konečně že král Matyáš r. 1614 další na Kaňk nakládání zastavil, odkudž dolování dosti bídně živořilo.

Týž kronikář vypravuje v dotčených „Pamětech" dle starého rukopisu pověsť o prvním objevení stříbra v této krajině, což prý se roku 1237 stalo: datum to sice zdánlivě určité, ale jinak nedokázané. Kořínek vypravuje jak následuje: „Leta po narození Syna Božího 1237 Antoň mnich a kněz kláštera Sedleckého šel na procházku, maje při sobě páteř modlitební a žalmy. I jda mýtinami lesními oblíbil sobě místo před teplostí slunce k odpočinutí. Posadě se pak,

četl sobě v žalmích, až i zdřímal. Když pak se prospal, chtěje zase do konventu jíti, uzřel, že skrze mech skály vyrostli před ním tři proutkové stříbrní. Pročež hned na kolena klekl, pánu Bohu děkoval a pomodliv se, kápi svou svlekl a ji tu na znamení nechav, do kláštera se navrátil a co našel, opatu pověděl. Z té příčiny a na památku Horní lidé kápí a perkytlí (svrchního oděvu havířského) užívají."

Z kápě (něm. = „*Kutte*") bratra Antoně vidělo se některým odvozovati německé jmeno Hory Kutné, „*Kuttenberg*". Jiní shledávali původ jeho v německých slovech „Gut", statek, neb „Quitte", kdoule, což obojí Kořínek, horlivý obránce mnicha Sedleckého a jeho vidění, nazývá „pouhými kacířských hlaviček smyšlenkami, fraškou a básní". Opět jiní počali v XVI. stol. zaváděti název *Kapí* Hora. Lazius, Peithner z Lichtenfelsu a Schaller nahlížejíce z dobrých příčin, že jmeno města nelze slušně vykládati z pověsti třeba romantické, ale málo pravdě podobné, domnívali se, že jmeno Kuttenberg pochází od německého „*Kutten*", kopati, dolovati a později že bylo přetvořeno na české Hora Kutná. Pravdě nejpodobnější výklad podal Pavel Stranský dle školmistra Kutnohorského Sarkandra pravě, že sluší odvoditi jmeno

města našeho od dobrého českého slova *kutiti*, *kutati*, což znamená totéž co německé „kutten“.*) Výklad ten jest tím podstatnější, jelikož první obyvatelé a havíři byli zajisté národnosti české, usadivše se v krajině daleko široko české, blíže starobylých českých obcí Pněvic a Malína. Tomu nasvědčuje i ta okolnost, že v první listině, kde se děje zmínka o Hoře Kutné, objevuje se české jmeno její *Hora*. Kdy se tu první osadníci objevili a kdy dolování počalo, nelze, jak svrchu podotčeno, s určitostí povědíti; bylo to, jak se zdá, koncem XII. neb na počátku XIII. věku. *Nejstarší osada* byla založena nedaleko nynějšího chrámu Všech Svatých, blízko západních mezí dědin Malínských, za nimiž počínala obec Pněvická. Tam býval důl „stará Kutna“ nazvaný a ještě po husitských válkách zachovalo se tam jmeno zahrady „stará Kutna“ řečené. K prvotním českým osadníkům přibývalo záhy též obyvatel-

*) Předkové naši říkávali prvotně *Hora* neb snad i *Kutna*, později *Hory* a *Hory Kutny*, na *Horách Kutnách* neb u *Hory*, z *Hor* neb od *Hory*; nyní stejně správně píšeme *Hora Kutná* neb *Kutná Hora*. Německy psávalo se *Perch zum Chutten*, *Pergk zum Kutten* neb *Kuttenpergk*, latinsky *Montes Cuthni*, *Chuttnenses* neb *Kuttnenses*, později též *Cuttna* a *Cuttenberga*.

stvo německé, přilákáno jsouc pověstmi o rostoucím výtěžku dolů, a rozmnožilo se za panování Václava I. a Přemysla Otakara II. tak valně, že živel německý nabyl rozhodné převahy.

Z té doby pochází množství německých výrazů hornických, které později, když strana kalichu národní poměry v Hoře důkladně převrátila, oděly se v roucho mluvnických tvarů českých. Též části města (na př. Kolmark = Kohlmarkt, Tarmark č. Talmark = Tandelmarkt a j.), okolní místa (na př. Kaňk = Gang, Turkaňk = Dauergang, Kuklík = Gutglück atd.) a jednotlivé doly (na př. Plimle = Pliembl, Blümel, Šmitna = Schmittn, Trmendle = Tiermändl a m. j.) vzaly na se jmena německá.

Přemysl Otakar II, „zakladatel měst“, přihlížel zajisté s láskou k rozvoji města, z něhož i královské komoře znamenité důchody vycházely. Není pochybnosti, že Hora Kutná od tohoto panovníka povýšena byla mezi města královská, ač nemáme hodnověrné zprávy, v kterém roce by se to bylo stalo. Teprv za panování jeho děje se v pramenech *první zmínka* o Hoře Kutné, a sice v listině o vysazení vesnic Přítoky a Bilan, vydané v neděli družební dne 15. března r. 1276 od Walthema opata kláštera Sedleckého, kdež se

x Viz Malý: [illegible]

připomíná mezi svědky poctivý muž *Gotfrid od Hory*. Bohužel spustly šachty na Kuklíku, v nichž prý toho času 250—300 lidí pracovalo, téměř docela, když Přemysl Otakar r. 1278 asi 500 koní dolových (viz nahoře) k válečným potřebám svým odvésti kázal. Spousta byla dovršena, když vítězný Rudolf I. po bitvě u Dürrenkrutu až k Hoře přitáhl.

Rychle však se Hora Kutná zpamatovala. Průběhem času přeměňovaly se původní neúhledné chaty v pohodlnější příbytky a místo dřevěných kapliček ku potřebě zbožných kovkopů na rychlo sroubených zakládány důstojné kamenné chrámy touž měrou, jakou rostl „auspajt“ *) čili výtěžek dolů. Výtěžek tento, jenž z části plynul do komory královské, z části náležel nákladníkům horním, obnášel již na počátku XIV. století přes 100.000 hřiven stříbra do roka. Do té doby spravovali se *Horníci* **) právem městským a horním, kterým *Václav I.* Jihlavské obdařil. Poněvadž pak Jihlavští s právy svými rádi se tajili a výroky horních svých přísežných jen za veliké pe-

*) Ausbeute.

**) Slovo „Horníci“ značí obyvatelstvo Kutnohorské vůbec, nikoliv snad pouze lid v dolech pracující.

níze s jinými horními městy sdíleli, přikročil *král Václav II.* k vydání zvláštního horního práva pro Horu Kutnou, užívaje v tom rady a služeb znamenitého učence *Gozzi-ho z Orvieta. Horní právo Václava II.* (Constitutiones iuris metallici) obsahuje čtyři knihy a sepsáno jest vzletným, místy až poetickým slohem. Prohlášeno bylo v září r. 1300 a zůstalo z části podnes v platnosti. Týž panovník tak si Horu oblíbil, že dal sobě na východní straně města vysoko nad Vrchlicí zbudovati hrad, jenž napotom stal se druhou residencí královskou od panovníků českých často navštěvovanou. R. 1300 vykázány zde zvláštní místnosti *minci* královské a raženy v nich od mistrů z města Florencie proto povolaných *první české groše* z ryzího stříbra beze vší přísady, jichž bylo 60 čili kopa do jedné hřivny.*) Lid jim říkal pro sněžnou jich bělost zmrzlíky. Podle mincířů vlašských nazýván královský hrad v Hoře od té doby *Vlašským dvorem.*

Králi Václavovi II. nastaly brzy na to starosti jiného spůsobu o milou mu Horu, když svak jeho německý král *Albrecht I.*, stoje ve sporu Václavově s Římem o Uhry po boku papežově, krále českého vyzval, by mu doly Kutnohorské

*) Hřivna = 16 lotů.

[illegible] muž *Gotfrid od* [illegible] Kuklíku, v nichž [illegible] ud. pracovalo, téměř [illegible] 127- asi 500 koní [illegible] potřebám svým [illegible] dovršena, když vy- [illegible] až k Hoře [illegible]

[illegible] znamatovala. [illegible] neúhledné [illegible] dřevených [illegible] na rychlo [illegible] chrámy [illegible] [illegible] ko- [illegible] hor- [illegible] přes [illegible] spra- [illegible] [illegible]

níze s jinými horními městy sdíleli, přikročil *král Václav II.* k vydání zvláštního horního práva pro Horu Kutnou, užívaje v tom rady a služeb znamenitého učence *Gozzi-ho z Orvieta. Horní právo Václava II.* (Constitutiones iuris metallici) obsahuje čtyři knihy a sepsáno jest vzletným, místy až poetickým slohem. Prohlášeno bylo v září r. 1300 a zůstalo z části podnes v platnosti. Týž panovník tak si Horu oblíbil, že dal sobě na východní straně města vysoko nad Vrchlicí zbudovati hrad, jenž napotom stal se druhou residencí královskou od panovníků českých často navštěvovanou. R. 1300 vykázány zde zvláštní místnosti *minci* královské a raženy v nich od mistrů z města Florencie proto povolaných *první české groše* z ryzího stříbra beze vší přísady, jichž bylo 60 čili kopa do jedné hřivny.*) Lid jim říkal pro sněžnou jich bělost zmrzlíky. Podle mincířů vlašských nazýván královský hrad v Hoře od té doby *Vlašským dvorem.*

Králi Václavovi II. nastaly brzy na to starosti jiného spůsobu o milou mu Horu, když svak jeho německý král *Albrecht I.*, stoje ve sporu Václavově s Římem o Uhry po boku papežově, krále českého vyzval, by mu doly Kutnohorské

---

*) Hřivna = 16 lotů.

na 6 let k užívání odevzdal aneb 80.000 hřiven stříbra jakožto desátek říši německé prý povinný a posud zadržaný vyplatil. Albrecht rozhněván jsa spravedlivým ovšem zamítnutím takové žádosti zdvihl válku na Čechy a oblehl v říjnu 1304 Horu Kutnou s vojskem velikým. Věrné měšťanstvo vedeno jsouc udatnými pány *Jindřichem z Lipé* a *Janem ze Stráže* odolávalo v nehraženém posud městě svém všem útokům. Horníci prý konečně otrávili vodu Pachu množstvím strůsek a škvárů hutních, z čehož v táboře německém mezi lidem i koňmi velké mření nastalo. Když pak silné vojsko české k Hoře se blížilo a na Kaňku stany své rozbilo, Albrecht nedočkav druhého dne, dal se nočního času na zpáteční pochod útěku podobný.

Po zavraždění (1306) nadějného *Václava III.*, poslední to ratolesti z kmene Přemyslova a Libušina, a po krátkém Albrechtova syna *Rudolfa I.* v Čechách království vtrhli voje Albrechtovi po druhé (1307) do země české, by *Jindřicha Korutanského* koruny zbavili. Hoře bylo podstoupiti druhé obléhání nebezpečnější prvního, neboť valná část Horníků, jejíž vůdcem byl bohatý měšťan *Pertolt Pirknar*, tenkráte Albrechtovi přála. Vojsko nepřátelské házelo do města třaskavé

koule řeckým ohněm nebo snad již střelným prachem naplněné, jimž dřevěné sruby na rychlo sdělané odolati nemohly. Však přece pan Jindřich z Lipé s *Ješkem ze Stráže* města opět slavně uhájili, ba i nepřítele na útěk obrátili a až k Nebovidům pronásledovali.

Té doby vynikali *Ruthartovci* nade všecky rody Kutnohorské jak bohatstvím tak bujností tou měrou, že v Hoře podnes divné pověsti o nich se vypravují. I zachtělo se jim kořistiti z nevlády, jejíž obětí Čechy za krále Jindřicha se byly staly. Smluvivše se tajně s přátely bohatého měšťana Pražského *Peregrina Puše*, že nejvyšších úředníků zemských a předních pánů českých, až na sněm do Hory pojedou, branným útokem se zmocní a pak správu dolů na sebe strhnou; a namluvivše králi, že by komoře královské z takového skutku vzešel užitek největší, přepadli v noci ke dni 15. února 1309 s velkým houfem lidu Kutnohorského královského podkomořího *Jindřicha z Lipé* a pány *Jana ze Stráže* a *Jana z Klingenberka* v klášteře Sedleckém, kamž byli na nocleh zavítali. Peregrin Puš a tři synové Ruthartovi jakožto náčelníci spiknutí rozkázali překvapené pány spiati a na Litici odvézti, odkudž teprvé jsou propuštěni, když panstvo české se jim zaručilo, že napotom v dů-

ležitých záležitostech zemských bez svolení stavu městského ničeho uzavíráno nebude. Na znamení smíru zasnoubena dvouletá dceruška Jindřicha z Lipé vnuku Ruthartovu.

Po třetí a opět marně obležena byla Hora Kutná v listopadu r. 1310 od *Jana Lucemburského*, bráněna jsouc žoldnéřstvem Jindřicha Korutanského. Teprv po dobytí hlavního města Prahy brány Kutnohorské králi Janu byly otevřeny.

Skvělé ale drahé panování Janovo podrobilo doly Kutnohorské, které tenkráte beztoho jen asi 24.000 hřiven ročně vydávaly, zkouškám povážlivým. Za přečetné oběti bezedné pokladně královĕ přinešené dostalo se však Horníkům znamenitých práv; majestatem daným r. 1329 jsou totiž pod vlastní svůj horní soud postaveni a všech berní zemských zproštěni, čímž stala se Hora městem po Praze v celém království nejpřednějším. R. 1338 učinili Horníci *jednotu s větším městem Pražským* takovou, kdo by byl měšťanem jednoho města, ten aby práva měšťanského i v druhém městě požíval.

Za otcovské vlády *Karla IV.* nastala také Hoře Kutné nová zlatá doba. Doly vydávaly užitek

pořád ještě skvělý, neboť pavováno*) bylo nejen na starém couku**) Kuklickém, nýbrž doly obklopovaly město téměř na všech stranách, ba některé z nich byly v městě samém. Vinice, které ještě do konce XVII. věku u velikém množství na stráních vůkol Hory se zelenaly, povstaly většinou za Karla IV. Obyvatelstvo žilo u velkém blahobytu a pokračovalo s myslí zbožnou ve stavbě nádherných budov chrámových. Král Karel potvrdil Horníkům posavadní jejich privilegia a rozmnožil je právem, aby jakékoli statky pozemské mohli kupovati a zase komukoli, kromě duchovních osob, prodávati.

Stejnou láskou byl *Václav IV.* Horníkům nakloněn, stvrdiv a rozmnoživ m. j. ochotně výsady města, což pak i potomní králové téměř všichni činívali. Rád na Vlašském dvoře sídlíval a s vzácnějšími Horníky důvěrně obcoval. Na Vlašském dvoře zkoušel mistr *Jan Hus* všechnu výmluvnosť svou, by krále přiměl ku změně základní listiny vysokého učení Pražského; zde vydal Václav IV. dne 18. ledna 1409 pověstný *dekret Kutnohorský*, nařídiv, aby napotom při všech jednáních nniversity

---

*) dolováno.

**) Couk = Zug, žíla č. pramen rudy.

národ český požíval tří hlasů, ostatní však tři národové společně toliko jediného.

Již blížila se doba bouří husitských. Zpupný lid havířů dopouštěl se jako by na zkoušku, čeho v bujnosti své dovede, sveřepých výtržností. Tak vypálen od něho dne 27. července 1413 Malín, že sousedé tamnější hrachoviště svá hubiti mu bránili, při čemž Malínského lidu obojího pohlaví pobito do čtyř set. O Hromnicích r. 1416 *Racek ze Dvorce*, řečený *Kobyla*, poslán byv od krále do Hory k jednání s konšely o nějakou summu peněz, zavražděn v hospodě své i s 12 služebníky od hrubé chasy hornické, která naň poštvána byla jakožto na stoupence Husova. Byla to jako předehra děsných výstupů pozdějších.

Když počaly (1419) první boje mezi katolíky a stoupenci Husovými, stali se Horníci nejvěrnějšími přívrženci krále *Sigmunda* a opřeli se hned z počátku rozhodně novotám náboženským. Brzy byli zbožní měšťané Kutnohorští jednak záštím národním — byliť většinou Němci — jednak strachem o posavadní blahobyt svůj strženi k páchání mnohem surovějších ukrutností, než byly skutky nevázané a nevzdělané čeládky horní. Návodem *Petra Konopišťského* a lítého *Mikše Divokého* (jinak *Divůčka*) *z Jemnišť* jali se hubiti

všecky pod obojí třeba bezbranné, jichž zmocniti se mohli, metajíce je nelítostně do šachet. Za prostého kališníka platili náhončím svým kopu grošů, za kněze 2 kopy. Házení do šachet dělo se obyčejně v noci, oběti své lehtávali hořícími pochodněmi. Nejvíce obětí pohltila šachta blíže kostela sv. Martina za Kouřimskou branou, jíž proto přezděli Tábor. Zahynulo takto v krátkém čase nejméně 1600 osob, dle jiného výpočtu na půl šesta tisíce.

Dokud měl král Sigmund sídlo své v Hoře, měla strana jeho v celé okolní krajině valnou převahu. Sigmund sám se přičinil, aby Horníci mysli nepozbyli; chtěje n. př. po bitvě u Vyšehradu zastříti porážku svou, vsázel sobě s líčenou radostí po dva dni zelený věnec do hlavy, a tak činila i choť jeho *královna Barbora.* Ovšem si od Horníků hojně peněz dlužil, za to však jim zapsal r. 1420 městskou rychtu se všemi právy a příslušnostmi k věčnému požívání *) a choval k bezpečnosti jejich i za nepřítomnosti své značnou posádku v Hoře. Ale když Sigmund

*) Rychtář městský míval dosud vrchní dozor na správu obecní, obdarováním krále Sigmunda stal se však podřízeným úředníkem městským.

v únoru 1421 z Čech s vojskem svým vytáhl, nadešla nepřátelům kalicha doba strachu a pokoření. Český Brod byl dobyt, Kouřimští a Kolínští se Pražanům bez odporu poddali, došlo i na Horu. Pyšní Horníci chopili se zbraní a vytáhli na Kolín; vidouce však v poli převelikou sílu lidu nepřátelského, vrátili se spěšně do města a prosili Pražany skroušeně skrze posly své, by Hory, tohoto klenotu království českého nekazili a jim Horníkům milosť učinili. I uloženo jim, by v slavném průvodu z města vyšli a odpuštění za ukrutné pohubení tolika nevinných lidí prosili. Nezbývalo než se pokořiti. Hned nazejtří dne 25. dubna vyšlo veškeré obyvatelstvo v processí s velebnou svátostí blížícím se Pražanům v ústrety až ku klášteru Sedleckému. Tu klekli všichni na kolena, prosili za odpuštění „od Boha a od Pražan“ a vyslyševše řeč a napomínání kněze *Jana Želivského* přijati jsou od Pražanů na milosť. Pražané uvázali se v město Horu Kutnou a ustanovili v něm nový řád. Vojsko Pražanů hnulo se k Čáslavi, vypálivši před tím ještě krásný klášter Sedlecký. Brzy na to přistoupila Hora zápisem Pražanům učiněným na artikule Pražské a zřekla se poslušenství ku králi Sigmundovi; obyvatelům, kteří by nechtěli přiznati se ke čtyřem artikulům,

povolena lhůta čtvrtletní, v níž vyprodavše se z nemovitých statků svých svobodně vystěhovati se mohli.

Smířlivosť Horníků byla ovšem jen líčená, neboť hlubokou jejich nenávisť k straně kalichu nebylo tak snadno překonati. Nad to staly se během r. 1421 některé věci, jež upřímnému obratu myslí vzniknouti nedaly. Mnozí Horníci a havíři byli skutečně město opustili, ale na cestách bývali přepadáni, o věci své oloupeni, některým i nosy uřezány. Dne 17. listopadu přitáhlo vojsko pražské na pochodu svém proti Sigmundovi k Hoře, i vydrancovány jsou přes rozkazy hejtmanů domy židovské, a Vysoký kostel k velkému pohoršení obyvatelů potlučením obrazů, varhan, oltářů a rozmetáním ostatků Svatých zhanoben.

Tajenému hněvu svému pustili Horníci uzdu, když 21. prosince vojsko Sigmundovo před městem se rozložilo a *Žižka* vojsko české Kouřimskou branou z Hory vyvedl. Několik set mužů z vojska Sigmundova puštěno v noci tajně do města, dobyli se ve spolku s havíři do domů, vraždili všechny, kteří drželi se stranou pod obojí, utýrali kněží jejich a rouhali se posvátným předmětům od druhé strany uctívaným. Žižka, jehož síly vojsku Sigmundovu třikráte většímu nestačily, ustoupil nazejtří

ke Kaňku, kdež jest od nepřátel se všech stran obklíčen. Proraziv následující noci směle železný ten kruh vyváznul šťastně ke Kolínu. Sigmund vjel do Hory a obnovil staré přátelství s Horníky; ale jen na krátko. Již o Třech králích r. 1422 vrátil se Žižka s tak četnými čerstvě sebranými voji k Hoře, že Sigmundovi vidělo se odtud ustoupiti. Nechtěje však bohatého města dopřáti svým nepřátelům, rozkázal Horu téhož dne o 8. hodině večerní zapáliti. Horníci dali se větším dílem na útěk i s rodinami svými pod ochranou vojska Sigmundova. Požár uhasen přikvapivším českým vojskem, přece však velká část města lehla popelem.

Doba druhá. Hora pod obojí.

Od počátku r. 1422 zůstala Hora v rukou Pražanů. Valný sněm v Praze (1423) držaný zastavil činnosť mincovny Pražské a ustanovil, aby nebyla mince nikde než v Hoře. Tím přestalo úřadování rozličných správců mincovnictví č. mincmistrů partikulárních a učiněn první krok k potomnímu zřízení úřadu *nejvyššího mincmistra království českého* sídlem v Hoře. Zároveň nařízeno, poněvadž se mince průběhem války náboženské valně zhoršila, aby ražen byl stříbrný groš

a peníz Horský rázu Pražského s touž přísadou jako za krále Václava.

Mezi tím byl vzplanul zápas mezi Pražany a Tábory Žižkovými a zavlekl se konečně i do okolí Kutnohorského. Dne 7. června 1424 stanul *Žižka* ve výhodném postavení nad levým srázným břehem Malešovky jižně od *Malešova* nedaleko Hory Kutné. Pražané nerozvinuvše ani úplně šiků svých, z údolí naň hnali útokem, jsou však, když Táboři těžké vozy své na ně po stráni spustili, ve zmatek uvedeni a strašlivě na hlavu poraženi. Ještě téhož dne udeřil Žižka na Horu Kutnou, kamž množství lidu Pražského se bylo uteklo; nešťastné město vypáleno podruhé a Pněvice při tom z kořene vyvráceny.

Dřívějších Horníků zůstalo jen málo v městě spustošeném, a těch, kteří za Sigmundem byli odešli, málo se vrátilo. V opuštěných sídlech usazovalo se pomalu obyvatelstvo nové, skoro veskrz národnosti české. Ještě r. 1424 rozdělili hejtmané Táborů domy, vinice a jiné nemovitosti přítomnému obyvatelstvu, načež mu r. 1428 od starších vojska Táborského a Sirotčího dána stvrzující listina.

V bitvě u *Lipan* r. 1434 bojovali Horníci na straně Táborů. R. 1435 účastnili se volby *Jana*

z Rokycan za arcibiskupa Pražského. Když pak r. 1436 učiněn mír mezi Sigmundem a národem českým, stvrdil král Horníkům všecka dřívější jich práva a privilegia. Dne 20. srpna přijel král Sigmund bera se ku Praze do Hory Kutné, přivítán jest s velikou slávou a přijal od Kutnohorských přísahu věrnosti. Téhož roku stalo se důležité *narovnání mezi „novými“ a „starými“ Horníky*, jímž stanovena byla náhrada na penězích, jakou noví držitelé nemovitostí v městě a za městem dřívějším majetníkům hlásícím se ke statku svému vyplatiti měli.

Tak pojištěn Hoře Kutné na budoucí časy *ráz města českého*. Nové obyvatelstvo bylo skoro vesměs *pod obojí*, nepatrný počet zbylých „starých“ Horníků národnosti německé zůstal při církvi katolické. Okolo r. 1500 zřízeno králem Vladislavem II. při chrámě sv. Jakuba *arciděkanství*. Arciděkan se svými kaplany a duchovenstvem při ostatních kostelích tvořili *zvláštní konsistoř*, závislou na konsistoři Pražské pod obojí jen v příčině appellací a stvrzování kněží. Hora Kutná hostila též po nějaký čas biskupa Augustina Luciana de Bessariis; r. 1504, 1506 a 1507 sídlel tu druhý biskup pod obojí Filip Villanuova. V tajnosti působil sbor Bratrský. Od polovice XVI. věku

až do bitvy Bělohorské mělo v městě převahu *učení Lutherovo.*

V čele města stálo 18 *šefmistrů,* z nichž šefmistři „starší“ (13, každý po 4 neděle) vrchní správu vykonávali. K pomoci své měli *starší z obce* (z počátku čtyři, od r. 1471 šest). Při důležitých věcech svoláváni byli *páni obecní* (zprvu 20, později až 70). Roku 1538 zřízen úřad *osmi soudců.* Policie byla v rukou rychtáře městského a jeho pacholků. Po vzpouře r. 1547 dosazen jako ve všech královských městech *rychtář královský* neboli císařský jakožto nejvyšší dozorce nad celým životem obecním. Jmění obecní spravovali hospodáři obecní, záduší t. z. kostelníci, špitál chudých špitalmistři.

Vrchní dozor nad doly a mincovnictvím měl od časů krále Vladislava *nejvyšší mincmistr království českého,* jemuž podřízeni byli horní „oficíři“ čilí úředníci, jako hofmistr horní, vrchní lezci čili perkmistři, šichtmistři čili dolní písaři, lezci obecní, maršejdníci č. měřiči doloví, hutmani č. strážci horní a j. *Urburu* č. důchod královský z hor vycházející spravoval *král. urburéř* s písařem urburním.

Za krále *Jiřího* a *Vladislava II.* zmohla se opět Hora Kutná, ač dřívějšího blahobytu více

nedosáhla. Přece však těženo v první polovici XVI. stol. ročně pořád ještě okolo 20.000 hř. Tato bohužel krátká doba posledního rozkvětu Hory Kutné, jíž zatopení nejbohatšího dolu „Osla“ r. 1541 příliš brzký konec učinilo, vyniká skvělým a pestrým životem, jenž za příčinou častého pobytu dvora, zejmena za Vladislava II. a následkem přebývání bujné drobné šlechty u Hory se rozvinul, více však ještě vyznamenává se čilým uměleckým ruchem, jehož ohniskem byla činnosť nesmrtelných mistrů *Matěje Rejska z Prostějova* a *Beneše z Loun*. Tenkráte pokračováno úsilovně ve stavbě chrámu sv. Barbory, kaple na Vlašském dvoře nádherně zřízena, starobylý Hrádek nad Pachem upraven v nynější své podobě, postavena památná gotická kašna, povstalo nádherné průčelí Kamenného domu, zbudována na nynějším Panském náměstí velkolepá gotická radnice a ozdobena radní síň její výtečnými řezbami *mistra Jakuba*, jenž uměním svým zveleboval též budovy chrámové. Té doby malovány byly převzácné fresky v kaplích a na klenutí kostela sv. Barbory; *Petr Piber* a jiní psali a ušlechtilou drobnomalbou ozdobovaly kancionaly; zlatníci vyráběli klenoty dokonalé; zvony vyšlé

z dílen *Ptáčků* a *Klábalů* hlásaly daleko široko slávu svých mistrů.

Někdy bývalo v ulicích až příliš hlučno, když havíři, jimž od horního úřadu všelijak bylo křivděno, nenalezajíce nikde ochrany, zbraní na obhájení své se chápali. Pověstné jsou *bouře havířské* z roků 1494, 1495 a 1496, kterážto poslední skončila stínáním čelních havířů (nevinných, jak se pak ukázalo) u Poděbrad. Později nastalo v Hoře ticho obyvatelům zajisté rovněž nemilé jako bouřlivé výstupy vzpoury havířské, ana chasa horní po spuštění Osla a jiných dolů (1546) za výživou svou větším dílem pryč odtáhla.

Kromě rychlého klesání blahobytu bylo Horníkům brzy snášeti i jiných strastí. R. 1547 zbaveni jsou Kutnohorští pro účastenství své v odboji proti *Ferdinandu I.* všech privilegií svých, z nichž potom jen některá jsou jim navrácena. — Toho času počaly rozmanité pokusy, jak by stále klesající užitek z dolů mohl býti rozmnožen. Povoláváni jsou cizí dobrodruzi, kteří jednak rozličné vodní a jiné stroje v dolech, jednak alchymistické recepty své v hutích zkoušeli, tisíce bez užitku „propavovali“ a „prošmelcovali“ a pak obyčejně v tichosti zmizeli. Pravé příčiny úpadku dolů, hrabivosti totiž a netečnosti horních úřed-

níků bylo sice často od měšťanstva dotýkáno, na příslušných místech však povždy pominuto.

Pokračující úpadek hor stříbrných *) zaměstnával za panování *Maximiliana II.* a *Rudolfa II.* sněmy i komoru královskou velice, marně však kommisse za kommissí vysílána do Hory, značné summy peněz pohlceny byly bez užitku od nevděčných šachet neb vykouřily se hutními komíny. Konečně za císaře a krále *Matyáše* došlo k tomu, že sněm v městech Pražských r. 1614 držený na tom se usnesl, aby Hory Kaňkovské opuštěny byly a dolování na Turkaňk se obmezilo. Na sněmě r. 1615 pak uzavřeno, by se doly Kutnohorské „nějakým hodným a mocným lidem" asi do 15 let pronajaly. Než otáleno s tím, protože stavové přivoliti nechtěli, by stříbro od kupců Hamburských a Norimberských, kteří jediní byli k nájmu se přihlásili, ze země se vyváželo. Teprv 1618 uvázal se mincmistr *Vilém Vřesovec z Vřesovic* v nájem dolů a mincovny na 15 let, ustal však již v květnu t. r. od svého předsevzetí pro nepokoje v zemi povstalé, načež doly až do r. 1625 úplně ladem ležely.

---

*) Koncem XVI. stol. vynášely ročně asi 3000 hřiven, počátkem XVII. věku jen 2000 hřiven.

Zdálo se, jako by i příroda sama byla na Horu zanevřela. V druhé polovici XVI. věku zuřila v Hoře několikráte rána morová. R. 1554 a 1562 bylo veliké mření. Roku 1582 v srpnu začali lidé v Praze zhusta mříti na hlízy a pryskýře; uprchlíky byl mor zanešen také do Hory, tak že tam toliko zvonění slyšáno a některý den až 100 pohřbů odbýváno. Lidí obojího pohlaví zemřelo tu okolo 5000; teprvé k vánocům mor přestal. R. 1599 v Hoře a na Kaňku touž nemocí zemřelo okolo 3000 lidí, nejvíce dětí. — R. 1598 strhl se prudký dešťový příval a trval pořád dva dni a dvě noci, čímž staly se povodně veliké. V neděli na pondělí v noci po na nebe vzetí p. Marie strhaly se některé rybníky na Malešovce a voda přivalila se na předměstí Pachovské, pobořila díl zdi městské a učinila veliké škody jak na životech lidských tak na hutích, mlýnech, lukách atd.

Pozoruhodna jest lehkosť mravů a bujnosť živobytí, která na rozhraní XVI. a XVII. věku v Hoře zavládla. *Mikuláš Dačický z Heslova* vypisuje v „Pamětech" svých hojnosť výjevů hned komických, hned děsných, jichž dějištěm byly soukromé domy, hospody a ulice Kutnohorské. Přes všecko horlení duchovenstva a zákazy šefmistrů pito a hodováno do noci; vín

rozličných, českého, moravského i cizozemského zejmena malvazí byla spotřeba veliká, pivem českým, Svídnickým a Žitavským též nebylo pohrdáno; smělci brali s sebou pivo někdy až na kruchtu kostelní. Klením a hromováním sobě ulehčiti bylo obyčejem všech stavů. Bitky v šenkovních domech a na ulicích, souboje, zmrzačení, vraždy staly se událostmi všedními. Únosy nebyly vzácností; sňatky mladíků a dívek s bohatými stařenami a kmety byly oblíbeným prostředkem k dosažení bezstarostného živobytí; věrnosť manželská brána od mnohých na váhu lehoučkou. V těch věcech vynikala zvláště drobná šlechta sídlící v Hoře a v okolí dobře vědouc, že z rozepří sebe povážlivějších lze vyvléci se zaplacením peněžité pokuty straně poškozené. Kruté tresty, jako „pardus" pod pranéřem, utínání rukou, stínání, upalování a j. stihly obyčejně jen provinilce rodu nízkého. —

Doba třetí.

V české válce, prvním to jednání truchlohry, již třicetiletou válkou nazýváme, stála Hora jsouc město protestantské v řadě stoupenců *Fridricha Falckého.* Po bitvě Bělohorské byl též primas Kutnohorský *Jan Šultys z Felsdorfu*

k smrti odsouzen a 21. června 1621 na Staroměstském náměstí v Praze po Krištofovi Kobrovi, měšťanu malostranském a před Maximilianem Hošťálkem, primatorem žateckým, mečem odpraven. Hlava jeho přinešena do Hory a na bráně Kolínské na hák vstrčena. Město zbaveno všech privilegií a statků svých.

T. z. „reformace" čili království českého na víru katolickou obrácení nalezla v mincmistru *Vilému Vřesovci* ochotný nástroj. Mincmistr složil r. 1622 posledního arciděkana pod obojí *Jeremiáše Denhorta Skytořinského* s úřadu, zapověděl kněžím služby církevní a uvedl do města katolického arciděkana *Matouše Appiana z Milesu.* K radě mincmistrově poslali Horníci r. 1623 císaři *Ferdinandovi II.*, by ho sobě milostivě naklonili, velkou stříbrnou sochu havíře na stříbrných tručkách *) mnoho handštánů **) nesoucího. Téhož roku dne 27. července rozkázáno všem kněžím pod obojí, domácím i cizím v Hoře se zdržujícím, počtem 21, před západem slunce z města se vystěhovati. Opustili Horu branou Kouřimskou a vyprovázeni byli s velikým pláčem od několika

*) Tručky = necičky.
**) Handštán = kus rudy, co by se do ruky mohl vzíti.

set měšťanů, jimž farář od sv. Barbory, *Jan Mathiades Nosislavský* v poli kázaní na rozloučenou učinil. R. 1625 pokročila reformace v Hoře tak daleko, že zdálo se Ferdinandovi II. na čase smířiti se s Horníky. Vrácena jsou jim všecka privilegia jejich, začež se zavázali na Hory po 10 let z vlastního nakládati. Na nový rok 1626 uvedeni jsou *jesuité* do Hory a odevzdány jim klíče od kostela sv. Barbory s velkou pompou a bubnováním; statky městu zabavené darovány jim od císaře. Dne 6. pros. vloženo císařské vojsko do města; nejpřednější měšťané dostali po dvacíti mušketýřích do domu, aby je živili, dokud by se cedulkou od zpovědníka nevykázali a tak zjevně smýšlení katolické neosvědčili. Na bílou sobotu r. 1627 přijel don *Martin Huerta* na krátko do města, by se přesvědčil, jak daleko tu dílo reformace pokročilo. Když konečně následkem císařského rozkazu ze dne 31. července t. r. ti, kdož víry otců svých spustiti se nechtěli, t. j. asi čtvrtina všeho obyvatelstva z města a ze země se vystěhovali, mohla býti Hora po téměř 200 letech považována opět za město katolické.

Válka třicetiletá zastihla Horu těžkými ranami. R. 1631 položili Sasové do Hory posádku, načež na krátký čas členové tovaryšstva Ježíšova z města

se uchýlili a mnozí z vystěhovalých do rodného města se navrátili. R. 1639 byla Hora od Švédů vydrancována a vypálena; též r. 1644 a 1646 nepřítel krutě tu řádil.

Po míru vestfalském (1648) nastala doba téměř stoletá, kdy žádná nepřátelská noha půdy království českého se nedotkla. Hora se v tom čase opět zotavila, nalezajíc ovšem pramenů obživy téměř výhradně v živnostech občanských; práce v dolech zůstala od té doby až po dnešní den obmezena na míru nejskrovnější. V první polovině XVIII. století nastal i poněkud živější ruch umělecký. Mělť tenkráte slavný český malíř *Petr Jan Prantl* (1660—1739) v Hoře uměleckou dílnu svou; v kostelích Kutnohorských viděti podnes nejedno vzácné dílo jeho ruky, v Hoře dokonal v největší chudobě pozemskou svou pouť. Toho času stavěn byl chrám sv. Jana Nep., dílo to Kutnohorského stavitele *Jana Domažlického*. R. 1733 položen základ k budově kláštera Voršilek, kteroužto stavbu řídil proslulý mistr Pražský *Kilian Ignác Dinzenhofer*, od něhož také mnohé vkusné stavby v Praze, jako kostely sv. Mikuláše na Starém městě a sv. Tomáše na Malé straně, paláce hr. Nosticů na Příkopech a kn. Kinských na Staroměstském náměstí a j. pocházejí.

Velkých škod utrpěla Hora za pruské okkupace r. 1742. Bolestnější rána zastihla ji 12. srpna 1770, kdy ve 2 hodinách 53 domy vyhořely, mezi nimi starobylá radnice na Panském náměstí i s drahocennými řezbami mistra Jakuba.

Nové zřízení politické a školské zavedené *Marií Terezií* dotklo se ovšem též starých řádů Kutnohorských. Samospráva obecní vzala za své r. 1772 ustanovením magistrátu skládajícího se větším dílem z doživotně dosazených právníků, totiž šepmistra (= purkmistra) a čtyř radních, k nimž městský návladní a dva zástupcové měšťanstva přidáni byli. Zrušením řádu jesuitského přestalo též gymnasium jesuitské na Hrádku a místo něho založena v týchž místnostech hlavní škola. Po vzrušení spůsobeném francouzskými válkami rozhostil se v zemích rakouských dlouholetý mír a s ním klid jako hrobový. Obyvatelstvo Hory Kutné živilo se dosti nuzně hospodářstvím, řemesly, prodáváním zelenin a nádennickou prací. Sami majitelé domů pro nedostatek nájemníků nežili v blahobytu. Rozvoj města beztoho velice zdlouhavý zaražen na mnoho let strašným požárem, jenž 9. května 1823 o 11. hod. předpolední v č. 101 vypukl a do ve-

čera 142 domy strávil, při čemž 4 životy lidské za své vzaly a 128 lidí poraněno bylo.

Společenského života v takových okolnostech ovšem téměř ani nebylo. Teprv úsilí několika obětavých mužů spůsobilo v tom vítanou proměnu.*) V čtyřicátých rocích tohoto století nastal v Čechách následkem probouzejícího se národního ruchu obyčej, oslavovati spůsobem okázalejším památku mužů o vlasť zasloužilých. Též v Hoře vznika r. 1842 myšlenka, v úmrtní den (27. září) znamenitého umělce *P. Prantla* uspořádati slavnosť na počesť jeho památky. Městský fysik doktor *Josef J. Štětka*, jenž v únoru r. 1835 co praktický lékař v Hoře se usadil, přední to buditel národního vědomí v Hoře Kutné, uvázal se s dvěma přáteli v konání příprav k první té národní slavnosti v Hoře; a vydařila se nad očekávání. Čistý výnos odevzdán magistratu jakožto příspěvek k založení městské nemocnice.

Založiti v Hoře nemocnici pro chudý a pracující lid bylo oblíbenou myšlenkou doktora Štětky. Aby získáno bylo hojnějších prostředků a úmysl tak blahodárný co nejdříve skutkem se

---

*) Následující vypravování zakládá se na vlastnoručních zápiskách zvěčnělého doktora J. J. Štětky.

stal, spojil se r. 1843 dr. Štětka s několika př
stejného smýšlení k zřízení ochotnického
vadla, na němž pak celkem 43 hry ve pros
nemocnice s velkým úspěchem provozovány l
Přičiněním dra. Štětky položen téhož r. 1843
klad městské knihovny, která pracujícím
dám dobré čtení bezplatně poskytovati měla

Památný rok 1848 vyburcoval Horu z
klidného živoření a proměnil tvářnosť města p
vuhodným, ba zázračným spůsobem. Dne 12. bř
přišly z Prahy listy zvěstující průběh sch
v lázni Svatováclavské. Dne 15. t. m. k
čeru rozletla se městem zpráva, že císař *Ferdin*
zemím svým udělil konstituci, svobodu t
a právo k zřizování národní obrany. Na pod
vání zpíváno dne 18. března v chrámu Páně
Jakuba „Tě Bože chválíme" a hned po služl
božích počalo dobrovolné zapisování do náro
obrany. Již následující noci odbývali nejp
nější měšťané co národní gardisté první pon
v ulicích města. Nazejtří bylo všeobecné za
vání do národní obrany a sešlo se tolik účastn
že zřízeny byly 4 setniny. První vojenské cvi
nár. obrany dělo se dne 26. března. Téhož
založen čtenářský spolek. Dne 24. dubna
všeobecné osvětlení města a průvod s pochod

za hlučné hudby a prozpěvování národních písní. V květnu zvolen místo dosavadního magistrátu širší a užší výbor měšťanský.

I v událostech týdne svatodušního měla Hora poněkud účastenství. Ve čtvrtek dne 15. června totiž přibyli sem dva členové „Svornosti,“ kteří, jak se později ukázalo, předložili na úřadě vyzvání Pražského purkmistra dra Vaňky, aby města blíže železné dráhy ležící část národní obrany k střežení železnice za tím účelem vyslala, by spojení s Vídní nikde svévolně přerušeno nebylo. V městě nemyslili však jinak, nežli že oni vyslanci „Svornosti“ přicházejí vybízeti lid, by táhl Praze na pomoc. Zvoněno tedy a bubnováno na poplach. Následkem osudného tohoto omylu odešlo ještě téhož dne na večer jedno oddělení národní obrany namnoze jen píkami ozbrojené do Kolína, chtíc se odebrati po dráze do Prahy; druhého dne následovalo jich oddělení střelců, z nichž však mnozí z Kolína opět domů se vrátili. Ti, kteří až do Prahy dojeli, brzy se přesvědčili, že tam ničeho platni nebudou a vydali se v sobotu dne 17. na zpáteční cestu. Jedni opustivše Prahu s vlakem státní dráhy zastaveni jsou v stanici Běchovické od husarů, zbraně jim pobrány a někteří těžce raněni, načež večer do Hory

přibyli. Druzí vrátili se ucloumáni teprvé až v neděli.

Volby do ústředního parlamentu frankfurtského v červenci vypsané Hora se neúčastnila. Do říšského sněmu Vídeňského zvolen historiograf království českého *František Palacký*, a když ten jsa již na pěti místech zvolen, se poděkoval, vyvolen doktor práv Karel Leopold Klaudy z Prahy.

Dne 1. října stalo se provolání ku zřízení Slovanské Lípy v Hoře Kutné a nalezlo v občanstvu valného účastenství. Starostou zvolen dr. Štětka, jenž Lípu Kutnohorskou na sjezdu všech filialek Slovanské Lípy v Praze v konviktě odbývaném zastupoval. Novým spolkovým zákonem ze dne 13. března 1849 zastavena další činnosť Lípy Slovanské.

R. 1849 konány ponejprv obecní volby dle nového řádu obecního; název „šepmistr“ zaměněn za povšechně užívané slovo „purkmistr.“

R. 1850 usadil se v Hoře *Karel Havlíček* s rodinou svou, by tu svého „Slovana“ vydával. Jsa obžalován pro některé články svého časopisu, hájil se dne 12. listopadu 1851 před porotou u přítomnosti velikého množství posluchačů žádostivých

slyšeti proslulého publicistu. Porotci, jichž bylo 12, jednohlasně uznali, že jest nevinen.

To bylo jako dohrou bouřlivých těch dnů. Když 20. srpna 1851 ústava ze dne 4. března 1849 odvolána byla, utuchlo v Hoře jako v celé zemi posavadní mocné hnutí politické a národní, procitnuvši teprvé na počátku následujícího desítiletí k novému životu.

V. Dolování a mincování.

Doly Kutnohorské jsou z nejhlubších na pevnině evropské, nezasahovaly však nikdy tak hluboko (500 sáhů) do lůna země, jak se do nedávna za to mělo; dle novějších výskumů měřila největší hloubka, a sice v dolu Oselském na Rejzském couku 550 metrů. Povrch kryjící tyto doly rozkládá se na prostoře ku podivu malé (as $^1/_4$□ míle) mezi Horou Kutnou a vesnicemi Přítokou, Hořany a Hlízovem.

Pramenům neboli žilám rudy, které v okolí Hory, ba pod městem samotným rozličnými směry zabíhají, zvykli staří horníci říkati couky, slovo to z německého „Zug“ utvořené. Tam, kde se

dobyli do vnitra kůry zemské chtíce těžiti z pokladů tam odpočívajících, založili důl, jenž skládal se z většího neb menšího počtu šachet (t. j. kolmo na rovinu obzoru vykopaných, dřívím vyroubených, hluboké studni podobných prohlubin) a štol (Stollen, podzemních mírně nakloněných, nevysokých chodeb). Nejhlubší místo šachty slulo ražump, konec štoly pak zhlaví č. štolhort (Stollenhort). Průdušním šachtám, kterými nečistý vzduch vycházel, říkali latrochy (něm. Leitrauch) a těm, jimiž čistý vzduch se přiváděl, litlochy. Hloubku šachet a délku štol měřili na dumplochy (něm. Dumpflachter, 1 ≟ 4 lokte Pražské).

Místu, kde se ruda sekala, říkali vort (něm. Ort), jenž dělil se na 32 díly, které třicáty sluly; čtvrtý díl jedné třicáty nazýval se kukus (Kux), tak že každý vort 128 kukusů čítal. Podíly tyto jmenovaly se vůbec tále (= Theile) a měřily sa na látra (Lachter, 1 = $3^5/_8$ lokte Praž.); míra 7 later držící slula lán horní.

Ti, kdož vlastním nákladem pavovali, t. j. z hor těžili, nazývali se *nákladníky č. kverky;* kteří lehenšafty č. linšafty (též lintšafty) drželi, t. j. vorty královské v nájmu měli, sluli *lehenšaftníky*. *Erckaufěři* (též erckaféři, Erzkäufer) č. rudo-

kupci rudu od nich kupovali a ve vlastních hutích tavili; vytěžené stříbro i měď musili pod ztracením hrdla do královské mince prodávati. R. 1559 zapověděl císař Ferdinand I. erckauférům rudu kupovati, kterážto pak přímo do hutí královských odváděna býti musela.

Dělníci, kteří za jistý lun (Lohn, mzda) rudu lámali a šachty i štoly vysekávali, nazývali se *havíři* a hromadně *tovaryšstvem*. Scházeli se v kavnách (= Kaue, prostých kulnách) a modlíce*) se neb zbožné písně zpívajíce čekali až dojde na jejich šichtu, což *anklopéři* (Anklopfer) klepáním oznamovali. Den totiž byl rozdělen na 4 části č. šichty po 6 hodinách (po válkách husitských též na 3 drtele (= Drittel) po 8 neb na dva díly po 12 hodinách). První šichta počínala osmou hodinou po západu slunce; žádný havíř nesměl pracovati

*) Ukázka modlitby havířské poznamenána jest v Památní knize Kaňkovské (v archivu „Vocela"), z níž následující místo vyňato budiž: Všemohoucí Bože! Propůjčiž z milosti své svaté požehnání v práci naší i všeliké rudě zlaté a stříbrné i kovův na všelikých horách, neboť požehnání tvé činí bohatství ... Račiž také všecky věrné a upřímné dělníky v své ochraně míti, posilniž jich podle duše i těla. Otče náš atd.

dvě šichty po sobě, aby se dílem nepřemohl. Pracovali*) při mdlé záři kahance, oděni jsouce perkytlí (Bergkittel, havířská kápě; oděv úředníků slul perkvant = Berggewand) a podřitkem. Nástroje jejich byly šligle, totiž želízko a pemrlice (větší a menší kladivo) a fimol (Fimmel, ostrý železný klín). Místo nynějšího trhání tvrdých skal prachem a dynamitem užívalo se tak zvaného ohněm sázení, při němž se hranice dříví hlínou velarskou (s řezankou smíchanou) klabovaná (od „kleben", omazaná) zapálila a tak dlouho na spůsob milíře klouzniti (doutnati) nechala, až všecky šejty (Scheit, poleno) ohněm ztráveny byly; potom velmi snadno skálu sekali.

Pacholci vozili rudy**) a perky (jalové kamení) na purách (kolečkách) neb tahali je v kocáb-

---

*) Havíř dělal stále a klidně a nepřipouštěl si toho, když kováříčkové (pidimužíci zvíci lokte v havířském oděvu s kahancem při pasu a šliglemi v rukou, které dumající obrazotvornost havířů ve tmách a o samotě pracujících zplodila) na něho volali a všelijakým škádlením sluch jeho klamali. Zrakům havířů málo kdy se zjevili, a to pak znamenalo, že brzo na dobrou rudu bude uhozeno.

**) Zřídka objevovalo se stříbro ryzí č. dignovité v podobě t. z. kňourů, drátovitých to tvarův po-

kách (prkenných truhlách) a huntech (Hund) nebo-li neckách po smyku (kolejích) běžících až na ražump, odkud je *hašplíři* rumpálem č. hašplem v perkovicích (sešitých kožích) do výše táhli. Hlavnímu rumpálu říkali taghašpl. Větší břemena zdvihala se pomocí trejbů (od „treiben") stojících nad radšachtami; trejbovní stroje pohybovány byly silou koňskou a dohlíželi k nim *trejbíři*. Voda vyvažovala č. fejlovala (= fällen) se v cálovkách (volovicích k tomu upravených), k čemuž užívalo se strojů č. kunstů zhusta dosti složitých.

Couky, z nichž v rozličných dobách těženo bylo, jsou tyto: 1. *Anjelský couk* na jižním úpatí Sukova. K nejstarším coukům náležel 2. *Grejfský* c., mezi kostelem Všech Svatých a mlýnem Králickým nad Bilankou, v němž doly stará a nová Kutna a Mnich dávné pověsti připomínají,

---

vstalých zvětráním stříbronosných nerostů. — Kromě ryzího stříbra a něco málo zlata (v kyzech železných a arsenových) vyskytovaly se v dolech ještě tyto nerosty: leštěnec plavý, stříbrný, olověný (nejhlavnější to ruda stříbrná) a antimonový, kyz arsenový, železný a měděný, temnorudek, jasnorudek a blejno zinkové.

šachta Martinská pak v Tábor překřtěná upomínky méně idyllické vzbuzuje. Velmi staré couky byly též 3. *c. Hloušecký* od Sukova až do předměstí Hloušeckého zabíhající s dolem Barborou a 4. *Kuklický c.* mezi Horou a vesnicemi Gruntou a Hořany s množstvím dolů, jako Bílá hora, Červená růže, Fortuna, Libuše, Němkyně, Roháč, Špicfous a m. j. 5. *Kaňkovský couk* mezi Libenicemi a Lorcem s doly Fraty, Hoppy, Kuntery, Niklasy, Plimlí starou a mladou, Šafary, Šmitnou, Šváby, Tolpy, Trmendlem atd. a šachtami Koštofalem, Panskou, hlavní šachtou Rabšteinem a j. v. 6. *Kavčí Hory* jižně od couku Grejfského s dolem Kavkou. 7. *Couk sv. Máří Majdaleny* na vých. úpatí Kaňkovského pahorku mezi c. Rejzským a Turkaňským. 8. *Nyfelský couk* na kopci Kaňkovském mezi t. z. Kalvarií a městečkem Kaňkem. 9. *Oselský couk* pod městem na svahu ku Pachu, blíže kostela sv. Barbory, jehož jméno v „oslošachetských lázních“ se zachovalo. 10. *Ptačí Hory* blíže Křesetic s doly Slavíkem, Stráží a j. 11. *Rejzský c.*, též jen Rejzy zvaný, na jižním úpatí Kaňkovského kopce mezi Sedlcem a hospodou Nepřízní, jeden z nejbohatších, s doly Celaufem, Čápčochem, Flašary, Halířem, Krykem,

pověstným Oslem 1541 zatopeným, v němž hašple *) Pěknoušek, Skákal, Smejkal, Smutný, Stejskal, Viderhol (= Widerhall) atd. 12. *Roveňský c.* na Rovinách až za býv. kostelík sv. Václava sahající s doly Požehnáním, Pávem, Králickým (blíž haldy Králické, neb jak nyní říkají Královské), jenž brzy po narození Václava III. zaražen a ke cti tohoto malého „králíčka", jak praví Kořínek, též „Králíčkem" nazván byl a j. 13. Couk *na Skalce* řečený, severně od Nyfelského blíže býv. hospody „na Skalce." Těžířstvo sv. 14 pomocníků, poslední to zbytek někdejších kverků, které nezoufajíc nad opčtným rozkvětem stříbrných hor až do časů nejnovějších dolování, ač se škodou, provozovalo, postoupilo r. 1873 práv svých státu, načež 1. června 1874 na Skalce nová mnohoslibná šachta zaražena byla. 14. *Turkaňský c.* na Kaňkovském pahorku, mezi Nepřízní a Kalvarií s dolem v Holubích, hořejší a dolejší šachtou atd. 15. *Vlčí Hory* s dolem Černým lvem západně od Greifského couku **).

---

*) Slovo hašpl značilo i rumpál i menší šachtu, nad níž rumpál stál.

**) Výtěžek dolů Kutnohorských do r. 1620 páčí se dle počtů hraběte Kašpara Šternberka úhrnem na 8,440.000 hřiven stříbra čili na 177,000.000 zlatých.

Ruda a měď vážila se na centy, kameny (= 20 liber) a libry, stříbro na hřivny (= 16 lotů) a fertony (= 4 loty), menší rozdíly na váze na loty a kventlíky.

Puchýři (Pocher) roztloukali rudu na drobno v puchýrnách, *šlichýři* (Schlicher) ji v proutěných koších propírali, *prubíři* hodnotu její zkoušeli a *roštýři* ji ohněm měkčili. Rudy takto vytříbené i rozličné pagamenty (staré, již zpracované stříbro, jako lžíce, koflíky, pasy a t. d.) taveny byly od *šmelcířů* v hutích buď soukromých neb královských.

Před husitskými válkami stávaly hutě nedaleko kláštera Sedleckého, později postaveny byly v údolí Pachu, u vsí Bilan a Grunty a j. Nejstarší královské hutě byly u Bilan, později v údolí pod kostelem sv. Trojice, kdež se posud „v hutích“ říká.

Potřebné dřevěné uhlí pálilo se prvotně v lesích po kraji Čáslavském, uhlířů čítalo se na tisíce. Když pak bujná chasa uhlířská příliš často výtržností se dopouštěla a okolní lesy řídnouti počaly, poráželo se dříví čili les na úpatí Krkonoš a Kladských hor, zejmena u Trutnova, Maršova a Rychnova a plavilo se až k Starému Kolínu, kdež z něho uhlí páleno bylo.

Stříbro v hutích vytavené a od *prenýřů* (Brenner) v prenárnách přepalováním očištěné sléváno bylo od *kysířů* (Giesser) do železných kadlubů č. barchanů, které jim při té práci *barchaníci* drželi. Okrouhlý proutek stříbra takto ulitý as 40 cm. zdélí a 7—8 mm. ztloušti jmenoval se cán (Zain). Z cánu řezali *mincíři* v lůnech (dílnách) mincířských kratší sloupky řečené farfule a bili z nich tenké plíšky č. pláty, které *zmítaři* ve výhni na lopatě zmítali, načež jim *klopíři* okrouhlé podoby dodávali. Nepodařené kusy byly od *hejičů* vymýtěny, ostatní pak od *štosířů* rovnány. Pláty posud černé byly od *lorýřů* lorovány (vyvařovány), a konečně *pregíři* v dílnách prengady (Präggaden) řečených rázy na nich bili.

V nástinu dějepisném stala se zmínka o prvních penězích z rozkazu krále Václava II. v Hoře Kutné z „fejnu" (= fein) č. čistého stříbra bez přísady ražených. Český neboli Pražský groš vážil skoro $^1/_4$ lotu a platil tolik co někdejší stříbrný dvacetník neboli 35 krejcarů r. č. Groš měl na jedné straně uprostřed královskou korunu, okolo ní nápis: Venceslaus Secundus, a při kraji :Dei gratia Rex Boemiae; na rubu byl vyražen český lev a vůkol něho nápis: Groš Praž-

ský. Za Žižky prý v Hoře raženy byly gr „haltu“ (Gehalt) č. zrna velmi lehkého s česk lvem a nápisem: groš českého lidu na je a s archou úmluvy, kalichem a nápisem: p slávu boží bojujícího na druhé straně. V dislav II. r. 1473 na Vlašském dvoře vlastní rul počal raziti novou minci, groše totiž po 7 (nězích) „bílých“ a 14 haléřích, jimž bab kačenky neb i šarty říkali. R. 1513 udělil panovník obci Kutnohorské právo, aby směla s každoročně z 1000 hříven pagamentů peníze ja koli v minci královské raziti.

V druhé polovici XVI. století kvetla mi Kutnohorská ještě tak slavně, že za 15 měs od konce r. 1573 do počátku 1575 raženo l 199.309 kop grošů. Po bitvě Bělohorské na z nedostatku stříbra úpadek mince této, zvl když r. 1653 též v Praze peníze raziti počal r. 1659 tam první stroj k ražení peněz posta R. 1726 byla mince Kutnohorská zrušena.

VI. Znamenitější budovy.

A. Památky stavitelské.

1. Chrám sv. Barbory.

Staří Horníci nemohli si vybrati pěknějšího a vhodnějšího místa k založení největšího a nejkrásnějšího kostela svého, nežli kam postavili chrám sv. Barbory. „Není pravidelný, ale neslýchaně krásný, jako luzná pohádka!" tak zvolal před lety nadšeně umělec na slovo vzatý, kochaje se za krásného letního večera v lepotvárných půvabech kůru kostela sv. Barbory, tohoto kromě chrámu sv. Víta na hradě Pražském nejvzácnějšího klenotu stavitelského umění českého. Již r. 1300, jak se zdá, založili cechmistři bratrstva Těla Božího blíže jihovýchodního konce města vysoko nad rozkošným údolím Vrchlice *kapli Těla Božího,* která i když velkolepý chrám vůkol ní byl dostaven, nedotknuta zůstala stojíc před velkým oltářem, až ji r. 1626 jesuité dali vybořiti. V době neznámé, asi v polovici XIV. století a dle osnovy neznámého mistra (snad Petra Parléře?) počala v témž místě stavba velké svatyně slohu kathedralního, nazvané jako dotčená kaple jmenem

Těla Božího, brzy však též jmenem ochranitelky kovkopů, *sv. Barbory*. První zmínka o tomto kostele děje se v knihách zakládacích (libri erectionum) arcibiskupství pražského při r. 1388. Z jiné listiny z r. 1389 jde na jevo, že toho času vysoký kůr kostela Těla Božího a sv. Barbory aspoň částečně vystaven a tam hlavní oltář sv. Barbory postaven byl. Až do válek husitských dařila se stavba (za stavitelů neznámých) utěšeně za hojného účastenství bohatého obyvatelstva, které kaple i oltáře štědře opatřovalo dary a odkazy.

V době válek husitských zastavena na dobro všechna činnosť stavební, a při několikerém vypálení a spustošení města poškozen i nehotový kostel. I když domácí válka dobouřila, nedostávalo se peněz ani chuti k účinlivějšímu pokračování ve stavbě. K tomu přistoupeno teprv za krále Vladislava II. Té doby stál pouze kůr s ochozem a kaplemi až do výše galerií vyhnaný a snad i část příční lodi.

R. 1481 jali se „paumistři“ čili správcové stavby Michal z Vrchovišť a Janda erckaféř konati přípravy k dalšímu stavení kostela. První příspěvek 100 zlatých uherských vzat z důchodu

špitalního podle odkazu Kateřiny Buňkové r. 1472 učiněného.

Na základě smlouvy r. 1482 mezi Horníky a mistrem *Hanušem* „zedníkem"*) učiněné počala stavba následujícího roku 1483 položením základného kamene k pilíři stojícímu na vých. konci osy kostela. Od r. 1489 slavný mistr *Matěj Rejsek z Prostějova* ve stavbě pokračoval, r. 1499 dokončil velký oblouk mezi kůrem a lodí (viz doleji), r. 1500 dodělal sklepení kůru a přikročil pak k podstatné proměně celé stavební osnovy chrámu. Smlouvou r. 1504 uzavřenou uvázal se v ostatek díla kostela sv. Barbory, ale byl již 1. července 1506 smrtí zachvácen. Na to zastavena stavba na 6 let, pracováno však v huti nejspíše dle nákresů Rejskových. R. 1512 přijat rovněž slavný mistr *Benedikt z Loun* za ředitele stavby, kteroužto dle svědectví stavebních účtů spravoval až do r. 1523 ba snad až 1524, stavě v posledních letech zároveň chrámy v Mostě a Lounech. Dílem jeho jsou svrchní části chrámových lodí, totiž veliké

---

*) Zdá se, že Kořínek dobře rozeznával od tohoto mistra Hanuše jiného mistra Jana, stavitele kostela sv. Barbory, neboť Jan kameník mistr z Prahy toho času v Hoře žil a r. 1487 sobě dům u sv. Bartoloměje koupil.

kruchty po obou stranách a široká ozdobná okna v týchž částech.

V pátém desítiletí XVI. věku spěcháno se stavbou ku konci, neboť ubývající výtěžek dolů nedovoloval dalšího na ni nakládání. Ukončili stavbu tam, kde nyní jalová zeď kostel na západní straně uzavírá a přestali na dohotovení empor a vnitřních i zevnějších ozdob. Poslední stavitelé byli mistr *Mikuláš Parléř* (do r. 1548), mistr *Jan Vlach*, jenž hlavní klenutí okolo Všech Svatých r. 1548 zavřel, kameníci mistr *Petr*, *Jiřík Polák* a *Vítek*, kteří 1548—1553 hlavně o zevnějších ozdobách a o oknech (větší díl jich zasklil mistr Jan sklenář) pracovali a konečně od r. 1553 opět mistr *Mikuláš*, který na sklonku r. 1558 celou stavbu dokonal. Malování, bílení a dodělávání vnitřních ozdob trvalo až do r. 1565.*)

Do chrámu**) vedou tři *vchody:* portal na severní straně (k němuž se přímo z „mostu"

---

*) Druhá doba stavby podána jest namnoze dle pamětních knih v městském archivu Kutnohorském a dle register stavby kostela sv. Barbory, jichž posud jediný Jan Kořínek v „Pamětech" svých před dvěma sty lety částečně byl užil.

**) Obdivu hodný model č. vzorek kostela sv. Barbory věrně až do nejmenších podrobností ze dřeva

přichází) v parukovém slohu od jesuitů r. 1733 obnovený (nad ním znak Hory Kutné a císařský orel*), druhý vchod v západní zdi s malou přistavenou předsíňkou, z níž se na zadní kruchtu vystupuje, a třetí v též zdi, který se však jen při procesích a jiných slavnostech otvírá.

---

a z lepenky v míře 1 víd. palce na 1 sáh originalu nápodobený, dílo to pěti roků, zhotovil p. Jan Kraus, úředník c. k. horního úřadu Kutnohorského na odpočinku, jenž také výborné modely Vlašského dvora, Kamenné kašny, kostnice Sedlecké, průčelí chrámu sv. Jakuba a Kamenného domu s touž zevrubností postavil. Některé z těchto modelů byly též v Praze veřejně vystaveny a od znalců za vzorné uznány. P. Kraus díla svá milovníkům umění se vší ochotou okazuje a vysvětluje.

*) Při „opravě" portalu byl s něho k rozkazu rektora jesuitské kolleje Fabiana Veselého starý znak Kutnohorský sňat a odstraněn, pročež si rozhněvaní Horníci u císaře Karla VI. do rektora beztoho neoblíbeného stěžovali a toho sobě vymohli, že museli jesuité r. 1741 dáti nový erb městský udělati a nad portalem upevniti u přítomnosti celé obce. Na nejbližším opěracím pilíři v pravo od portalu zachoval se poněkud zvětralý starší znak městský; na rohovém pilíři v levo od portalu spatřujeme sochu sv. Barbory, pod ní šlígle havířské a dole havíře z šachty vylézajícího.

Jsme-li, vstupujíce do chrámu, na první pohled překvapeni četnými ztepilými pilíři, uměle se proplétajícími žebrami mohutné klenby a milým jasnem celou budovu naplňujícím, neubráníme se úžasu a obdivu pohlížejíce na ušlechtilé tvary vysokého kůru, jejž ohromná okna zdobená nádhernou kružbou osvětlují. *Půdorys* kostela tvoří obdélník od čtverce nevalně se lišící. K východní straně jeho přiléhá velký polygon kůru s kaplemi a ochozem. Délka chrámu obnáší uvnitř v světlosti 59 metrů, z čehož 21 m. na kůr a 38 m. na lodi připadá; do šířky měří celý chrám 38½ m. Dle půdorysu v Kořínkových „Pamětech“ a Beckovského „Poselkyni“ otištěného měly lodi ještě jednou tak dlouhé býti jako nyní jsou, tak že by byla celá délka chrámu skoro na 100 metrů vyměřena bývala. Výška kůru obnáší 31½ metru, výška hlavní lodi 30 m.

Vnitřek chrámu.

Kůr uzavřen jest pěti stranami devítiúhelníku a čítá na obvodu svém 8 otevřených kaplí s jednoduchou křížovou klenbou, přes 3½ m. hlubokých. Největší šířka obou větších k lodím přiléhajících kaplí obnáší přes 5½ m., ostatních 4½ m. Kaple *na severní straně*: První zasvěcena jest *sv. Ka-*

teřině a obsahuje oltář téže svaté. Na západní zdi visel do nedávna (a jest nyní za příčinou opravy sňat) vzácný tabulový obraz z XV. století (P. Maria s dítětem, které klečící svatá jablka podává; v popředí druhá klečící postava mladé dívky s korunou na hlavě, v pozadí 5 jiných sv. panen. Menší obrázky na křídlech obrazů představují zasnoubení P. Marie, zvěstování, narození Spasitele, sv. Tři krále a j., na rubu křídel spatřuje se sv. Petr a sv. Pavel). 2. Kaple *sv. Blažeje*. 3. Kaple *sv. Kříže*. Na vrcholi oltáře jest pozlacený kalich, pod ním beránek ležící na kříži. 4. Kaple *sv. Eligia a sv. Antonína Padovanského*. Na jižní straně: 5. Kaple bývala do nedávna prázdna, nyní přenešen do ní oltář sv. Františka Borgiáše. V 6. kapli jest oltář *sv. Háty*. 7. Kaple, v níž stával oltář *sv. Františka Borgiáše*, obsahuje prutovím pěkně rozčleněnou kamennou mensu slohu gotického. Kapli tu koupil *Michal z Vrchovišť*, erckaféř a později horní hofmistr r. 1485 od Jana Hertvíka za 2 kopy grošů českých a v ní byl r. 1511 pochován. 8. Kaple *s oltářem sv. Václava*. Tuto kapli r. 1487 po smrti dřívějšího majetníka Michala Raddy řezníka vzal v opatrování své *Jan Knajslík ze Světic*, a po smrti Knajslíkově dána jest *hašpléřům* r. 1493. Jen kaple 1., 3.

a 4. zachovaly jmena svého prvotního zasvěcení. V krajních třech kaplích na jižní straně kůru a na sousedních částkách klenby ochozu objeveny byly r. 1878 výtečné *malby na obmítce* z konce XV. století, z něhož málo podobných památek v Čechách se nalezá, zvláště co do velikosti a jednotné souvislosti. Obrazy ty vynikající velkolepou koncepcí, přesnými obrysy a jemným provedením, jsou dle výroku na slovo vzatých znalců pp. J. Hellicha, A. Lhoty, B. Wachsmana, V. Kandlera a j. v ohledu archaeologickém a uměleckém neocenitelné a budou působením archaeologického sboru „Vocela“, jenž o zachování chrámu sv. Bařbory zvláště pečuje, důstojně obnoveny. Starosta „Vocela“ pan Václav Předák, předseda c. k. krajského soudu, jenž co nejhorlivěji se zasazuje o zachování starožitností Kutnohorských, získal podniknutí tomuto podpory nejvyššího úřadu zemského jakožto patrona kostela sv. Barbory. Kaple označená číslem 6. ozdobena jest velmi již vybledlým obrazem umývání nohou apoštolů. V 7. kapli vymalován jest na východní zdi obraz ukřižovaného Krista, pod křížem P. Marie uprostřed několika skupení, nad tím P. Marie v oblacích zjevující se paní oděné v *bohaté roucho*; naproti na západní zdi spatřujeme

malbu znamenitých rozměrů představující setkání se vznešené, četnou družinou paní a dívek provázené dámy s mladíkem bohatě oděným, jenž kráčí v čele valného komonstva; svrchní pole vyplňuje skupení osob shromážděných okolo krvavé mrtvoly dítěte. Oděvy představují kroj druhé polovice XV. věku; barvy jsou dosti dobře zachované, neoděné části těla jemnými čárkami stíněné. V spodním poli nalezá se malovaný znak pánů z Vrchovišť. Pod oknem vidíme mladíka svíci rozžehujícího, muže ve zbroji a modlící se dívku. V 8. kapli odkryt posud úplně jen malovaný znak Kutnohorský s monogramem krále Vladislava II. a dvěma postavami v starožitném oděvu havířském. Velice pravdě jest podobno, že slavní a bohatí patriciové Michal z Vrchovišť a Jan Knajslík z Světic kaple své nádhernými těmito malbami ozdobiti dali; a jelikož prvnější kapli svou r. 1485 koupil a r. 1511 zemřel, tento pak v svou kapli r. 1487 se uvázal a 1493 již mrtev byl, bylo by možné dosti určitě vytknouti čas, kdy malby ty povstaly, totiž poslední leta XV. neb první roky XVI. století, což s výrokem znalců i krojem vyobrazených osob úplně se shoduje. K hašpléřům, kteří kapli Knajslíkovskou r. 1493 ve správu svou vzali, ukazuje

vyobrazení pracujících hašpléřů nad znakem městským vymalované. Znamenitě provedené a výborně zachované jsou též fresky na nejbližších klenbových oddílech ochozu. Pan A. Materka z Hory Kutné získal si nemalých zásluh při odkrývání těchto maleb.

Ochoz kryt jest složitějším hvězdovým klenutím z pohusitské doby pocházejícím, které na šesti pilířích spočívá. Vynikající okrasou kůru jest *triforium* č. *pavlač* ve výši okolo kůru běžící se zábradlím fantastickou kružbou ozdobeným. S tohoto triforia, k němuž vedou úzké otvory z postranních pavlačí, lze nejlépe získati celkového dojmu velkolepé chrámové prostory, jakož i z blízka popatřiti na umělé sklepení presbyteria i vnitřních lodí. Nad triforiem rozpínají se obrovská neobyčejně široká okna až ku klenbě dosahující; rozkošná kružba jejich s převládajícími plameny č. jeptiškami pochází z pozdní doby gotického umění. Hlavice pilířů, kteří okna od sebe oddělují, jsou jediné v celém chrámu.

Vysoký kůr č. *presbyterium* ohraženo jest kamenným zábradlím kružby obzvláště pěkné, v níž spatřujeme monogram krále Vladislava II., totiž korunované *W* a písmě syna jeho Ludvíka, korunované *L.* Povšimnutí zasluhuje kamenná schránka

s železnou mříží na způsob gotického sanktuaria, která však nestojí na straně evangelní, nýbrž na straně, kde se epištola čítá. Na straně evangelní jest malý výklenek též mříží uzavřený.

Na *velkém oltáři*, jenž parukovou úpravou svou celý kostel hyzdí, postaven jest obraz sv. Barbory vznášející se v oblacích: dole objevuje se pohled na Horu Kutnou s kostelem sv. Barbory. Obraz (prostřední hodnoty umělecké) malován jest od jesuitského laika *Ignáce Raaba*, od něhož i jiné ještě obrazy tohoto kostela pocházejí, vyznačeny jsouce namnoze jakýmsi sladce nyjícím výrazem tváře i očí. Velký oltář postaven byl r. 1673, obraz r. 1754.

Před tím zde stávala nejkrásnější památka řezbářského umění v Čechách, *archa* (skládací oltář) totiž od mistra *Jakuba z Nimburka* ze dřeva řezaná, r. 1502 na hlavním oltáři postavená a r. 1504 Filipem biskupem Sidonským vysvěcená. Představovala Krista s apoštoly v skvostné královské síni velikonočního beránka požívajícího; pod tím byly čtyři výklenky drobounkou řezbou ozdobené s poprsními soškami čtyř sv. doktorů církve. Na křídlech č. otevřených dveřích archy skvěly se 4 reliefní obrazy, mezi nimi sv. Barbora. Zadní strana představovala široce rozložený

vinný keř s ptactvem v něm hnízdícím práce tak mistrné, že prý mnohý na ně „zavšíkl", a že neprchají, nadiviti se nemohl. Drahocenná tato řezba byla r. 1673 na půdu odstraněna a odtud pomalu roznešena.

Bývalá příční loď. První tři klenbové oddíly kostela činily, než M. Rejsek původní plán přetvořil, příční č. křížovou loď chrámu. V severním rameně jejím jest nyní předsíň, kterou se od města do kostela vstupuje, a sakristie. Z předsíně jde se po šneku č. točitých schodech na empory, odkudž lze vystoupiti na zevnější galerie. Nad vchodem dal rektor jesuitů *Ignác Schindler* udělati malou dřevěnou kruchtu v slohu parukovém pro hudebníky. Ze sakristie vedou schůdky za velkou řezanou skříní skryté k (nyní zazděnému) vchodu do klenuté komory, kdež jindy vzácná mešní roucha se chovávala. Jižní rameno příční lodě obsahuje v prvním klenbovém oddílu *kapli Obiteckou* (tak nazvanou dle pánů Obiteckých, kteří tu hrobku svou mívali) č. umrlčí, brzy po příchodu jesuitů též v slohu parukovém zřízenou a štukem ozdobenou; stojí v ní oltář s obrazem snímání s kříže. Druhé dva klenbové oddíly jsou počátkem jižní boční lodi zevnější a

tvořily druhdy*) uzavřenou *kapli sv. Tří králů*, již bohatý Horník Petr Písek r. 1405 co nejskvostněji dal vyzdobiti; r. 1463 postoupena byla cechu mincířů a pregéřů. Rejsek z ní učinil otevřenou část boční lodi. Nyní slove kaplí sv. Františka Xaveria a stojí v ní oltář téhož svatého s pozoruhodným obrazem od *J. G. Heinsche*, jenž sám se na něm podepsal s letopočtem 1698.

Lodi chrámové. Kostel sv. Barbory má 5 lodí, jednu hlavní a čtyři boční. Původně byl chrám tento třílodní, na jižní a na severní straně náplňovou zdí uzavřený; Rejsek dal náplně mezi opěracími pilíři vybourati a proměnil přistavením zevnějších bočních lodí chrám z třílodního v pětilodní.

Hlavní loď (více než 10½ m. zšíři) oddělena jest od vnitřních bočních lodí čtrnácti (7 + 7) mohutnými pilíři. Tyto spojeny jsou vespolek silnými pasy; přípory na širších stranách pilířů se vypínající nesou paty žeber klenbových, která v neobyčejně a nad míru umělé klenutí se splítají. *Vnitřní poboční lodi* měří 6½ m. na šíř a jsou ve výšce 14 m. hvězdovitým sklepením překlenuty, na němž empory č. kruchty v podobě

*) Kořínkovy „Paměti“, J. E. Vocela „Chrám sv. Barbory“ v Památkách archaeologických.

galerií obzvláště širokých spočívají. Z brlení empor vyrůstají ku podivu štíhlé pilíře nesoucí klenbu bočních lodí. Blíže kůru zakončeny jsou obě galerie dvojí kosmou zdí, jejíž velkolepými okny spousty světla do chrámu vnikají. Empory i obě řady obrovských oken, jimiž jsou osvětleny, (každé z oken jeví kružbu jinou a zcela rozdílnou) pocházejí od mistra *Beneše z Loun* a detaily jejich byly po odchodu mistra dle nákresů jeho dohotoveny. Veliké sochy na těchto emporách jsou ze dřeva a náležejí do pozdních dob jesuitských. *Zevnější boční lodi* (přes 7 metrů široké) jsou prodloužením původních dvou příčních ramenou a připojují se k vnitřním lodím, jsouce pilíři od nich odděleny. Při druhém pilíři v hlavní lodi (od presbyteria počítajíc) proti sakristii jest oltář sv. Anny, na jehož rubu spatřujeme starožitnou vypuklou řezbu ze dřeva představující sv. Barboru, zbytek to starého skládacího oltáře. Při protějším pilíři jest oltář sv. Basilia a při pátém pilíři po pravé straně oltář sv. Jana Nepomuckého se soškami 14 sv. pomocníků. Pozoru hodna jest k pilíři přidělaná dřevěná socha klečícího havíře perkytlí havířskou oděného a kahanec v ruce držícího; ruce jsou pěkně modelovány, taktéž i výrazná tvář.

Kamenná kazatelna při třetím pilíři na severní straně hlavní lodi vytesána byla *) r. 1560 kameníkem *Leipoltem* a ozdobena jest obrazy čtyř evangelistů. R. 1665 dala paní Markéta Kamberská roz. Dobřenská (viz nápis na kazatelně: *Margaretha Kamberska nata Dobrzenska de Dobrzenic A. D. MDCLXV*) zhotoviti dřevěný plášť okolo kazatelny a nad ní klobouk (střechu) několik metrů vysoký, kterážto práce (smíšenina tvarů gotických a renaissančních) není bez umělecké ceny. Vedle sakristie jest nevkusný malý oltář, na němž však vzácný velmi starý obraz představující Navštívení P. Marie, a po stranách 4 menší rovněž staré obrázky ze života Kristova a Jana Křtitele bedlivějšího povšimnutí zasluhují. V zevnější vedlejší lodi na severní straně (hned za sakristií), která *kaplí havířskou* slove, postavili jesuité oltář sv. Ignáce z Loyoly. Pozadí kaple tvoří část jalové zdi a ozdobeno jest velkou freskovou malbou *J. C. Kováře* z r. 1746 (viz levý dolejší úhel malování) představující vidění sv. Ignacia. Slova na propletené blánce napsaná: *Convertentur ad Dominum omnes fines terrae* čtou se česky takto:

---

*) Účty stavení kostela Těla Božího a sv. Barbory.

„Obráceny budou k Pánu všecky končiny země.“ Malbě té nelze upříti ceny umělecké, ač rozličné copařské kudrlinky příznivému účinku na ujmu jsou.

K *jalové zdi* uzavírající chrám na západní straně přistavěna byla r. 1558 kruchta pro hudebníky; krásné varhany ze XVII. stol. (22 rejstříků) jsou slohu renaissančního. Pod kruchtou spatřujeme dva velké znaky erbovních rodin *z Řásné* a *z Myslova* malované r. 1562 *Janem malířem* a obnovené r. 1878 prof. J. Zeisem péčí archaeol. sboru „Vocela.“ Nad kruchtami umístěny jsou malby z jesuitské doby pocházející. Nejvýše čteme na malované bláně tento chronogram: *AVgVsta DIVae barbarae VIrgInIs basILICa.I.H.S. saCro IpsIVs honorI ab InCoLIs eXæDIfICata* (Velebná svaté Barbory Panny svatyně k posvátnému uctění jejímu od obyvatelů zbudována jest.) Součet velkých písmen dává letopočet 1548. Na levo od varhan: *A FerDInanDo II. soCIetatI IesV faVente VotIs Vrbe kVtna Donata* (Od Ferdinanda II. tovaryšstvu Ježíšovu schválením města Hory Kutné darována 1632.) Na pravo od varhan: *IMperantIbVs LeopoLDI aVgVstIs aqVILIs renoVata* (Za panování veleslavných praporů Leopoldových obnovena). Letopočet 1681 značí rok, kdy nápisy a erby na klenbách obnoveny byly.

Ozdoby klenby chrámové. Žebra sklepení kůru a tří vnitřních lodí proplétají se spůsobem, svědčícím o bohaté fantasii stavitele, v nádhernou směle zosnovanou síť. Zajímavy jsou na těchto klenbách rozličné malby, štíty a nápisy.

1. *V kůru.* Svorníky č. závěrníky prostředkem presbyteria jeden za druhým zasazené mají tyto ozdoby: Druhý svorník (počítajíc od východního konce) nese poprsí Spasitele držícího v jedné ruce kalich a v druhé blánu s nápisem: *Jesus salvator mundi.* Na třetím svorníku vypodobněn orel s nápisem: *Joannes.* Čtvrtý, pátý a šestý svorník ozdobeny jsou odznaky a jmeny evangelistů Marka, Lukáše a Matouše. Mezi 2. a 3. svorníkem stojí slovo *Fides* (víra), mezi 4. a 5. *Spes* (naděje). Okolo prvního svorníku na východním konci malovány jsou znaky království českého (lev) a českých korunních zemí. Štít s třemi bílými pruty v červeném poli představuje erb království Uherského, jemuž Vladislav II. také panoval. Po obou stranách řady těmito šesti svorníky utvořené jsou četné erby řemeslnických pořádků i kverků (nákladníků horních) v polokruzích rozloženy. Vedlejší závěrní kameny a jiná místa klenby presbyteria nesou

„Obrácený
Malbě té
pařské ku
K *ja*
straně při
debníky;
střiků) js
spatřujem
z *Řásné*
malířem a
archaeol.
jsou ma
čteme
AVgVs
saCro
(Vele
ném
Sou
lev
I

Obrácený
albě té n
řské kud
K *jal*
ně přist
níky; kr
ů) jsou
ujeme
né a
em a
ol.
a

Kaňkovských hor, znaky kožišníků, řezɫ a j. v.

Vzácnější nábytek chrámový. Nejznamenitější ·bou jsou *starobylé gotické stolice* při zadní zdi i velkému oltáři stojící. Zhotoveny jsou z ne-·ejně velkých kusů lípového dřeva a skládají ·e dvou částí: jedné pěkně zachované o 8 se·lech a druhé na jedné straně ohořalé o 3 seda·ch. Délka větší části obnáší přes 6 metrů, části ·nší 2 m. 69 cm.; ona jest 3 m. 60 cm. vysoká, ·o o něco vyšší. Stolice tyto jsou nejkrás·ější práce toho druhu v Čechách a ná·žejí vůbec k nejvzácnějším památkám ·otické ornamentiky XV. věku. Kružba jest ·úmyslná, originální, volná a přece pravidelného ·adu a skladu. Každé stallum (příhrádka se ·edadlem) odděleno jest od vedlejšího přepažením, ·ehož náplně buď štíhlému oknu s pruty a kružbou se podobají, neb rozkošnou řezbou napodobující spletené réví nebo bodláčí ozdobeny jsou. Na čelní straně těchto pažení nalezají se sloupce s konsolkami, na nichž druhdy sošky ze dřeva řezané stávaly. Z těchto sošek zachovaly se pouze tři, pravá to mistrovská díla umění řezbářského. Nad konsolami vznášejí se překrásné baldachinky. Nad každým stallum pne se bohatě

ozdobený štít s rozkošnou kružbou, krabolkami a dvojnásobnou křížovou kyticí. Pulpity před stolicemi pokryty jsou v předu i po stranách výtečnými řezbami. Mnohé důvody tomu nasvědčují, že větší polovice těchto stolic stávala druhdy v kapli mincířské. Osoba genialního původce jich jest záhadna; mnozí za to mají, že jím byl děd D. A. Veleslavínův Jakub „statuarius.“ Menší polovice byla roku 1878 nákladem archaeol. sboru „Vocela“ Kutnohorským řezbářem p. J. M. Černým s šetrným zřetelem k původnímu slohu opravena, což se také s větší polovicí během r. 1879 stane. Chrámové stolice v hlavní lodi jsou původu pozdějšího, řezby jejich rázu renaissančního mají však též značnou uměleckou cenu. Dosti pěkné renaissanční zpovědnice zřízeny byly ovšem teprv po příchodu jesuitů. V sakristii jsou pozoru hodny dvě veliké skříně pěknou renaissanční řezbou pokryté. Povšimnutí zasluhuje vysoká kamenná kropenice blíž jalové zdi pro starobylé reliefní ozdoby a dva rovněž starobylé stojany na almužny.

Do dlažby skládající se z rulových do čtverce přitesaných desk zapuštěno jest 11 kamenů (větším dílem bez nápisu) kryjících pohřební *krypty*. *Kámen* v presbyteři zavírá hrobku, v níž

pochovávání bývali *členové tovaryšstva Ježíšova* a vzácnější osoby. Kámen v kapli sv. Kateřiny má nápis: *Václav Vrabský, Pražského purgkrabství radda a hejtman kraje Chrudimského. Kateřina Vrabská roz. z Oujezdce leta 1638 dne 5. června.* Zde pohřbívali se druhdy také členové řádu sv. Voršily. Blíže jižní strany presbyteria čte se na kameně delší latinský nápis smyslu tohoto: „Truchli Horo, zde leží Bernard Ignác Dačický z Heslova, někdy J. cís. král. a katol. Veličenstva Karla VI. rada, na Horách Kutnách královský rychtář, k Bohu pobožný, P. Marii oddaný, lidu milý, sluchu líbezný, ctností, starobylým šlechtictvím, učeností a práva znalostí slovutný, muž vysoce nadaný, po tmách v světlo doufaje 76 let přežil, když se světem se rozloučil. Dne 3. září 1742 zbožně v Pánu zesnul.“ Četné náhrobníky z dob utrakvistických byly od jesuitů z chrámu odstraněny, mezi nimi opukový kámen kryjící hrobku biskupa *Filipa Sidonského*, jehož tělo r. 1511 z kostela sv. Jakuba sem přeneseno bylo. Náhrobníky na hřbitově stihl týž osud.

Zevnějšek chrámu.

Kostrou kůru tvořeného osmi stranami patnáctiuhelníku jest věnec štíhlých opěracích

pilířů skvostného díla, z nichž prostřední působením rektora kolleje jesuitské *Fabiana Veselého* od Pražského kameníka *Jana Baumgartnera* r. 1733 důkladně a pěkně opraven byl — jediná to oprava jesuitů na kostele, která ničeho nepokazila. Výška tohoto nádherného pilíře měří skoro 19 metrů (výše ostatních pilířů kůr obkličujících obnáší jen 17 metrů). Pod ním byl na počátku druhé doby stavby r. 1483 základní kámen položen. Figuralní ozdoby pilíře jsou: městský znak, nad ním socha sv. Barbory, po stranách noh a jednorožec blány držící, nahoře pak skupení 3 andělů s rozpiatými perutěmi. Mezi opěracími pilíři vidíme cihlovou krytbu střech jednotlivých kaplí. Od pilířů pnou se mohutné opěrací oblouky jemné práce k hořejším římsám. Na severní straně chrámu, tam kde se kůr s lodí stýká, spatřujeme šestibokou vížku, krytou šestistěnným jehlancem, kterouž se po točených schodech na dolejší pavlač vystupuje. Tato velmi ozdobná kamenná galerie obklopuje ve výši 14$^1/_2$ metrů od země kaple kůru. Jdouce po této pavlači k jižnímu konci jejímu, uzříme na vystupujícím rohu pilíře sochu obrněného muže v pancéři a s korunou na hlavě, držícího jilec meče (dle J. E. Vocela jest to obraz sv. Václava neb krále

Vladislava II., pro zvětralost kamene nelze rozeznati co na štítu bývalo). Blíže kraje pavlače objevuje se poprsí anděla, blánu před sebou nesoucího, jejíž zvětralý nápis takto se vykládá: *(Insigne) honorabilis domini Michaëlis de Vrchovišť tunc tempore monet . . .* *) *in Montibus Kuthnis quoque directoris fabricae* ([znak] slovutného pána Michala z Vrchovišť, toho času mincíře (neb správce mince?) na Horách Kutnách, též ředitele stavby). Nad nápisem jest znak rodu z Vrchovišť, totiž štít s jednorožcem v skoku pod zavřeným kolčím helmem. M. z V. byl hned od počátku správcem obnovené stavby kostela sv. Barbory a dal bezpochyby tento opěrací pilíř vlastním nákladem vystavěti. Zajímavo jest, že pilíř tento přiléhá zrovna ku kapli Michala z Vrchovišť, v níž, jak svrchu řečeno, znak pánů z Vrchovišť nedávno objeven byl.

Dvěma štíhlými šestiplochými vížkami, jichž stěny prolamovány, stříšky pak gotickými lomeničkami a křížovými kyticemi ozdobeny jsou, vinou se točité schody tak mistrně stavené, že s hůry

---

*) Dle jiného čtení magistri curiae, hofmistra horního, kteroužto hodnost p. Michal od r. 1489 zastával.

dolů hledíce, tam kde vřeteno bývá, vnitřek dutého válce viděti se domníváme. Po nich lze vystoupiti na podkroví a hořejší pavlač, která rozčleněna jsouc fiálami a jehlanci na četná pole, ve výši 31 metrů okolo vysokého kůru se točí. Křížové kytice velkých oken kůru vpleteny jsou do rozkošné kružby zábradlí. Na severní straně galerie vedle předposlední fiály spatřujeme na zábradlí klečící postavu, hodiny v ruce držící a druhou rukou na rafiky ukazující: Rejskovu prý to podobiznu. V pravo stojí vesele se tvářící tovaryš s čapkou, rolničkami ověšenou, v levo učedník lenivě se odvracející. Bezpečně patříme s této závratné výše na půvabné panorama, v němž kostel sv. Trojice, údolí Vrchlice, Čáslav se štíhlou věží svou, hrad Kačina, Nové Dvory, budovy Sedlecké, a na nejzazším obzoru modravé Železné Hory zraky naše k sobě poutají. V zábradlí této galerie dal Rejsek udělati otvory, jimiž dešťová a sněhová voda do prodlabaných opěracích oblouků a rovněž dutých opěracích pilířů, kůr obklopujících, se stahuje, načež fantastickým chrliči č. výloky pod dolejší galerií se škle bícími odtéká. V těchto dutinách dělají se čast zácpy a v zimě v nich voda zamrzává, což i kámen beztoho snadno zvětrávající (tato sta

část chrámu stavěna jest z křehkého pískovce, lámaného na Ptáku blíže Hory) neblaze působí.

Opěrací pilíře a oblouky krajních bočních lodí jsou jako vůbec novější části stavby větším dílem z pevnějšího Mezholezského pískovce budovány a nejsou duté, pročež se lépe zachovaly. Na těchto pilířích spočívají ztepilé fiály, ozdobené krabolkami a křížovými kyticemi; práce na opěracích obloucích není tak jemná jako při obloucích kůr podepírajících. Po obou stranách pilířů pod římsou vytesány jsou fantastické hlavy. Na jižní straně na druhém pilíři (od presbyteria čítajíc) viděti lze znak Kutnohorský.

Západní jalová zeď, z níž četné krakorce a paty vyčnívají, jeví patrné stopy nehotovosti a spěšného zatimního ukončení stavby. Dva lokte vysoký pozlacený *kalich*, jenž na štítu so nalezal, byl z rozkazu jesuitů r. 1624 sňat.

K pohodlí jesuitů, ale na velkou škodu harmonického dojmu byl chrám sv. Barbory r. 1727 (za rektora *Norberta Strera*) s kollejí jesuitskou spojen krytou chodbou.

Starý velkolepý krov skládající se z tří mědí pobitých, na spůsob věží založených střech *),

* Viz velký řezaný obraz v kostele sv. Jakuba.

byl r. 1732 za rektora *F. Veselého* stržen, měď prodána a nynější těžký krov, kůrkami krytý, postaven a třemi nepěknými cibulovitými vížkami s lucernami „ozdoben.“

Stará dřevěná zvonice byla za rektora N. Strera pobořena a zvony pověšeny na jižní věži jesuitské kolleje. Největší zvon Ludvík (dle kraleviče Ludvíka, syna Vladislava II., nazvaný) váží as 80 centů a má v průměru 1 m. 80 cm. Slit byl ku cti Těla Božího a sv. Barbory r. 1510 slavným zvonařem Kutnohorským *Ondřejem Ptáčkem*. Dílem téhož mistra jest druhý zvon, *Michal* řečený, jejž svrchu dotčený primator *Michal z Vrchovišť* na počest Těla Božího, P. Marie a Michala archanděla ulíti dal; váží asi 50 centů a měří v průměru 1 m. 45 cm. Třetí zvon (18 centů, průměr 1 m. 10 cm.) lit jest r. 1536 ku cti a chvále Pána Boha a sv. Barbory. Čtvrtý zvon (6 centů, průměr 82 cm.), *Ptáček* řečený, slit byl od Ondřeje Ptáčka neb některého syna jeho. Nezvoní se jím, jelikož přelit byv r. 1628 opět puknul.

Bývalý hřbitov vůkol kostela sv. Barbory nepřipomíná kromě několika mramorových náhrobníků z r. 1588, 1701 a 1704 při kůru kostelním

se krásné staré tabernakulum (v podobě výklenku t. z. oslím hřbetem překlenutého a křížovou kytkou zakončeného), které dvířkami modré barvy s pozlacenou železnou mříží umělého tvaru se zavírá; na okraji dvířek vyryt jest v železe gotickou, někdy pozlacenou minuskulí tento, na několika místech porouchaný nápis: *ave caro cristi cara immolata cr(uc)is ara pro re(d)e(m)ptis hostia mor(s) tua nos m(i)ra fac red(emp)tos* (zdrávo budiž tělo Kristovo, obětované na kříže oltáři za lidstvo vykoupené, smrt tvá divuplná spasiž nás).

Hlavní ozdobou presbyteria a celého chrámu jsou mistrně vyvedené veliké stolice gotické, podobající se tvarem, dílem i rozměry svými menší části gotických stolic v kostele sv. Barbory (viz tyto). Přičítají se obyčejně častěji psanému *Jakubovi řezbáři*, o němž se první zmínka v městských knihách Kutnohorských děje r. 1499; avšak již při l. 1484 nalezáme v týchž knihách zápis, že toho roku stolice do Vysokého kostela udělal pan *Jírek Lorecký z Elkuše*, tenkráte svrchní štajgéř a napotom královský urburéř, jehož dceru Elšku mistr Jakub řezbář z Nimburka pojal za man želku. R. 1864 postaveny byly na ozdobné kon solky starožitných stolic bezcenné dřevěné sošk *dvanácti apoštolů*, které dělal samouk J. Pod(

Z presbyteria vchází se po pravé straně do *sakristie*, v níž kromě uměle vyšívaných ornatů, ze XVII. století pocházejících, není žádných vzácností. Nad sakristií jest bývalá pokladní komora, nyní prázdná. Překrásná stříbrná pozlacená *monstrance* z XV. století v podobě gotického relikviáře chová se na děkanství.

Po obou stranách *hlavní lodi* jest 8 (2×4) štíhlých pilířů, z jejichž přípon žebra jednoduché křížové klenby bezprostředně se rozvíjejí. Na stranách pilířů do hlavní lodi obrácených spatřujeme kamenné konsolky se sochami svatých nevelké hodnoty umělecké; na prvních dvou pilířích blíže presbyteria zachovaly se baldachinky pěkně pracované. Na levé straně u 2. pilíře jest kazatelna, zhotovená 1802. Stolice v hlavní lodi nemají umělecké ceny; v pozadí pod kruchtou vedle hlavního vchodu stojí prostá t. z. katova stolice, v níž mistr popravčí sedával.

Loď severní. V popředí obou bočních lodí zbudována jsou nevysoká oratoria č. kruchty. Oratorium na severní straně, k němuž se z presbyteria vystupuje, má vkusně rozčleněné gotické brlení; spatřujeme na něm vysoký krucifix, pnoucí se nad skupením, jež patrně dle Škretovy

„piety“ (v. doleji) zhotoveno jest — obojí práce z doby novější, z níž také znak Bernarda Dačického z Heslova pochází. Dřevěný znak nad oratoriem představuje štít primatora Kutnohorského Sigmunda Kozla z Riesenthalu († 1598). Na brlení vytesány jsou dva znaky Bořuty z Košic*), a sice štít šikmo položený, v pravo vykrojený, s ptáčetem majícím pásku na krku, na kolčím helmu sedí pták s rozepiatýma křídloma; druhý podobný znak má na korunované přilbě dvě křídla.

Pod oratoriem jest t. z. *kaple Salazarovská s oltářem P. Marie* z r. 1679. Pasy klenutí sbíhají se tu v svorník, zakončený štítkem; žebra spočívající na nízkém pilíři rozcházejí se z konsolky starého díla, představující zajíce k zemi schouleného, nad nímž nestvůra s dlouhým ohonem stojí.

Vedle oltáře p. Marie stojí v kapli Salazarovské vzácná cínová křtitelnice o třech nohách, nahoře bradáči, dole spáry ukončených, dílo to proslulého konváře a zvonaře *Ondřeje Ptáčka* z roku 1505 s gotickým nápisem: *hoc baptisterii opus quo*

---

*) Frant. Beneš, „arciděkanský chrám sv. Jakuba“ v *Památkách archaeol.*

lavacrum regenerationis continetur fusili confectum opera (per) magistrum andream dictum ptaczk v(itri)cis de ipso curam gerentibus dominis mathia venceslaoque sub plebani regimine iacobi gistebnicensis anno MCCCCCV (Toto křtitelnice dílo, v němž koupel znovuzrození jest obsažena, liteckou dokonáno prací (skrze) mistra Ondřeje Ptáčka, přičiněním opatrovníků kostela, pánů Matěje a Václava,*) za správy faráře Jakuba Jistebnického leta Páně 1505).

Při zdi v levé lodi mezi dvěma zpovědnicemi stojí oltář sv. Lidmily. Znaky nad obrazem, představujícím manželku Bořivojovu, náležely Janu z Reinfeldenů, jenž při oltáři tom r. 1704 fundaci založil, a choti jeho. Zpovědnice (koupené r. 1802 z kláštera Sedleckého) zhotoveny jsou sice v slohu parukovém, zasluhují však povšimnutí pro pěknou vykládanou práci a pro bedlivě řezané symbolické sošky. V pozadí lodi jest oltář sv. Tří králů. Na svorníku nad oltářem vidíme znak mosazníků: dvě křížem položené zlaté pípy v modrém poli s letopočtem 1663.

---

*) Matějíček havíř a Václav Zikeš připomínají se při r. 1506 co kostelníci č. správcové (v středověké latině vitrici) chrámu sv. Jakuba.

Loď jižní. Oratorium jest na průčelí do hlavní lodi obráceném zabedněno nevkusným vypouklým zábradlím, na straně do boční lodi hledící, tvoří brlení prostá zídka. Vidíme tu v souměru s protějším oratoriem druhý vysoký kříž a pak menší varhany. Na oratorium vedou točité schůdky z *kaple Ruthartovské*, od starodávna tak nazývané. Znak Ruthartoviců (štít šikmo položený, dole vykrojený, v němž na kraji levé strany obnažené rámě držící v pěsti listnatou ostrev, nad štítem pak helm tvaru prastarého, s něhož vlající rouška splývá) spatřuje se dvakráte pod zábradlím oratoria, po třetí na svorníku nad oratoriem a konečně na svorníku v téže lodi. I v této kapli jest pozoru hodná starožitná konsolka, na ní vyobrazena báječná nestvůra, ležícího lva přepadající. *) V Ruthartovské kapli stojí oltář sv. Antonina z r. 1678. Nad ní visí krásný obraz představující *večeři Páně*, nejstarší to malba celého kostela z r. 1515. Nade dveřmi, jimiž se na oratorium vychází, býval obraz (nyní zatím, než mu bude vykázáno místo důstojnější, v sakristii uložený) slavného *Karla Škrety*,

*) Krásný, drobně článkovaný obloun, ovšem poškozený, jenž zdobil vchod do kaple Ruthartovské na straně *severní, vzal bohužel* při opravě skoro docela za své.

t. z. *pietà*, zobrazující Krista s kříže sňatého, jehož hlava na klíně truchlící Matky spočívá. Čteme na něm nápis poněkud sešlý: *Pro památku svého strýce Pavla Skrety Šotnovského z Závořic, někdy ouředníka minci, tento obraz dohotovil a poctivému městu Hoře Kutné Karel Skreta Šotrovský z Závořic daroval leta 1673.* Znamenitý tento výtvor českého umění, na němž zvláště modelování těla Spasitelova a zdařený výraz hlubokého bolu v tváři Mariině zraky naše poutají, byl r. 1878 péčí sboru „Vocela“ a zejmena starosty jeho p. Václava Předáka, předsedy c. k. krajského soudu Kutnohorského, od Pražského malíře p. *Karla Javůrka* z vzácné obětavosti zdarma restaurován spůsobem výtečným.

Při zdi v pravé lodi stojí oltář sv. Václava. Opodál na též zdi, zrovna naproti severnímu vchodu, připevněna jest *velkolepá polovypuklá řezba* z lípového dřeva v krásně řezaném rámci představující výjev, jak manželka Zebedeova syny své ku Kristu přivádí. V pozadí vidíme Horu Kutnou, jak vypadala v XVI. věku; v oblacích vznáší se první a třetí božská osoba. Jest to práce co do rozměrů i co do mistrného provedení vskutku převzácná. Mistr bohužel není znám; od některých

bývá *Jakub řezbář* za původce té řezby považován, ač toho dokladů není.

V pozadí pravé lodi, tak řečené *černé kapli* (původně mincířské, pak umrlčí neb Bergmannovské) stojí oltář Bolestné P. Marie s obrazem na způsob těch, jimž vera ikon říkají.

Obrazy na stěnách visící jsou většinou od *Ignáce Raaba.*

Na velké kruchtě naproti hlavnímu oltáři jsou varhany z r. 1679 od *Lukáše Michálka* z Prahy. Na kruchtu chodí se z venku po šneku.

Náhrobníků z doby utrakvistické v kostele není. R. 1507 pochován byl v kostele sv. Jakuba biskup sidonský a český *Filip Villanuova*, tělo jeho přenešeno r. 1511 k sv. Barboře. Pod dlažbou chrámovou nalezá se několik pohřebních sklípků a tři krypty, z nichž jedna celou prostoru pod presbyteriem vyplňuje, chovajíc v sobě ostatky mnohých vzácnějších rodin Kutnohorských. V kryptě pod kaplí Salazarovskou jest pochován císařský general *don Salazar de Monte Albano* s chotí svou; nápis votivního obrazu na nejbližším pilíři hlásá, že tu Jan Salazar de Monte Albano, velitel jízdy císaře Ferdinanda II. r. 1663 pochován byl, a že manželka jeho *Juana Františka* oltář P. Marie založila a štědře nadala. Vedle jižního

vchodu zazděn jest mramorový náhrobník zvěstující řečí latinskou, že *Petr Ondřej Hertl*, rychtář císařský, dne 2. ledna 1766 zemřel. Rodina jeho odpočívá v kapli Ruthartovské pod oltářem sv. Antonina. Pod černou kaplí jest krypta rodiny ***Bergmannů z Lindenberka*** a blízko náhrobník se znakem téhož rodu.

V pravo od hlavního portalu stojí spodek nedokončené věže. *Vysoká věž kostelní* vypíná se po levé straně tohoto portalu a jest až do výše 47 metrů dosti patrně nachýlena, neboť severozápadní roh její odchyluje se od kolmice téměř o 80 cm.; svrchní patro 14 m. zvýši vystaveno jest přesně kolmým směrem. Pod nejhořejší římsou spatřuje se pěkné panelování z obloučků a krátkých prutů složené. Nynější krov věže s lucernou pochází z r. 1830. Před tím bývala tu cibulovitá báň se dvěma lucernami, a před rokem 1737, v němž blesk do věže udeřil, mívala věž stanovou střechu s prolamovanou pavlačí, k níž se dotčená právě kružba lépe hodila. Tuto poslednější podobu věže (jakož i starý třívěžatý krov kostela sv. Barbory) viděti lze dobře na svrchu dotčeném reliefním obraze.

V nejvyšším patře nad hodinami, které sem po zrušení kláštera Sedleckého přenešeny byly (na

stroji čte se nápis: *Franz Anssgrumer*, *Prag* 1755), jest hranice s 5 zvony. Velký zvon (60 centů, 1 m. 71 cm. v průměru) slit byl původně od *Prokopa zvonaře* Kutnohorského r. 1478 a dáno mu jmeno *Orel*. Byl pak dvakráte přelit (posledně r. 1737 od zvonaře Olomúckého Mikuláše Oberga) a na jmeno Vavřinec překřtěn, ale opět puknul, tak že při zvonění vydává drsný truchlivý zvuk. Reliefy na něm představují velký znak městský, sv. Jana Nep., sv. Máří Majdalenu a sv. Petra. Druhý zvon *Jakub* (22 centů, průměr 1 m. 27 cm.) lil Pražský zvonař Jiří Kühner r. 1771; jest na něm oko boží, znak městský a obraz sv. Jakuba. Třetí zvon *Václav* ozdobený obrazem sv. Václava (váží 8 centů a má 81 cm. v průměru) jest nejstarší, jak patrno z nápisu gotickou minuskulí litého: *anno domini MCCCCLXXXIII. hec campana fusa est ad laudem et gloriam summe trinitatis et beate virginis.* Čtvrtý zvon *Maria* (53 cm. v průměru) byl přelit r. 1835 v dílně Karla Bellmanna v Praze a hlas jeho zaznívá pravidelně o 3. hod. ranní po celou čtvrť hodiny jakožto upomínka na staré časy, kdy havíře k první šichtě do kaven volával. Pátý, jímž se *umíráček* zvoní (35 cm. v průměru), má nápis: *Slovo bylo u Boha a Bůh byl slovo.*

3. Kostel Matky Boží u Náměti.

O původu tohoto sličného, druhdy farního kostela zachovala se stará pověsť, že prý když se na stavení Sedleckého kláštera kamení vozilo, z každého vozu jeden kámen na hromadu hodili, z kteréhožto kamení se kostel ten vystavěl. Pravdě podobnější jest výklad Jana Kořínka, že každý z kverků vozících rudu na rudný trh, jenž nalezal se blíže místa, kde nyní kostel M. B. stojí, některý „handštán" v jisté místo vrhl, kterážto ruda pak se smetla, ihned prodala a do pokladnice na zbudování chrámu uložila. Od těchto „nametených" handštánů prý pochází jmeno místa na Náměti. Kdy stavba se počala, o tom není zpráv; má se za to, že to bylo v první polovici XIV. věku. Nápis (*A. D. Millesimo CCCCXC finita est hec turris ad laudem Dei et B. V. Marie*) na hořejší římse věžní sice zvěstuje, že věž tato roku 1490 ke cti boží a P. Marie dostavena byla, avšak letopočet 1516 na zevnější zdi sakristie a rozličné zápisy v registrách kostelníků Matky Boží tomu nasvědčují, že pracováno o stavbě ještě na počátku věku XVI. Hlavní oltář biskup Filip Sidonský r. 1506 posvětil. V posledních letech měli účastenství ve stavbě též *Matouš Rejsek*, jenž r. 1503

ke stavbě kancella č. komory na věži, kde se klenoty chrámové chovaly, tovaryše své od sv. Barbory propůjčoval a sám k dílu tomu dohlížel, jakož i později *Beneš z Loun* r. 1513. Stavba dokončena 1516.

Nevelký trílodní kostel na nebe vzetí P. Marie u Náměti podržel celkem svůj starobylý gotický ráz, ačkoli doba copu se o to postarala, by kruchta a gotická okna (mají kružbu hlavně z plamenů se skládající a byla původně vesměs z benátského skla) alespoň z venčí štukovými přívěsky tehdejšímu vkusu přispůsobena byla. Oheň se pokoušel několikráte o záhubu kostela; tak vyhořela r. 1555 věž; požár r. 1770 učinil velké škody; při velkém ohni r. 1823 bylo i klenutí presbyteria povážlivým spůsobem poroucháno, což teprvé r. 1860 přistavením dvou nových pilířů a podporovacího oblouku napraveno bylo. Poslední úprava chrámu pochází z téhož roku.

Kostel Matky Boží náleží mezi nejznamenitější chrámy stejnolodní. Půdorys tvoří pravidelný čtverec měřící 19 metrů v světlosti, k němuž se na východní straně kůr a na západní věž mohutně založená připojuje. Výška lodí obnáší 19 metrů, tak že lodi vespolek pravidelnou krychli představují.

Jednoduše profilovaný gotický *portal* nalezá se v průčelí elegantní *věže* chrámové; nad ním ve výklencích postaveny jsou pod baldachinky sochy P. Marie a sv. patronů české země. Nad portalem spatřujeme čtyři štítky (pátý podobný na zevnější zdi sakristie) s rozličnými odznaky života hornického se týkajícími; výše zapuštěn do zdi znak městský s monogramem *F. III.* Nejvyšší patro ozdobeno jest drobně vyvedeným, velmi vkusným ponelováním z obloučků a krátkých prutů se skládajícím na spůsob podobné ozdoby na věži svatojakubské. Výše čteme dotčený nápis z r. 1490, na nejvyšší římse pak vytesána pěkná ale sešlá práce kamenická. Jehlancová střecha pochází z r. 1850, hodiny jsou r. 1859.

Zvony *Klement* (50 centů), *Marie Terezie* (30 ctů.) a *Antonin Petr* (15 ctů.) slity byly r. 1773 od zvonaře Pražského Jana J. Kühnera; čtvrtý zvon *Marie* (3 cty.) s nápisem *Benedictus fructus ventris tui* byl sem po požáru r. 1770, jenž všecky zvony zmařil, od sv. Trojice přenešen a pochází, pokud z letopočtu 1475 souditi lze, buď od *Ondřeje Ptáčka* neb od *Prokopa konváře.* Na věži bývalo jako u sv. Jakuba mezi 7. a 8. hodinou na českém orloji (o 24 hodinách) „na havíře“ zvoněno.

Vnitřek chrámu vzbuzuje milý dojem svou jednoduchou, ale harmonickou osnovou. Klenba *presbyteria* vyniká reliefními ozdobami. Nad hlavním oltářem sbíhá se 6 žeber v svorník, na němž vytesáno poprsí Matky Boží s Ježíškem uprostřed paprsků, na spůsob záře rozestřených. Na každém žebru jest blíže svorníku malá konsolka nesoucí sošku anděla pod baldachinkem. Na následujícím svorníku spatřuje se hlava s plným vousem. Hlavní oltář dělán jest v slohu renaissančním a ozdoben obrazem na nebe vzetí P. Marie, jejž r. 1690 malíř *Arnold* zhotovil. V levo od hlavního oltáře nalezá se ve zdi sanktuarium s novějšími železnými dvířkami; nápadný jest kamenný stolek o jedné kosmo žlábkované noze před sanktuariem stojící, jehož deska na užších plochách vkusným gotickým ornamentem jest krášlena. Za hlavním oltářem v levo jest výklenek starou mříží uzavřený a gotickým obloukem překlenutý; pod obloukem vytesána pěkná hlava Kristova se zavřenýma očima a aureolou. Křtitelnice, kterou Ondřej Ptáček r. 1505 pro kostel Matky Boží za 20 kop a 20 grošů udělal, více tu není.

Před presbyteriem pod stupněm značí kámen s nápisem: *P. B.* 1735 místo, kde nešťastný *Petr*

Prantl nalezl poslední svůj útulek. V levé lodi na rohu zasazena mramorová deska s nápisem: *Zde u stupně pod čtverhranným kamenem pochován jest a v Pánu odpočívá malíř český Petr Brandl. Zemřel dne 24. září roku 1735, maje věku svého 67 let.*

V hlavní lodi, 10 m. široké, poutají naši pozornosť především štíhlé pilíře, jichž překrásně vypracované rozčlenění spolu s harmonickou osnovou lodi chrámu Matky Boží čestné místo mezi nejvzácnějšími výtvory stavitelského umění získaly, pak ozdobné skřížení pasů síťovité klenby a vzácná šestihranná *kazatelna* (při 1. pilíři v levo) z bílé pálené hlíny, jediná toho způsobu v Čechách, ozdobená reliefními obrazy mnicha, biskupa a papeže na parapetu (poprsníku) a čtyř evangelistů na dřevěném brlení schodů na kazatelnu vedoucích. Poprsí na parapetu jsou tak ostře modelována, že bronzové litině se podobají. Sloupek kazatelny tvoří trojboký hranol, na jehož plochách tenké sukovité pruty, na hranách pak pruty hladké do výše se pnou, spojujíce se pod dolejší římsou v korunu lupením ozdobenou. Kazatelna postavena byla r. 1520, obrazy na ní dělal sochař jmenem *Augustin,* pozlacování *Michal* malíř,

schody *Havel* kameník. *) Vedle poprsí biskupa umístěn jest kamenický znak.

Při témž pilíři jest oltář s postavou kajicného lotra Dismase na kříži, při třetím pilíři na též levé straně oltář sv. Petra a Pavla. U prvního pilíře na pravé straně stojí oltář Bolestné P. Marie, u třetího pilíře oltář sv. Jana Nep.

V levé lodi nalezá se oltář se soškou ubičovaného Krista, v pozadí lodi pak divná poněkud řezba z konce XVII. stol., představující Krista klečícího v jetsemanské zahradě, v pravo anděla, držícího kalich utrpení a v levo postavy několika apoštolů. Na boční zdi blíže dotčeného oltáře čte se nápis: *Váčlav Krása z Vlkanova.* **) *1512.* V pravé lodi jest jediný oltář P. Marie. Nedaleko přibita na zeď mosazná deska s nápisem: *Leta Páně 1643 dne 20. července život svůj v Pánu dokonala mezi 6. a 7. hodinou na celém orloji paní Marie Berghmannová, rozená Schwegerova. Odpočívá očekávajíc blahoslaveného z mrtvých vzkříšení.* Následuje text z knihy Job. XIX. 25—27, počínající slovy: „Vím zajistě, že vykupitel můj živ jest."

---

*) Registra kostela Matky Boží u Náměti.

**) Stalo se 1510 horním hofmistrem.

Kruchta byla teprv v XVII. století vystavena a varhany od sv. Jakuba na ni přeneseny. K nejkrásnějším ozdobám chrámu náležejí poodstrčené bohužel *obrazy* z bývalého hlavního oltáře visící v pozadí levé lodi nad kruchtou. Obruba svršku oltářního jest tvarů renaissančních, obrazy samy, na dřevě malované, jsou velmi staré a dobře zachované překvapujíce živostí barev, ladnými obrysy, úměrným rozestavením skupin a bedlivým provedením podrobností. Větší obraz uprostřed představuje na nebe vzetí P. Marie; v oblacích sedí matka Kristova mezi korunovaným, dlouhé žezlo držícím Kristem a Bohem Otcem, nad nimi vznáší se Duch sv. v podobě holubice, v levo a v pravo andělíčkové rozestírají barevné své perutě. Dole jest krásné skupení svatých okolo otevřeného hrobu. Menší obrazy na křídlech: v levo zasnoubení a navštívení P. Marie, v pravo útěk do Egypta a rodiče Kristovi syna svého v chrámě nalezající. Vrchol oltáře zaujímá zvěstování P. Marie, spodek pak ubičovaný Kristus, jehož krev z ran do kalicha v ruce andělově vytryskuje.

Nad varhanami visí *votivní obraz* v pěkném rámci díla vlašského. Nápis na dolejším kraji

obrazu: *Wikroczilini*) socias cum prole prioris coniugii quisquis cernere cerne velis*, takto po česku zní: „Kdožkoli bys chtěl uzříti družky Vykročilovy i s potomstvem prvnějšího manželství, tuto pohleď." Obraz představuje vzkříšení Páně a dole rodinu Vykročilovu; v pravém rohu klečí dvě bíle oděné dítky, za nimi dvě a v pozadí tři dospělé ženské osoby; v levo postava muže s klínovitým vousem na bradě a velkým bílým límcem okolo krku, po jeho boku dítko.

Nad kruchtou v pozadí pravé lodi spatřujeme svršek křídlového oltáře s dobrými starými *obrazy* na dřevě malovanými. Větší obraz představuje P. Marii se sv. Annou a Ježíškem, jemuž andělíčkové kvítí a ovoce podávají. Na křídlech jsou menší obrazy: stojící Kristus s pěti ranami a rozepiatou náručí, sv. Jan Křtitel s beránkem a j. Na svrchním obrazu vymalován Bůh Otec držící světokouli a pod ním Duch svatý v podobě holubice.

Vůkol kostela založen velmi úpravný *hřbitov*

---

*) Jan Vykročil z Bilenberka žil v druhé polovici XVII. věku a byl po 17 roků primatorem Kutnohorským (Veselského „Průvodce"). Vykročilinus jest jmeno s latinskou koncovkou, v jakovýchž si tenkráte libovali.

krášlený stromy, křovím, květinami a množstvím pěkných náhrobků. Značný pohřební poplatek dovoluje jen mohovitějším rodinám pohřbívati tu zesnulé členy své. Nejstarší náhrobní nápis pochází z r. 1582; ostatní náhrobky z doby utrakvistické byly i zde odstraněny.

4. Kostel sv. Jana Nepomuckého.

Kanonisace sv. Jana Nep. (r. 1729) byla událostí, jíž se tenkráte veškeren svět katolický zabýval. Z horlivého kultu nového svatého vzniklo v obyvatelstvu Kutnohorském přání klaněti se mu ve vlastním jeho stánku. A přání tomu bylo vyhověno, když měšťan a radní *Josef Khun* k založení nového chrámu daroval pusté místo (vedle nynějsího okr. hejtmanství), kdež míval dům, jenž při požáru r. 1730 s celou stranou Kouřimské ulice až k Bartolomějské ulici popelem lehl. Stavba odevzdána Kutnohorskému staviteli *Janovi Domažlickému.* Základní kámen položen r. 1734 v den památky sv. Jana Nep.; stavba přerušena byvši vpádem pruského vojska do Čech r. 1745, dokončena jest r. 1753, načež chrám 25. července t. r. vysvěcen a na zejtří obci Kutnohorské odevzdán byl.

Ušlechtilá stavba tohoto nejmladšího mezi chrámy Kutnohorskými připomíná v mnohých vě-

cech kostel sv. Klimenta v Pražském klementině. V průčelí stojí po obou stranách jednoduchého vchodu veliké sochy patronů českých sv. Vojtěcha a sv. Prokopa. Nad průčelím,*) kdež čteme nápis: *Sancto Joanni Nepomuceno Martyri*, jsou dvě nízké vížky s třemi malými zvony (sv. Jan Nep., sv. Gothard a sv. Florian) ulitými v dílně Pražského zvonaře *Zachariáše Dittricha*. Klenba jediné lodi chrámové skládá se z tří kopulí a ozdobena jest *freskami* z legendy sv. Jana Nep., jež maloval slavný toho času umělec *František X. Palcko***) v září a říjnu r. 1752.

*) „Corpus" portalu dle svědectví účtů zhotovili kameničtí mistři Kutnohorští *Augustin Strumk* a *Václav Advokas* dílem společným.

**) V stavebních účtech kostela sv. Jana Nep., které v archivu sboru „Vocela" se chovají, Palcko vlastní rukou se takto na památku zapsal: *Commendo me et animam meam piis precibus et sacrifitiis (sic) missae. Franciscus Xaverius Palcko, Pictor Aulicus Saxoniensis* (Poroučím sebe a duši svou zbožným modlitbám při oběti mše sv. František X. Palcko, dvorní malíř saský). Že Palcko a nikdo jiný fresky na kopulích kostela sv. Jana Nepomuckého maloval, jde z několika míst dotčených účtů beze vší pochybnosti na jevo; tak ku př. při 23. září 1752 zapsáno, že učedník, „jenž pro *p. malíře de Balko* k tření barev a ku po-

Mramorování sloupů, pilastrů a pod. provedl Vojtěch Vlk z Malína návodem P. Karla Dubského, člena cisterciensкého kláštera Sedleckého; vkusné stukatérské dílo vykonal bezplatně měšťan Vojtěch Kegler, k čemuž asi vztahuje se nápis nad kruchtou: *Sancto Joanni Nepomuceno per totum christianum orbem evulgato martyri gLorIæ ConDeCorata M dd.*, t. j. „svatému Janu Nepomuckému po celém křesťanském světě prohlášenému mučedníku na počest (tento kostel) ozdoben; chronogram značí rok 1751.

Velký oltářní obraz sv. Jana Nep. (bohužel pozdějším nátěrem pokažený) maloval prý *Palcko*, oltářní obrazy sv. Floriana (v levo) a sv. Gotharda (v pravo) *Molitor* neb *Molitori**) z Prahy. *Sochy* v „mušlích“ č. výklenkách stojící,

sloužení jeho při malování kuplí zjednán byl, při té práci o oko přišel.“ Jakýsi Vít Hrdlička „malíř,“ jenž před tím nějaké malování v presbyteři byl dělal, začež dostal půl sudu piva, musel se toho dočkati, že ta „neforemná malba“ k nařízení Palckovu v říjnu 1752 od zedníka „rasirována“ a zeď na novo ovržena byla. Palcko měl s sebou v Hoře výborného žáka svého *Josefa Redlmayera*, dovedného architekturistu, jenž nepochybně presbyterium a obrubu figuralních freskových obrazů maloval.

*) Nelze udati, zda Molitor starší neb Molitori mladší.

(od nejmenovaného sochaře) objevují se, jak tenkráte bývalo v obyčeji, v postaveních poněkud okázalých a „teatralních“, jsou však dobře propracovány. Řezbářskou práci v kostele, zejmena na kazatelně a na stolicích, dělal Josef Karel Öberle z Kutné Hory.

Na zasklené oratorium na západním konci kruchty vchází se z vedlejšího domu, jenž druhdy doktoru *Bernardovi Erythraeimu* náležel. Tento o založení a vystavení chrámu velmi zasloužilý muž propůjčil část zahrady své k zbudování sakristie, začež sobě i svým budoucím vyhradil právo užívati oratoria k soukromé pobožnosti. Od zřízení druhého oratoria, na něž se z havířského domu vcházeti mělo, upustili starší cechu havířského pro náklad přílišný.

Zmínky zasluhuje konečně pěkná zámečnická práce na dveřích otvírajících se do malého nádvoří mezi kostelem a domem havířským.

5. Kostel Všech Svatých.

Na nejzazším severozápadním konci města, v těch místech, kde vznikla nejstarší osada, stojí chrám Všech Svatých, nejstarší z kostelů Kutnohorských.

Z původní budovy chrámové pozůstala jediná *věž*, na níž želízko a pemrlice z kamene vytesané se spatřují. Na věži visí dva zvony, *Marie* s letopočtem 1475 a *Jan* slitý r. 1659.

Loď koncem XVII. věku v nynější své podobě upravená obsahuje tři oltáře: hlavní oltář Všech Svatých a poboční P. Marie a sv. Krištofa. Obraz na velkém oltáři dle „Průvodce" p. P. Veselského nepochází od Prantla, jak se mnozí domnívali, nýbrž jest dílo malíře *Mikuláše Šimka* z r. 1702.

Staré obrazy na zdích kostela visící byly v novější době restaurovány. Starý na dřevě malovaný obraz nade dveřmi sakristie, představující mythického *mnicha Augustina*, obnoven byl na počátku XVII. století. Na dřevěném brlení kruchty jsou obrazy 7 patronů českých.

Na *hřbitově* při kostele Všech Svatých pochovávalo se již v XVI. věku. V letech 1866 a 1873 byl hřbitov značně rozšířen. R. 1878 postavena tu nákladná gotická hrobka, již *arcikníže Ludvík Toskanský* památce zesnulého tajemníka svého V. Výborného, rodáka Kutnohorského věnoval. Vystavena jest dle nákresů slovutného umělce *B. Wachsmanna* od Kutnohorského mistra stavitelského p. F. Hradeckého a kameníka p. Jana

Ladislava velmi čistě a dovedně a bude trvalou ozdobou tohoto hřbitova, který jinak ničím nevyniká. Starožitný náhrobek se tu nezachoval ani jediný.

6. Kostel sv. Trojice.

Asi půl hodiny za městem, nedaleko prachárny, vysoko nad údolím Bilanky stojí o samotě uprostřed hřbitova úhledný ale poněkud zanedbaný gotický kostelík sv. Trojice. Založen byl dle staré Janem Kořínkem zachované paměti r. 1417 původem nákladníků horních, kteřížto prý, když se základy kopaly, pro odplatu boží veliké „handštány“ na svých zádech sami nosili a do „grumfeštů“ kladli.

Hnutí husitské učinilo dalšímu stavení konec, až teprvé r. 1488 bohatý Horník *Jan Smíšek z Vrchovišť* nad kostelem se slitoval a jej dostavěl. Slova nápisu nad levým pobočním oltářem: „leta Páně 1488 založen,“ vztahují se nepochybně k položení základního kamene na počátku druhé doby stavební, podobně jako zpráva Mikuláše Dačického, že základní kámen kůru kostela sv. Barbory leta 1483 byl založen, neznamená prvopočátek stavby, nýbrž čas, kdy v stavbě po dlouhé přestávce pokračováno bylo.

Důležitou v dějinách kostela tohoto událostí bylo vysvěcení jeho skrze *Filipa, biskupa Sidonského a českého* dne 15. září 1504, o čemž i dotčený nápis, ovšem už několikrát obnovený: „L. P. 1488 založen a 1504 od biskupa Sidonského vysvěcen" svědectví vydává.

Za arciděkana *Václava Jindřicha Erythræi* (r. 1727) byl kostel obnoven, jak na též desce poznamenáno. V době Josefinské mělo dojíti též na zrušení kostela sv. Trojice, tomu se však arciděkan *Ferdinand Hausa* s dobrým prospěchem opřel.

Od r. 1817, kdy blesk do věže udeřil a požár z toho vzniklý hořejší patro věže tak porouchal, že je sbořiti musili, hyne pěkný ten kostelík více a více. Stal se rejdištěm ptactva nebeského, které oltáře a j. znešvařuje; v útrobách malého positivu (na dřevěné nepěkné kruchtě), z něhož cínové píšťaly dávno již jsou rozkradeny, utvořilo se během času malé ložisko guana.

A přece zasluhoval by kostel sv. Trojice z nejedné příčiny péče bedlivější. Již stavba sama*) o sobě jest zajímava, jak v příčině nápadného

---

*) Délka lodi obnáší 20 metrů, šířka její 12 m.; délka kůru přes 8 m., šířka jeho přes 4 m.

kretu ze dne 24. září 1785 zrušeny byly. Prvnější jsou vesměs sbourány, kaple byly na jiné účely obráceny.

A. Kostely.

1. *Kostel sv. Kříže* na Kolmarce založen byl od Štěpána Pirknara r. 1324 zároveň se špitálem chudých. Zrušen byl r. 1839, když obročníci špitální do nové budovy na Pirknarově náměstí přestěhováni byli. Na místě jeho stojí Tellerův cukrovar, kdež ještě viděti lze starý vchod do sakristie a i jiné stopy bývalého chrámu. Naproti stával

2. *kostel sv. Lazara*, při němž v středověku malomocní zvláštní obydlí mívali; býval při něm hřbitov. Místo jeho označeno jest kapličkou sv. Lazara s řezbou představující Lazara a hodujícího boháče.

3. *Kostel sv. Jana Křtitele* na Dolejším městě na náměstí, kdež posud „na Svatojanském plácku" (jindy „na sv. Janu") říkají; vyhořel při požáru r. 1423 a nebyl více obnoven.

4. *Kostel sv. Bartoloměje* na nynějším Pirknarově náměstí, někdy farní, byl prý po chrámu Všech Svatých v městě nejstarší; r. 1838 jest sbořen a v tom místě nový špitál vystaven. Jedin

věž, stavba to z předešlého století, zůstala nedotknuta. Jsou na ní hodiny.

5. V *kostele sv. Jiří* (stával nedaleko brány Kouřimské jdouc z města po levé ruce) činil až do příchodu jesuitů zvláštní farář kázání a modlitby v německém jazyku. Kostel tento zmizel brzy po vydání zrušovacího dekretu, kromě některých zbytků, skoro docela.

Za městem bývaly:

6. *Kostel sv. Martina*, blíže šachty Martinské.

7. *Kostel sv. Maří Magdalské na poušti* při couku Rejzském, k pohřbívání chudých havířů založený.

8. *Kostel sv. Václava na Rovni* stával na t. z. Rovinách (naproti kostělu sv. Barbory), tu kde někdy městečko Pněvice bývalo. Dle Kořínka byl dávno před začátkem Hor Kuten vystaven, mincíři a pregíři pak k němu ještě druhý kostel sv. Michala archanděla přistavěli. Nedaleko nalezal se

9. *kostel sv. Petra a Pavla na Rovni.* Býval středištěm zvláštní osady „na Rovni“ zvané, která svého rychtáře měla, ale k Hoře Kutné přislušela.

B. Kaple.

Přeškoda jest gotické *kaple Těla Božího* blíže severního vchodu kostela sv. Barbory. Pěkné klenutí její spočívá na jediném pilíři, velká okna, jichž kružba bohužel zhoubou času a netečností velice utrpěla, hledí do údolí Pachu; svršek oken v jižní zdi ke hřbitovu obrácené byl r. 1877 zazděn. Do XVII. stol. skládaly se v ní kosti z hrobů na hřbitově u sv. Barbory vykopané. Nyní jest soukromým majetkem; vnitřku užívá se jakožto skladiště, nad klenutím krovu zbaveném vyrůstá z nanosené prsti malá zahrádka.

Po *kapli* a klášteře *bekyň**), „Templem" neb domem „Panenským" či „Zádušním" od lidu nazvaném, jejž r. 1460 dva možní Horníci**) ku potřebě panen těchto zakoupili, nezbylo kromě jmena Panenské ulice, kde stávaly, památky nižádné.

Kaple sv. Trojice v Panenské ulici, r. 1720 od Kateřiny Schleichertové z Wiesenthalu zalo-

---

*) Bekyně (též bekvinky neb begutty) zabývaly se, jako pozdější Voršilky, pracemi ručními a vychováváním dívek.

**) Tak praví Kořínek. Z nejstarší knihy Kutnohorské se dovídáme, že to byl *Jošt erckafěř* s *Krištoforem Syslem.*

Vlašský Dvůr.

žená a r. 1743 vysvěcená, stála v zahradě domu, v němž Voršilky Kutnohorské nejdříve se usadily; po smrti zakladatelky (1750) byla v soukromý dům (nyní č. 384) přestavena.

8. Vlašský dvůr

koncem XIII. věku od krále Václava II. založený (viz nástin dějepisný) jest nejen nejpamátnějším pomníkem bývalé slávy Hor Kuten, ale i ctihodným svědkem dlouhé řady událostí, jež namnoze hluboko zasáhaly v historický a kulturní vývoj celého království českého i zemí sousedních.

Zde v královských pokojích, nad sklepy plnými vzácného kovu, nad dílnami, z nichž hladký český groš po celé zemi se rozbíhal, panovníci čeští obzvláště rádi sídlívali. Tu rozlehal se v nádherných komnatách veselý ruch a ples, kdykoli král věrné své Horníky a krásné Hornice si pozval k hodům a radovánkám. Šumno bývalo na chodbách a pavlačích, když mocnář vyjeti se chystal a družina jeho i chasa lovců, psovodů a sokolářů pána svého na dvoře nyní tak po kláštersku tichém očekávala. I když krále u Hory nebylo, neustával čilý život na Vlašském dvoře, mělť zde nejvyšší mincmistr království českého stálé sídlo své a byly tu kanceláře král. urburéře, horního hofmistra

sázeno několik stromků. Pohled na kůr kostela sv. Jakuba tím ovšem získal, avšak starožitný ráz hradu rozhodně utrpěl. Zevnější část Vlašského dvora přilehající k arciděkanství zachovala lépe svůj malebný ráz, jejž příkré štíty a dvoje starožitná vrata zvyšují.

Ze všech částí Vlašského dvora nejlépe zachována jest *hradní kaple* (vchod z velké pavlače). Kaple sv. Ladislava a sv. Václava skládá se z malého presbyteria v svrchu dotčeném arkýři, starší klenuté kaple a později přivtělené prostory s rovným stropem. Nynější své tvářnosti nabyla kaple při restaurování r. 1863 a 1864.

Krásné hvězdovité klenutí *arkýře* třemi okny (s kružbou) osvětleného spočívá na tenkých polosloupcích. Na parukovém oltáři postaveny jsou starší řezané sošky sv. Václava a Ladislava, nad nimi pak skupení představující sv. Annu, P. Marii za ruku vedoucí a Ježíška na pravé ruce nesoucí. Na oltáři leží: 1) psaný kancional z XVI. věku; na prvním listu napsáno: „Hic liber est pro caesareo regioque sacello ss. Ladislai et Wenceslai Kuttenbergae in domo monetaria. Ao. 1622" (tato kniha jest ku potřebě v císařské a královské kapli sv. L. a V. v H. K. v domě mincovním. R. 1622);

2) latinský missal s malovanými inicialkami, tištěný r. 1485 v Basileji skrze Mikuláše Keszlera (viz poslední stranu). Inicialka A na listu, jenž počíná slovy: „Incipit ordo missalis," představuje ornament složený ze zelených listů a polorozvitých květů barvy karminové a fialové; prostředek zaujímá pozlacené pole s jemně vyrytým ornamentem. Povšimnutí hoden jest starožitný zvonek (ležívá ve výklenku na pravé straně oltáře) složený z několika malých zvonečků.

Loď *vlastní kaple* jest 5·4 m. zdélí a 7·6 m. zšíří; klenutí její spočívá na volně stojícím pilíři, z něhož žebra síťovité klenby vybíhají. Mensa v levo stojícího oltáře jest na přední straně gotickými oblouky a prutovím panelována; na oltáři vidíme vzácnou starou řezbu plnovypuklou a omalovanou, představující smrť P. Marie obklopené apoštoly, v jichž výrazných tvářích bol rozličným spůsobem se jeví. Nad touto řezbou jest pozlacený gotický ornament, pod ní malý na dřevě malovaný obraz, na němž umučenému Kristu P. Maria a sv. Jan ruce líbají. Na též straně kaple stojí obyčejná kazatelna díla novějšího, již místo sloupku havíř v svátečním oděvu nese. V pravo jest druhý menší oltář též vyřezávanými soškami zdobený, nad nimiž pozlacený gotický

ornament onomu na protějším oltáři podobný, a dole krásný pečlivě vyvedený obrázek: vera ikon, již drží dva andělé.

Nízký oblouk odděluje tuto část kaple od *přístavku* (7·6 m. zdélí a 7 m. zšíří) osvětleného oknem práce novější s barevnými skly. Na pravé stěně visí na dřevě malovaný obraz 1·3 m. vysoký a 1·1 m. široký, jenž představuje Krista provazy svázaného s trnovou korunou na hlavě, třtinu v pravé a bič v levé ruce držícího; za ním v pravo a v levo dva andělé; po pravé ruce Kristově sv. Václav v brnění a bílém plášti se štítem a korouhví, po levé ruce sv. Ladislav patron země uherské též v brnění a bílém plášti, a před každým z nich klečící postava. Gotický nápis pod obrazem zvěstuje nám, kdy a od koho tato kaple byla vysvěcena,*) a čte se takto: Lapsus humani reparationis salutis nostrae Anno 1497 die XX. mensis Julii hoc sacrarium dedicatum est per Reverendissimum patrem Dominum ac Dominum Gabrielem, episcopum Boznensem, in laudem sanctorum Ladislai regis Ungariae et divi Wenceslai martiris et ducis Bohemiae sub illustrissimo principe *Wla-*

*) Ale ne založena, neboť celá osnova kaple ukazuje k tomu, že pochází z doby mnohem starší.

dislao rege, ungariae (et) Boemiae regna gubernante, nec non generoso *Johanne Horstoffer de Malesycz*, supremo magistro monetae pro tunc residente, cuius anniversarius dedicationis dies celebratur dominica proxima post Magdalene (pádu člověčenstva napravení a spasení našeho r. 1497. dne 20. měsíce července*) tato kaple zasvěcena jest skrze veledůstojného otce, pána a pana Gabriela, biskupa bosenského ku chvále svatého Ladislava krále uherského a svatého Václava mučedníka a knížete českého za panování nejjasnějšího knížete Vladislava, krále uherského a českého, jakož i slovutného Jana Horstoffera z Malešic, toho času nejvyššího mincmistra, kteréhožto posvěcení výroční den slaví se v první neděli po sv. Máří Magdalské). Na svrchní liště rámce napsáno: „Quisquis ades, cerne, pro te mea vulnera . . .“ (kdožkoli tu jsi, viz, pro tebe mé rány . . . .), a na liště dolejší smíšeninou gotické majuskule

*) Ve čtvrtek před sv. Máří Magd. — Král Vladislav vyjel ten týden před sv. Markétou z Prahy do Hory (Staří letopisové) a zůstal tu do 22. července (Palacký, Dějiny národu českého). V Praze dlel od února, maje při dvoře svém mnoho magnatův uherských a tři uherské biskupy; a jeden z těchto biskupů, bosenský biskup in partibus, vysvětil kapli na Vlašském dvoře.

prvního patra zasazen krásně tesaný znak Kutovců z Úrazu.

Přízemek chová některé znamenité místnosti. Hned z průjezdu v levo jde se do nynější sborovny, pěkné síně s křížovou klenbou, kterýžto způsob klenutí ve všech větších neporušeně zachovaných světnicích na Hrádku nalezáme. Odtud vcházíme nádhernými dveřmi s prohnutým obloukem krabolami ozdobeným, do ředitelny velkými okny jasně osvětlené, nejkrásnější to místnosti na Hrádku, kromě síně rytířské. Půdorys tvoří obdélník; strop přepažen jest pasem na dvě pole, z nichž každé o sobě křížové klenutí s vypouklými žebry tvoří. Pás opírá se o polosloupky, které z prostředka obou delších zdí vystupují; žebra klenby spočívají dílem na okrouhlých polosloupcích ve čtyrech rozích síně, dílem rozcházejí se po dvou z polosloupků pas nesoucích; podnože sloupků jsou taktéž okrouhlé a hladké. V poli klenbovém blíže dveří na svorníku vytesány jsou šlígle na štítku, jejž nesou dvě malinké postavy havířů v perkytlích; na druhém svorníku vidíme štítek s jednorožcem, znak to rodu z Vrchovišť. Jest to zvláštností od výtečných znalců, jakýmž jest na př. prof.

Bernard Grueber,*) uznanou, že plastická díla, která v rozličných částech Hrádku nalezáme, důkladnější propracování a větší znalost tvarů těla lidského jeví, nežli většina současných prací sochařských; ona díla vynikají zvláště jakousi okrouhlostí a uhlazeností nahých částí těla, která od sochařských prací na kostele sv. Barbory značně se liší. Skvělým toho dokladem jsou čtyři dosti dobře zachovaná, nepopsanými blánami obtočená poprsí skoro poloviční životní velikosti, která v jedné světnici bytu ředitelského slouží jakožto nosiči žeber křížového klenutí. V levo od jediného okna jest nosičem muž s plným vousem a točenicí na hlavě, v pravo od okna muž s hladkou tváří a čapkou na hlavě, staročeskou čamarou oděný; v levo od dveří vidíme poprsí muže v přilehajícím oděvu a čapce s rolničkami, v pravo nese muž dlouhých vlasů oběma rukama pěkně modelovaný trup ženský bez hlavy, s pažemi u loktů uraženými; ženské tělo oděno jest, pokud v šeru toho zákoutí rozeznati lze, těsně přilehajícím rouchem,*) na

---

*) Práce Vocelovy a Grueberovy jsou podnes nejlepším návodem k studiu stavitelských památek Kutnohorských.

*) Na jiném názoru spočívá mystický výklad této skupiny v „Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur

z Vrchovišť, dále český lev, šlégle (čtvrtý pilíř jest prázdný, porouchaný štít byl odstraněn) a v rohu odznak pregířův, tři nad sebou postavené mincovní matice; nad štítky vyčnívají poprsí andělů více méně porouchaná.

Na další cestě přicházíme (opět okolo profilovaných dveří) ku vchodu do rozkošné *rytířské síně* někdejší, která v nejvyšší (v podobě věže se vypínající) části Hrádku se nalezá. Dvéře školní světnice, z níž se do rytířské síně vchází, jsou obzvláště pěkně prutovím rozčleněny a na obou postranicích konsolkami valně již otlučenými opatřeny; pravá konsolka ozdobena jest známým štítem s jednorožcem.

Rytířská síň má podobu čtverce; strop skládá se ze čtyř polí do kříže sklenutých, která pasy od sebe oddělena jsou. Pasy tyto vyrůstají bezprostředně ze štíhlého okrouhlého pilíře uprostřed síně (jako v kapli na Vlašském dvoře) stojícího a vycházejí druhou patou beze všech nosičů ze čtyř stěn. Z prostředního sloupu vycházejí též čtyři diagonalní žebra křížového klenutí, a patky jejich tvoří s patkami čtyř pasů krásný věnec vůkol hlavy pilíře v témž spůsobu, jakým v ředitelně patky žeber z polosloupů vyrůstají. Ostatní žebra spočívají dílem na okrouhlých

polosloupcích v koutech síně postavených, dílem přepínají se v úhlopříčně od paty k patě nadzmíněných čtyř pasů. Svorníky jsou okrouhlé a hladké. Všecky části klenby kromě výplňků jsou v této síni, jako vůbec v celé budově, vkusně polychromovány, což příznivý dojem nemálo zvyšuje.*) Kamenné lavice, které ve dvou okenních výklencích stávaly, byly při restaurování odstraněny. V síni uloženy jsou nyní přírodní sbírky a stojí tam školní varhany.

Tělocvična pod rytířskou síní v přízemí se nalezající jest jizba nižší rázu hmotnějšího a méně ozdobného. Jednoduchá klenba nemá pasů ani žeber a spočívá uprostřed na nízkém silném pilíři, jenž ze čtverce pomocí ujímaných hran v osmiúhelník přechází. Nad vchodem do tělocvičny pne se profilovaný lomený oblouk. Též ve sklepě pod tělocvičnou podepřeno jest klenutí tlustým nízkým pilířem.

Ze severozápadního průčelí Hrádku vystupuje druhý menší *arkýř;* vnitřku užívá se nyní k účelům domácím, zevnější do ulice obrácená strana jest bohatě ozdobena. Na spůsob spiraly rýhovaný

---

*) Při poslední opravě zmizely zbytky starého polychromování a pozlacení.

sloup nese výstupek, jenž ovinut jest dole věncem dětských a zvířecích postav, výše pak ornamentem z proplétajících se lupenů a úponek; arkýř sám jest štíhlý a má nízká čtyrhranná okna.

10. Kamenný dům.

Mimo chrám sv. Barbory není v Hoře stavitelské památky, která by pro uměleckou hodnotu svou té pozornosti zasluhovala, jako gotické průčelí Kamenného neboli Biskupského domu na Svatováclavském náměstí. Starší dějiny Kamenného domu nejsou známy; jenom spůsob stavby a nákladně ozdobené průčelí tomu nasvědčují, že za panování krále Vladislava zbudován byl pro bohatého patricia Kutnohorského.*)

*) Rovněž nelze z pramenů dokázati, odkud by název „Biskupský“ dům pocházel; nikdeť není stopy, že by byl některý z dvou biskupů, kteří v Hoře nějaký čas sídleli, totiž Augustin Lucian de Bessariis a Filip Villanuova, v Kamenném domě přebýval aneb jinak s ním ve spojení přišel. Vypravování, že biskup Filip kapli nějakou v Kamenném domě vysvětil (viz Hrádek) a že zde později přebýval a zemřel, bylo sice nejednou také vytisknuto a stalo se častým opakováním jakousi tradicí, postrádá však vědecké podstaty a náleží mezi četné v pozdějších dobách vzniklé báje Kutnohorské; biskup Filip bydlil v domě na Tarmarce ležícím a tam

Kamenný dům.

V XVII. a XVIII. století střídali se dosti sto majetníci Kamenného domu. R. 1839 koupil i magistratní rada Josef Krčan, jenž dal velmi šlou již budovu opraviti a na památku monoam svůj (písmeno *K*) na průčelí udělati. Za hož majetníka zazděno podloubí, které starožitný z domu zvyšovalo. R. 1849 koupila Kamenný ım obec Kutnohorská a upravila jej jakožto ,dnici;*) v přízemí pak ubytována městská ořitelna. Mezi dvěma oblouky bývalého loubí ojí jednoduchý silný pilastr tvořící podklad ásného *arkýře*. Z pilastru vyvinuje se výupek, jenž skládá se z tří pruhů vypuklého la představujících lupení okolo sukovitých větví

---

také skonal. Tak vysvědčují Dačického „Paměti." Denník biskupa Filipa (v. doleji) nezmiňuje se ani slovem o Kamenném domě. Historické doklady o pobytu biskupa Filipa v Hoře snešeny jsou od spisovatele této rukověti ve spisu „Filip Villanuova, český biskup pod obojí." 1878.

*) Před tím nalezala se radnice v t. z. havířském domě (nyní c. k. okr. hejtmanství), kamž ji byli r. 1803 z prozatimní místnosti na Vlašském dvoře přeložili. V radnici na Panském náměstí, která r. 1770 vyhořela, počala rada sedati r. 1499; do té doby užíváno jakožto „rathouzu" domu na Tarmarce ležícího (viz budovu realních škol).

se vinoucí; mezi pruhy a pod i nad nimi střídají se oblounky s páskami. Nad výstupkem vypíná se arkýř osvětlený na čelní straně dvěma skupenými okny se společným vodorovným nadpražím; okna rozdělena jsou na dél prutovím a na šíř stlačenými obloučky, a podobná okna jsou též na obou užších stranách. Svršek arkýře (druhdy dřevěnou špičatou stříškou krytého) ozdoben jest celistvým kamenným brlením z geometrických tvarů sestrojeným. Přední strana arkýře tesána jest z jediného pískovcového balvanu 6 metrů vysokého a 2 m. 84 cm. širokého,*) veliká to vzácnosť, jakouž při málo které středověké budově nalezneme. Strop arkýře skládá se z dvou hvězdovitě sklenutých polí s žebry jemně pracovanými; závěrníky skrývají se pod dvěma deskami ozdobenými polovypuklým dílem: v pravo krásně modelovaná hlava sv. Jana Křtitele na míse s legendou: *Decollatio s. Johannis Baptistæ caput in disco* (stětí sv. Jana Křtitele hlava na míse), v levo beránek Boží a kalich s hostií. O zeď opřený starý obraz**) ze dřeva řezaný a omalovaný představuje sedícího Krista s trnovou

*) Odtud má dle některých Kamenný dům své jmeno.
**) *Pochází* z Vlašského dvora.

korunou na hlavě, nad ním drží dva pacholci křížem přeložené dřevce.

Průčelí domu obsahuje v přízemí dvě okna a mezi oběma římsami čtyři prutovím rozčleněná okna ve dvou řadách. Nad okny přízemí visí malovaný městský znak staršího i novějšího obdarování. V pravo od arkýře stojí na nosiči v podobě konsoly socha sv. Václava, mělký výklenek nad podobným nosičem na protější straně arkýře jest prázdný.

Na vrcholi umění svého objevuje se nám stavitel Kamenného domu při *hlavní římse* a *štítu,* jenž průčelí převyšuje. Hlavní částí svrchní římsy jest plnovypuklina v podobě slíčného podvlaku, nejvýtečnější to ozdoba celého domu, toho způsobu v celých Čechách jediná; podle proplétajících se větví vine se tu lupenitý ornament hojně prokládaný zvířaty v rozmanitém pohybu a postavení, tvoře celek i při nynější sešlosti jednotlivých částí poutající. Nad touto římsou strmí *štít* v podobě stejnostranného trojúhelníka; na obou koncích základné pozorujeme zbytky fiál, ramena zdobí mohutné výborně pracované krabole, na vrcholi stojí dřík někdejší veliké křížové kytky. V dolejších úhlech štítu vyobrazeni jsou polovypuklým dílem dva jezdci do vnitř štítu hledící na cvá-

lajících koních, práce to zvláště co se koní týče ku podivu krásně a věrně dle přírody modelovaná, jíž se v Hoře jediné skulptury na Hrádku vyrovnají.

Mezi oběma těmi jezdci vystupují z římsy tři štítky, z nichž střední (porouchaný) znakem městským a oba krajní šlíglemi jsou vyplněny. Nad každým štítem jest okno profilované podobně jako okna dolejších pater, avšak oslím hřbetem*) převýšené, z něhož malé krabolky vyrůstají. V obloukových polích nad krajními okny jest v pravo štít s moravskou orlicí, v levo štít s orlicí slezskou; nad prostředním oknem býval tam, kde nyní jakýsi koš spatřujeme, znak zemský. Nad středním oknem, kde nyní vidíme v nově zasazený štít a nad ním písmeno *K*, jsou stopy bývalého reliefu, jenž představoval**) rodičku Boží v řasnatém rouše a dva anděly nad ní korunu držící; lépe zachovaly se sošky Adama a Evy po obou stranách. Pod vrcholem lomenice konečně vyčnívá silný nosič a nad ním peň stromu, který někdy až k průsečnému bodu

---

*) Na těchto obloucích přidělány byly při opravě nemotorné křížové kytice místo podobných ozdob původních.

**) V. Vocelův „Kamenný dům“ v „Horníku“ 1844, a téhož článek v Schmidlových „Österreichische Blätter“ 1845.

obou ramen štítu dosahoval a tam s vrchní křížovou kyticí souvisel.

Ornamentalní a figuralní ozdoby průčelí jsou přes opravu v třicátých rocích vykonanou velmi sešlé, a proto s radostí uvítáno bylo usnešení městského zastupitelstva, by důstojné opravení tohoto průčelí ještě tohoto roku bylo podniknuto. Arkýř radnice spojen jest skleněnými dveřmi s *radní síní.* Nad zevnější stranou vchodu do síně visí dřevěný nově omalovaný znak Kutnohorský z Vlašského dvora sem přenešený; na vnitřní straně nadpraží zavěšena jest litá deska s nápisem, jenž shromážděné otce města takto napomíná: „Quisquis senator curiam officii causa ingrederis, ante hoc ostium privatos effectus omnes abiicito, iram, vim, odium, amicitiam, adulationem, rei publ. personam et curam subiicito. Nam ut aliis aequus aut iniquus fueris, ita quoque Dei iudicium expectaberis et sustinebis. Anno Domini 1595“ (Kdožkoli jsa v radě sem za úřadem svým vstupuješ, před těmito dveřmi soukromé své náruživosti odlož, hněv, násilnictví, záští, přátelství, pochlebenství, obci starosti své osobní podrob. Neboť jakou měrou ty jiným spravedlnosť neb křivdu učiníš, tou i tobě na soudě Božím odplatu očekávati a snášeti bude. Leta Páně 1595).

Stěnu v levo ode dveří zdobí převzácné řezbářské dílo umělce výtečného (snad Jakuba řezbáře, čemuž by nasvědčoval letopočet 1511 na podnoži vyrytý), totiž socha žehnajícího spasitele. Výraz obličeje jest ušlechtilý, černé kadeře a černý vous jsou dopodrobna vypracovány, vlající pozlacenou rouškou opásané tělo modelováno jest dokonale, až s přílišnou skoro šetrností k zákonům pytvy; pečlivé polychromování, jež provedl dovedný malíř, dodává pleti teplého nádechu živého těla a bylo r. 1610 obnoveno.

Na též stěně visí pěkná podobizna jesuity Jiřího Plachého; udatný obrance Starého města Pražského drží kopí v ruce, v pozadí vidíme Prahu s vynikajícími Týnskými věžemi a Hradčany. Nápis na dolejším kraji zvěstuje, že chrabrý vůdce studentů skonal v Hoře dne 18. dubna 1664, maje věku svého 59 let.

Naproti zavěšen jest starý na dřevě malovaný obraz, jehož významu se dočítáme z legendy gotickými literami psané: *Král Václav druhý Horníkům vydal práva, aby v lásce jich užívali.* V pravo s vyvýšeného trůnu podává král levou rukou horní zákon uklánějícímu se Horníku, za nímž zříme skupení měšťanů v bílých kápích a za těmi skupeninu havířů v krátkých nohavicích,

bílých košilích s vyhrnutými rukávy a nízkých čapkách, kteří rozličné nástroje na rameni nesou. Dole v pravo stojí muž listinu v ruce držící, po obou stranách hlavy jest legenda: Zdjar-sky (Žďárský); v levo vyobrazen vchod do šachty s rumpálem, jejž dva hašplíři točí. Pozadí tvoří pahorky Kutnohorské, mezi nimiž Kuklík, Sukov a Kaňk dobře lze rozeznati. Lem obrazu tvoří portal s renaissančním ornamentem v obloukovém poli. V pravém koutě dolejším čteme letopočet 1551.

Ze starého nábytku někdejší radnice na Panském náměstí zachovala se tu starobylá krásně řezaná lavice, kteréžto podobná též v průjezdu stojí.

V druhém poschodí nad radní síní nalezá se *archiv městský*, péčí předešlého purkmistra pana Jana Breüera a neunavnou prací p. Petra M. Veselského spořádaný. Při okenních pilířích seřaděny jsou starší knihy městské, drahocenný to material daleko ještě nevyčerpaný, při protější zdi stojí radní protokoly z XVIII. a XIX. věku. Celou stěnu v pravo od vchodu zaujímají velké police naplněné listinami, naproti sestaveny jsou knihy horního úřadu z Vlašského dvora r. 1877 na radnici přenešené. Katalog

sahající až do r. 1600 upraven byl od p. Veselského a jest při vyhledávání listin vítanou pomůckou. V archivu uložen jest též antifonář s malovanými inicialami. Nejvzácnější listiny, jako zejmena původní privilegia města Hory Kutné, podrobný denník biskupa Filipa Villanuovy a několik papežských bull chovají se v pevné truhlici při pokladně městské.

Vedle archivu připravují se právě místnosti pro sbírky archaeol. sboru „Vocela" (listiny, registra horní do XV. věku sahající, starší rukopisy a tisky, mince, pečetě, zbraně, popelnice a j. starožitnosti).

11. Arciděkanství.

V nynějším sídle arciděkanském (naproti jižní straně kostela sv. Jakuba) bývala původně škola Svatojakubská, vystavená r. 1594 a 1595 na místě staré dřevěné školy, k čemuž *Mikuláš Vodňanský z Čazarova,* t. č. cís. rychtář, a primator *Sigmund Kozel z Riesenthalu,* muži učení a na literní umění laskaví, radou i skutkem nápomocni byli. R. 1668 přeloženo sídlo arciděkanské z nyn. domu č. 15 v Staroděkanské ulici do výstavnější budovy školy u Vysokého kostela.

Arciděkanství jest stavení uvnitř i z venku velmi sešlé; nejlépe zachoval se *portal,* znamenitá to kamenická práce slohu renaissančního z červeného mramoru. Na čelních stranách ostění vytesány jsou ornamenty, na nichž úzké pásky mezi rozličnými hudebními nástroji volně se proplétají. Nad obloukem, jejž tvoří nadpraží, umístěny jsou jemně provedené znaky zakladatelů budovy, totiž v pravo Mikuláše Vodňanského a v levo Sigmunda Kozla; na závěrním kamenu vidíme v čele fantastickou hlavu a vespod monogram kameníkův. Na desce pod bohatě rozčleněnou římsou čte se známá průpověď z Cicerona: „Studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis refugium et solamen praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur" (Studování mládež vzdělává, stáří těší, jest ozdobou v štěstí a útočištěm i útěchou v neštěstí, doma baví, venku nepřekáží, nocuje i cestuje s námi a provází nás na venkov). Nad římsou vytesán jest městský znak velkých rozměrů mezi dvěma geniemi v podobě nahých pacholat, prostoru zbývající vyplňují rozepiaté perutě geniů a rozličné věrně nápodobené ovoce. Genius v pravo opírá se o štít s opětným, ale

větším znakem páně Mikulášovým, hošík v levo podepřen jest o štít rodu Riesenthalského. Nad městským znakem jest druhá šklebící se hlava, nejvýše pak globus s rovníkem a meridianem na okřídleném podstavci.

12. Věž v t. z. „Knížecím domě".

Dům Knajslíkovský č. Knajzlovský, též Knížecí (i Minsterberský) zvaný náležel ode dávna mezi nejstarší soukromé domy v Hoře. Roku 1476 král Vladislav majitele jeho Knajslíka dvakráte (26. března a 22. dubna) v něm navštívil a r. 1478 týž král šel z Vlašského dvora ke Knajslíkovi do jeho domu, jsa tam zván na hody od Horníků. R. 1559 Arnošt falckrabí při Rýně a arcibiskup Solnohradský koupil sobě dům Knajslíkovský, kterýžto potom od něho tak byl zveleben, že mu, jak Kořínek podotýká, v Hoře kromě Hrádku rovného nebylo, pročež také knížecím domem od Horníků byl nazván.

T. z. Knížecí dům (č. 377 na Panském náměstí) byl v minulém století majetkem horního hofmistra de Mitis, za něhož stará budova celá téměř sbořena a v nynější své podobě vystavena byla. Dům tento prodán byl r. 1739 od vdovy

Knížecí dům.

Mitisovy kupci a továrníku Janu Krištofovi Breüerovi a zůstal podnes majetkem téže rodiny.

Blahořečiti musíme hornímu hofmistrovi de Mitis, že alespoň věže k zadní části domu přiléhající ušetřil a tím potomstvu zachoval starožitnost ozdobenou s knížecí věru nádherou.

Věž dotčená souvisí na jihozápadní straně s ostatní dvoupatrovou budovou a převyšuje ji o jedno poschodí. Druhé patro věže zavírá v sobě komnatu, která v půdorysu tvoří pravidelný čtverec 3 m. 80 cm. v světlosti měřící; výška její až k závěrníku klenby obnáší 5 m. 69 cm. Světlo vniká dvěma, prutovím článkovanými okny, stěny jsou hladké beze vší ozdoby; tím skvostnější jest strop, pravý to klenot středověké české ornamentiky, jemuž v celé zemi rovného není. Znalci kladou původ jeho do posledních desítiletí XV. věku.

Báňovité klenutí jest z velmi jemného pískovce sestrojeno a bohatými ornamenty, barvami a zlatem ozdobeno. Čtverec půdorysu mění se záhy v osmiúhelník; v každém rohu vyrůstají z konsoly ovinuté lupením dvě žebra, která v dolejší části klenby 8 vzájemně se protínajících oblouků tvoří. Z průsečných bodů žeber vyvinuje se vespod 8 plamenů, výše pak 8 srdčitých tvarů, jichž osy soustředně k závěrníku směřují. K těmto srdcím

připojuje se osmihranná hvězda, majíc v středu svém závěrník v podobě znaku (orel na polo bílé na polo černé barvy v zlatém poli, nad ním kolčí helm). Svorník otočen jest bohatým věncem lupenatých ornamentů, z něhož do každého pole hvězdy tři paprsky vystřelují; ostatní pole klenby jsou vesměs lupením vyplněna. Profily žeber jsou velmi útlé a umělé, všecky ornamenty jsou co nejdrobněji modelovány i vystupují ostře z polychromované půdy.

Hvězda svorník obklopující má modrou půdu, paprsky i lupení jsou pozlaceny; srdčité tvary mají půdu z polovice červenou a z polovice modrou, na oné jsou ornamenty zelené, na této pozlacené. Ornamenty na modré půdě plamenů jsou červené, a zelené lupení vyplňuje modře barvená pole ve čtyrech rozích. Celé klenutí jest v původních tvarech a barvách výborně zachováno a jest zajisté žádoucno, by v této neporušené podstatě i budoucím věkům zůstalo zachováno.

13. Bývalá kollej tovaryšstva Ježíšova.

blíže kostela sv. Barbory zaujímá místo, kde počátkem XVII. věku patnáct soukromých domů stávalo, jichž majetníci buď je jesuitům prodali neb jako Jan Rudolf Trčka z Lípy jim je daro-

vali. Kollej dostavena a vysvěcena byla r. 1667. Po zrušení řádu jesuitského učiněna z ní vojenská kasárna, r. 1854 zřízen tu vyšší vychovatelský ústav vojenský a r. 1868 ubytována zde opět posádka Kutnohorská.

Monumentalní sídlo jesuitů založeno bylo v podobě obráceného F na památku příznivce řádu Ferdinanda II. Budova jest dvoupatrová, pevně a v průčelí i ozdobně stavena a veskrz klenuta. Průčelí hlavní budovy k východu obrácené zdobí na obou koncích nízké věže s báňovitými střechami (zvony v jižní věži viz při popsání kostela sv. Barbory); pěkná věž, která stojíc nad hlavním vchodem uprostřed budovy nade všecky věže Kutnohorské (co do prosté výše) vynikala, zbůhdarma byla rozbourána r. 1844, ačkoliv obec byla ochotna dřev na opravu zdarma poskytnouti. Před severním křídlem jest malý sad na konci jižního křídla stojí vížka s hodinami.

14. Klášter Voršilek.

R. 1712 přistěhovalo se osm panen řádu sv. Voršily z kláštera na Novém městě Pražském do Hory, by tu k návrhu *hraběnky Eleonory z Trautmannsdorfu a Weinberku,* člena řádu, nový klášter založily a vychování dívek z města a okolí na se

vzaly, načež od ovdovělé císařovny Eleonory Magdaleny, matky císaře Karla VI., potvrzovací list sepsaný českým jazykem byly obdržely. Ubytovaly se prozatím v domě v Panenské ulici pro ně uchystaném, jenž klášteru Sedleckému náležel, a počaly neprodleně učiti. Po uklizení rozličných sporů s magistratem Kutnohorským, které celých 21 roků trvaly, vykázáno jeptiškám r. 1733 stavební místo k zbudování kláštera, řízení stavby svěřeno proslulému staviteli Pražskému *Kilianu J. Dinzenhofrovi.* Po krátkém přerušení spůsobeném válkou r. 1742, za níž v nehotovém klášteře ranění vojíni leželi, dokončena stavba r. 1743 umístěním kamenného znaku hrabat Trautmannsdorfských nad branou klášterní. Novému klášteru dáno jmeno Panny Marie pomocné.

Dinzenhofer zamýšlel vystavěti klášter v podobě pětiúhelníku, jehož čtyři strany klášter, pátá pak kostel tvořiti měly; poněvadž však neměly sestry jiných příjmů kromě těch, které nově přibylí členové přinášeli, nemohl stavitel než tři strany k místu přivesti.

Ale i v této nehotové podobě své jeví se klášter jakožto zdařené dílo zkušeného mistra. V dlouhém průčelí vzbuzuje pozornost mohutné přízemí, jehož střed velký portal zakončený bal-

konem zaujímá, pak vkusné rozčlenění plochy obou vyšších pater pomocí říms a pilastrů, a mocně vystupující hlavní římsa ozdobená štíty a sochami. Vnitřní úprava jest veskrz důkladná, všecky místnosti jsou klenuté a síně i chodby v přízemí zvláště vysoké a prostranné.

15. Různé památky díla kamenického na soukromých domech.

„Více než ohněm, válkou neb jinými nehodami ohroženy jsou starožitnosti Kutnohorské vzmáhající se snahou přetvořovati starobylé budovy na spůsob staveb novověkých. Není pochybnosti, že za deset let bude veta po četných, ne-li po veškerých zbytcích staré výstavnosti na domech soukromých.“ Takový stesk pronesl před 18 roky znalec a ctitel našich starožitností ve zprávách ústřední kommisse k vyskoumání a zachování stavitelských památek. Proroctví to se bohudík nevyplnilo, ač v té době nejedna pěkná památka za své vzala; hojnosť ctihodných takovýchto zbytků starého umění, jako kleneb, kamenných obrub dveří a oken, ozdobných výklenků, konsol a baldachinků zachovala se podnes vně i uvnitř soukromých domů Kutnohorských.

Nejen církevní umění, ale i stavitelství občanské bylo v Čechách na znamenitém stupni dokonalosti, když tato díla byla vytvořena a každá takováto kamenická práce ze starších dob jest svědkem vkusu a umělosti předků našich. Všecky tyto jednotlivé kusy společně s památkami v celosti zachovanými, s kostely, Hrádkem, Kamenným domem, Vlašským dvorem, Kamennou kašnou a j. dodávají Hoře jaksi rázu velkého musea středověkého umění českého, v němž i cizinec s obdivem se kochá. Každá třeba na pohled neúhledná starožitnosť zasluhuje tedy vším právem, aby šetrně s ní bylo nakládáno; jest to svatou povinností každého majitele takové památky, ať větší neb menší, by bděl alespoň nad tím, aby pohromy nedošla.

Na doklad toho, jak bohata jest v tom ohledu Hora, následuje tuto seznam některých domů Kutnohorských, na nichž stará kamenická práce se zachovala, dle ulic v abecedním pořádku srovnaný.

Bartolomějská ulice. Č. 221: pěkně profilovaný malý portal s lomeným obloukem, dobře zachovaný. — Č. 223: článkovaná obruba dvéří.

Česká ulice. Č. 240: článkované dvéře s rovným nadpražím a klínky v rozích.

Královská ulice. Č. 512: vrata s lomeným obloukem.

Kouřimská ulice. Nárožní dům č. 103: v přízemí (v uličce) velké profilované okno rozdělené pruty na 3 pole. — V uličce odsud na Tarmark vedoucí č. 79: kamenná obruba dvéří s pěkným nadpražím. — Č. 108: pěkné obložení dvéří s nápisem. — Č. 149: na rohu kamenná konsolka. — Č. 143: krásný gotický portal výborně zachovaný, stlačený oblouk s prutovím. V témž domě v přízemí zazděné velké dvéře s prutovím a podobné též v 1. patře. — Č. 142: portal s lomeným obloukem. — Č. 141: na rohu dva gotické výklenky, na jižní straně s obrazem Krista, na východní s obrazem P. Marie s děťátkem. — Naproti č. 123: ve výši prvního patra do zdi zasazený kamenný relief značné velikosti představující rytíře v plné zbroji.

U Náměti. Č. 412: obruba dvéří s prutovím, pěkná práce, nad vchodem znak. Tamtéž na průčelní straně vyčnívající nosič s korunovaným *W* v témž spůsobu jako na brlení vys. kůru u sv. Barbory. — Č. 417 (stará fara Námětská): profilované okno prutem na dvé rozdělené a zbytky pěkných got. kružeb.

Novomlýnská ulice. Č. 524: obruba dvéří s klínky v rozích.

Orelská ulice. Č. 271: obložení dvéří jako v č. 524.

Panské náměstí. Z někdejší radnice zachoval se jediný pilíř nyní zazděný při domě č. 97: čtvercová podnož prostupuje se s osmihrannou patou nízkého okrouhlého sloupu, jenž svrchu ovinut jest obloukovým ornamentem; výše přechází osmiúhelník opět v čtverec.

Pirknarovo náměstí. Č. 230: velmi krásně profilovaná obruba dveří.

Ruthartská ulička):* dvoje prastará zahradní dvířka s lomeným obloukem.

Sedlecká ulice. Č. 373: vchod s lomeným obloukem.

Staroděkanská ulice. Č. 15: krásné obložení dvéří s prutovím, též v síni obruba podobná. —

*) Domku se zahradou v též uličce říkají „Ruthartka“ a býval tu snad v skutku někdy dům některého z Ruthartů; v místnost tuto („dům nad Pachem pod děkanstvím“ dle Kořínka, z něhož J. K. Tyl látku povídky své „Rozina Ruthartova“ čerpal) snesl lid všecky pověsti, které o lakomém a ukrutném Jiřím Ruthartovi, o krásné ale nešťastné dceři jeho Rozině a o pokladech v tajném sklepě s ní zazděných se vypravují.

Č. 16 (opatrovna): v 1. patře bohatě rozčleněný portal s lomeným obloukem a křížovou kyticí, v obloukovém poli kružba z čtyrlistů, plamenů a obloučků; jedna z nejkrásnějších zdejších prací. — Č. 17: dvéře s pěkným lemováním.

Svatojanské náměstí. Č. 541 a 542: kamenný lem dvéří s klínky v rozích.

Voršilská ulice. Č. 291: obruba dvéří s klínky v rozích.

Zelní trh. Č. 153: balkon na pěkném výstupku. — Č. 173: lunetovaná římsa hlavní; krásný, ale porouchaný renaissanční portal ozdobený rýhovanými sloupy a reliefy ornamentalními i figuralními (též znaky). — Č. 174: dubová renaissanční obruba dvojích dvéří v neobyčejně velké síni v přízemí. — Č. 166: v chodbě (bývalém podloubí) článkovaný portal, na jehož ostění sloupky v podobě šroubovice rýhované z podnoží se vyvinují (sr. portal v č. 143).

B. Novější budovy.

1. *Budova c. k. vyšších realních škol**) (v Kouřímské ulici) vystavena byla dle plánu Emanuela

---

*) Viz Vzdělávací ústavy.

Hallera od obce Kutnohorské roku 1856 a 1857 v místech tehdejšího trubního dvora a starého městského pivovaru, k čemuž i vedlejší soukromé domy č. 67 a 68 přikoupeny byly. R. 1874 byly vnitřní místosti přestaveny a vnově upraveny.

Realka stojí na místě památném, neboť bývala tu radnice po válkách husitských k potřebám obecním zakoupená, o kterýžto dům obec s dřívějšími majetníky r. 1442 narovnání učinila.

Sbírky realních škol jsou dosti značné, knihovna náleží mezi bohatší školní bibliotéky a čítá kromě mnohých vzácnějších spisů zejmena z oboru české historie i literatury a stavitelství též několik starých tisků.

V budově realky uloženy jsou sbírky archaeologického sboru „Vocela“ (viz Kamenný dům).

2. *Obecná dívčí škola* (č. 11. v Staroděkanské ulici) zaujímá místo, kde ještě na počátku tohoto desítiletí stával velký sešlý dům, jemuž všeobecně staré děkanství říkali*); bydlela tam skoro veskrz chudina. Staré děkanství vzbuzovalo v sešlém stavu svém pozornosť znalců gotickými

*) Dle některých náležíval ten dům Ruthartům a staré děkanství bývalo prý v místě nynějšího domku č. 15.

portalem, mohutným schodištěm s kamenným zábradlím, článkovanými obrubami dvéří a oken a jakousi síní v přízemí, jejíž klenutí na sloupu uprostřed stojícím spočívalo. Tesané kameny zazděny byly do základů nové budovy.

3. *Budova c. k. krajského soudu* a trestnice (na Smíškově náměstí) jest rozsáhlý pevně stavený dům původu novějšího.

4. O vystavení *nemocnice**) (na Pirknarově náměstí) dobyl si největších zásluh zesnulý dr. *Jos. Štětka,* čehož i mramorová deska ve vkusném vestibulu zazděná vděčně připomíná; též lékař Kutnohorský dr. *František Stáně* o zdar nemocnice podnes velice se přičiňuje. Velký a prakticky zařízený dům stavěn byl dle nákresů a pod dohlídkou ředitele c. k. realních škol p. Jiřího Zacha v rocích 1862—1868.

5. *Špitál sv. Bartoloměje***) (na Pirknarově náměstí) odevzdán byl chudým r. 1839. Hlavní oltář v špitálské kapli ozdoben jest obrazem Povýšení kříže, jenž přičítá se Prantlovi.

6. *Lorec* (v Hlouškách). Nejdřívější v knihách městských zapsaný majitel tvrze Lorce

*) Viz Dobročinné ústavy a Nástin dějin.
**) Viz Dobročinné ústavy a kostel sv. Bartoloměje.

byl Martin příjmím Lorecký, jehož jmeno ponejprv se r. 1454 připomíná. Ze závětu, jejž Lorecký r. 1491 učinil, jde na jevo, že již předkové jeho na Lorci sídlívali. Z téhož závětu se dovídáme, že pan Martin prodal Lorec příteli svému dobrému a tovaryši milému panu Jírkovi. Pan Jírek z Elkuše (později „na Lorci", „z Lorce" neb „Lorecký") byl r. 1472 přijat za souseda Kutnohorského, sloužil jakožto štajgéř, byl okolo r. 1488 vrchním štajgéřem a zemřel r. 1503 co královský urburéř. Z dcer jeho provdala se Anna za Jana z Práchňan, mladší Elška připomíná se ponejprv roku 1515 co choť Jakuba řezbáře.

Lorec měl ještě za pana Jírka povahu tvrze skutečné, zbyloť po něm pět hákovnic, ručnice, oštěpy, turecké šavle a množství jiných zbraní. Později držel Lorec pan Zdislav Zvířetický z Vartemberka, po něm Václav Podhradský z Vlčí Hory, a od r. 1559 Ondřej Dačický z Heslova. R. 1585 prodal jej Václav Dačický pí. Kateřině Smířické ze Smiřic, manželce Jana Lukáše z Žerotína. Po čtyrech letech (1589) koupen od ní Lorec k obci Kutnohorské, kterážto proměnivši tvrz v obecní pivovar podnes jest tam majetnicí. Rozsáhlou

zahradu zakoupila r. 1782 střelecká společnost, která tu již r. 1776 s povolením obce střelnici byla postavila. Nynější nová střelnice s prostranným sálem (největším v Hoře) a hostinskými místnostmi byla r. 1855 vystavena a r. 1872 rozšířena.

Lorec jest jmenovitě letního času nejoblíbenější zábavní místností všech tříd obyvatelstva Kutnohorského a bývají tu plesy, koncerty i umělecké, průmyslové, hospodářské a j. výstavy.

VII. Ozdoba ulic.

Jak důkladně půl druhého století trvající působení řádu jesuitského v Hoře upomínky husitské vyhladilo a mysl obyvatelů novou horlivostí u víře katolické naplnilo, o tom patrně svědčí nápadné množství posvátných obrazů zhusta dosti dobře malovaných, které téměř ve všech ulicích na soukromých domech spatřujeme. Počet jejich v posledních letech vůčihledě mizí a tím i zevnější tvářnosť města poněkud se mění.

Z oné doby pochází též mnoho posvátných soch na průčelích a nárožích domů, na ulicích

i náměstích a zejmena na kašnách, na př. sochy P. Marie ve Fifkově a Čáslavské ulici, sv. Anny na Anenském náměstí, sv. Jana Křtitele na Svatojanském náměstí, sv. Václava na Václavském náměstí, sv. Jana Nep. na Tarmarce a j.

Okrasou původu novějšího jsou pamětní desky na rodných domech dvou slavných synů Hory Kutné, *J. E. Vocela* a *J. K. Tyla.* Okrouhlá kovová deska na rodném domě Tylově (č. 507 v ulici dle téhož básníka nazvané) zasazena byla r. 1862 a ozdobena jest zdařilou podobiznou Tylovou v profilu s nápisem: *Kde domov můj?* — *Zde se narodil Josef Kajetan Tyl 4. února 1808.* Na domě č. 349 ve Vocelově ulici, kde J. E. Vocel se narodil, spatřuje se na mramorové desce bronzové poprsí jeho a pod ním nápis: *Zde narodil se dne 23. srpna 1802 Jan Erazim Vocel, proslulý básník český a zakladatel archaeologie naší.* Deska tato byla r. 1876 slavnostně odhalena.

Nejpřednější ozdoby veřejných prostranství jsou: Kamenná kašna v Kouřimské ulici (na býv. Obilném trhu), t. ř. Boží muka na Zelním trhu a řada soch na mostě před kollejí jesuitskou.

Kamenná kašna

zaujímá místo vynikající mezi stavitelskými památkami Kutnohorskými jak v příčině celé osnovy tak co do pečlivého propracování všech jednotlivých částí.

Kamenná kašna má v půdorysu tvar dvanáctiúhelníka; zevnější průměr obnáší 8 m. 80 cm., průměrná výška 3 m. 48 cm. Na každém nároží dvanáctiúhelníka stojí opěrací pilíř skládající se z tří částí: jednoduché podnože, okrouhlého sloupku s hlavicí lupením ozdobenou a pěkného svršku. Na šesti z těchto pilířů zachovaly se baldachýnky a fiály s křížovými kyticemi; hlavice sloupků sloužily zároveň jakožto konsolky, na nichž druhdy ve výklencích sochy stávaly. Plochy mezi pilíři rozděleny jsou až do výšky hlavic kolmým prutovím na tři pole; výše tvoří bohatá kružba (s převládajícími plameny) obloukové pole zakončené oslím hřbetem, jenž krabolami a křížovou kyticí jest ozdoben; svršek plochy sáhající až k vodorovné římse vyplněn jest dvěma štítky.

Voda vytéká z kašny dvěma prostými rourami, které staré dva lité chrliče v podobě dračích hlav — asi před 3 roky ukradené — v uměleckém ohledu ovšem nahraditi nemohou.

Svrchní půdorys kašny tomu nasvědčuje, že mezi nárožními fiálami stávala původně šestiboká galerie tvoříc t. z. lucernu, na které střecha spočívala. Později opatřena byla kašna vysokou jehlancovitou střechou a ta nahražena konečně střechou nynější.

Kamenná střecha pochází, jak patrno z letopočtu 1495 na několika místech vytesaného, z doby nejkrásnějšího rozkvětu stavitelského umění v Hoře, pročež také někteří nemeškali vyhlásiti ji za dílo Rejskovo. Jest od mnoha let velice sešlá, nyní však postupuje zvětrání pískovce, z něhož jest vystavena, tou měrou, že brzká důkladná oprava stala se nutností, nechce-li Hora zbavena býti ozdoby v celém uměleckém světě vyhlášené.

Boží muka.

Po moru, jenž r. 1713 v Čechách se byl rozzuřil a též Horu zachvátil, vyzvala rada městská r. 1715 *Františka Bauguta,* laika řádu jesuitského v sochařství zkušeného, by zhotovil důstojný pomník jakožto důkaz zbožné vděčnosti Horníků za vysvobození od oné metly. Dílo zdařilo se Baugutovi jak náleží, neboť pro smělé a vkusné zbudování celku a důmyslnou symboliku i pilné pro-

vedení četných soch a reliefů náleží mu čestné místo mezi lepšími prácemi téhož druhu a též doby. Měšťan Kutnohorský p. Jan Breüer dobyl si zajisté nemalé zásluhy, dav r. 1876 památník tento z většího dílu vlastním nákladem slušně opraviti.

Pomník skládá se co do stránky architektonické z podstavce o dvou ústupcích a štíhlého jehlance; průčelí obráceno jest do Kouřimské ulice. Na čtyrech rozích spodního ústupku stojí čtyři sochy havířů nadživotní velikosti nesouce mohutně vyloženou římsu. Vůkol svrchního ústupku spatřujeme volně stojící velké sochy sv. Rocha, Františka Xaveria, Karla Boromejského a Šebestiana. Průčelní plochu spodního ústupku zdobí relief představující sv. Máří Magd., hořejšího pak Zvěstování P. Marie; podobné reliefy jsou též na bočních stranách, a sice v pravo dole sv. Jan Nep. a nahoře sv. Norbert, v levo dole sv. Dominik a nahoře sv. Barbora. Zadní plochy pokryty jsou dole nápisem a výše znakem městským. Kolem jehlance vznášejí se dle tehdejšího vkusu kamenné oblaky a hlavy andělů; na vrcholi jehlance stojí velká, dovedně pracovaná socha P. Marie s hvězdným věncem okolo hlavy.

Letopočet 1715 vyjádřen jest na pomníku sedmkrát v rozličných chronogramech. Havíři opírají se o štíty, na nichž čteme tyto nápisy: 1. *gLorIosa poenItentIa pesteM LoCI DetVrbaVIt* (vítězné pokání město moru zbavilo); 2. *Contra VIrVs In braChIo potentIaM ostenDIt* (proti jedu moc v paži ukázalo); 3. *PestIferos LIbItInae Morbos De VLCere sanaVIt* (zkázonosnou Morany nemoc hlízy morové zhojilo); 4. *et DIrae MortIs teLa In proprIo VVLnere ConfregIt* (a kruté smrti střely ve vlastních ranách zlomilo). Součet velkých písmen každého nápisu tvoří číslo 1715.

K snadnějšímu řešení chronogramu na zadní straně rozděliti třeba nápis na tři části, z nichž každá o sobě letopočet 1715 vyjadřuje spůsobem títmo: *DeIparae seMper VIrgInI sIne naeVo ConCeptae* ‖ *rIte posVIt epIDeMICa LVe LIberata* ‖ *MarIanIs gratIIs DeVota aC obstrICta KVttenberga* (Bohorodičce vždy Panně bez poškvrny počaté | řádně postavila rány morové zbavená, | milostivé P. Marii oddaná a zavázaná Hora Kutná).

Třináote soch na Mostě

vytesal taktéž *Fr. Baugut*; některé mají skutečnou uměleckou cenu. Restaurovány byly roku 1859.

Z města přicházejícímu objevují se v tomto pořádku: 1) Sv. Jan Nep. se znakem Věžníků. 2) Sv. Barbora se znakem Lobkoviců. 3. Sv. Ludvík se znakem Rabenhauptů ze Suché. 4) Sv. Isidor se znakem Dačických z Heslova. 5. Sv. Josef. 6. Sv. Ignác z Lojoly. 7) Sv. Václav s reliefem představujícím zavraždění téhož svatého. 8. Sv. František Xaverius se symbolickými sochami Indie a Japonska. 9) Sv. Josef Kalasanský se znakem Trautmansdorfů. 10. Sv. Florian. 11) Sv. František Borgiáš. 12.) Sv. Anna. 13. Sv. Karel Veliký.

Některé z kamenných vas mezi sochami rozestavených jsou velmi pěkně modelovány.

VIII. Proslulí spisovatelé Kutnohorští.

„Město vaše slynulo vždy láskou k vědám a štědrým podporováním těch, kteří je pěstují“: takovou chválu obce Kutnohorské pronáší slavný Daniel Adam z Veleslavína v dedikačním listu, jímž (r. 1598) dílo své „Nomenclator quadrilnguis“ šepmistrům a radě připisuje. Čestné této pověsti

získala si stará Hora dlouhou řadou proslulých mužů, rodáků zdejších i jinde zrozených, kteří nabyvše vzdělání svého buď ve školách domácích neb i na vysokých školách Pražských i cizozemských, a poznavše sami na sobě zušlechťující působení vyšší vzdělanosti, nejen hmotného zisku si hleděli, ale s příkladnou obětavostí k rozkvětu domácího umění přihlíželi a o rozšiřování osvěty pracovali.

Nejeden z těchto mužů dobyl si též co spisovatel trvalé slávy a vynikajícího místa v literatuře. Řada spisovatelů v Hoře zrozených počíná třemi členy rodiny Práchňanských: *Bartošem z Práchňan* († 1510) a syny jeho *Janem starším* († 1521) a *Mikulášem* († 1550), jichž „paměti“ doplněny byvše zetěm páně Mikulášovým, *Ondřejem Dačickým z Heslova* († 1571) a téhož synem *Mikulášem* († 1628), v historické naší literatuře jakožto „Paměti Mikuláše Dačického z Heslova“ jedno z předních míst zaujímají. Bartoš z Práchňan byl vrstevník *Martina z Tišňova*, jenž písmo svaté r. 1489 v Hoře Kutné tiskl a vydal; jest to jeden z nejstarších prvotisků českých.

V XVI. věku proslavil se *Martin Kuthen ze Sprimsberka* († 1564) sepsáním učeného díla:

„Kronika o založení země české a prvních obyvatelích, tudíž knížatech a králech atd.“ (1539), vynikaje též co básník latinský. Na počátku XVII. století psali církevní spisy *Jan Kampanus* a jmenovec jeho *Mikuláš*. *Simon Eustach Kapihorský*, syn Matěje Všetečky, koželuha Kutnohorského, vydal, jsa řeholníkem kláštera Sedleckého, důkladnou historii téhož kláštera (1630).

Každému vzdělanci povědomy jsou zásluhy, jichž sobě získal slavný *Jan Erazim Vocel* (1802 až 1871) co učenec evropské pověsti a básník nadšený; jeho „Pravěk země české“, „Meč a kalich“ a „Přemyslovci“ jsou perly novějšího písemnictví českého. Vroucí láskou k rodnému městu dýší klassické jeho články sepsané jazykem českým i německým o stavitelských památkách Kutnohorských.

Hlouběji, ba až do nejnižších vrstev lidu vniklo jmeno *Josefa Kajetana Tyla* (1808—1856), básníka písně „Kde domov můj,“ spisovatele divadelních her v nejlepším smyslu prostonárodních a skladatele dlouhého pásma výtečných novel; máloť zajisté těch, kteří by neznali alespoň jeho „Strakonického dudáka“ neb „Jiříkovo vidění“, „Posledního Čecha“ neb povídku o nešťastné

Ruthartovně. Tyl miloval Horu a vybíral látky své rád z dějin a pověstí Hory a míst okolních, čehož důkazem jsou povídky jeho: „Pomněnky z Roztěže“, „Rozina Ruthartova“, „Dekret Kutnohorský“, „Slečna Lichnická“ a „Svatba na Sioně“, i truchlohra „Krvavý soud aneb Kutnohorští havíři“.

Mnoho bylo spisovatelů, kteří nenarodivše se v Hoře, v dospělém věku svém zde působili. Kromě znamenitého právníka českého, mistra *Brikcího z Zlicka*, jenž v Hoře sepsal svá „Práva městská“ (vyd. 1536), kněze *Jana Kořínka*, spisovatele výborných „Starých pamětí Kutnohorských“ (1675), kněze *Frant. Švandy*, jenž složil paměti nazvané „Obrazy města Hradce Králové“, a konečně publicisty *Karla Havlíčka*, jehož „Slovan“ v Hoře vycházel, zabývali se téměř všichni dotčení spisovatelé skládáním spisů obsahu theologického. Nalézáme mezi nimi mnohé arciděkany Kutnohorské, jako *Václava Řezníka* († 1552), *Matouše Hradeckého* († 1560), *Jana Semína* († 1582), *Sixta Kandida* († 1593), *Jakuba Melissaea Krtského* († 1599), *Václava Štefana Teplického* († 1620), *Jiřího Bílka z Bílenberka* († 1657).

Bohuslav Bílejovský z Malína, nějaký čas farář u. sv. Barbory († 1555), sepsal „Kroniku českou“ (1537). Z nejplodnějších spisovatelů byl *Havel Žalanský* příjmím *Phaëton*, 1602—1610 farář u sv. Barbory († 1621). V theologickém spisování též se pokusili dva mincmistři Kutnohorští *Albrecht z Gutštejna* (1533—1542) a *Albrecht Jiří Klusák z Kostelce* (1620).

IX. Procházky bližší a další.

Okrašlovací spolek Kutnohorský pečuje všemožně o to, by upravením cest a vysazováním stromů nejbližší okolí města příjemným učinil. Některé procházky již sama příroda oděla velkým půvabem, jako zejmena údolí Pachu a údolí Bilanky.

Procházka na pravém břehu Pachu jest rozkošná, staví před zraky naše v měnících se obrazích zelené stráně, příkré holé skály, malebně rozestavené domky předměstí Pachu a u vzdušné výši nad levým břehem strmící Vlašský dvůr, kostel sv. Jakuba, Hrádek, kollej jesuitů a jako z kamenných krajek setkanou svatyni svaté

Barbory. Další procházka po tom či onom břehu potoka vede nás súžujícím se údolím, v němž mohutné skály a haldy škvárů pozornosť naši vzbuzují, až k Hutnímu mlýnu a zahradnímu hostinci „v hutích“ řečenému, kamž obyvatelé Hory letního času rádi putují.

Příjemná procházka jest též podél Bilanky, zvláště z jara, kdy potok ještě dosti vody má a líbezné údolí svěžestí naplňuje.

Vycházka na Roviny a na Králickou haldu (viz „Polohu města“) poskytuje příležitosti nahlednouti do ulic a náměstí a postihnouti zrakem téměř celou délku města.

Zvolna stoupající silnice vede okolo Lorce do starobylého

horního městečka Kaňku,*)

někdejšího předměstí Kutnohorského, jež teprv r. 1621 za Ferdinanda II. samostatnou obcí se stalo. Kamkoli pohledneš, všude uzříš nakupené haldy, svědky to pohřbené slávy měděných hor Kaňkovských.

Na radnici zachoval se značný počet městských knih a vzácných listin.

*) Znak: archanděl Gabriel a šlígle.

V gotickém nedávno restaurovaném *kostele sv. Vavřince*, jejž biskup Filip Sidonský r. 1506 vysvětil, stojí dvě znamenitá díla kamenického umění, totiž kazatelna a sanktuarium. Půdorys *kazatelny* tvoří čtyři strany osmiuhelníku; poprsnice ozdobena jest odznaky evangelistů, na páté se zdí kůru rovnoběžné ploše vidíme poprsí sv. Pavla. Na zábradlí velmi úzkých schodů vytesán jest sv. Vavřinec na rošti a vedle čteme slova: *Raysek me fecit* (Rejsek mne dělal). Noha kazatelny jest krásně článkována a obloukovými ornamenty ozdobena. Rozličné příznaky tomu nasvědčují, že i nádherné *sanktuarium* jest dílo Rejskovo. Na nízké drobně vypracované noze stojí osmihranná schránka s otvory na spůsob oken, vyplněnými jemnou kružbou a mřížemi vzácného díla. Výše spatřujeme sloupec rozčlánkovaný drobnými příporami, které obloučky s křížovými kyticemi nesou; svršek tvoří fiála s krabolami na hranách a křížovou kytkou na vrcholu. —

Východně od městečka vystupuje

Kaňkovský kopec

povlovně z okolní roviny. S vrchole hájem porostlého otvírá se na stranu půlnoční daleký rozhled

v zelené Polabí a za jasného počasí až na Řip a Sudety, v popředí oko snadno rozezná v dýmnou mlhu zahalený Nový Kolín i štíhlou věž Kolína starého uprostřed četných vesnic; rozhled na jižní stranu v utěšené Čáslavsko obmezen jest předělem Sázavským a Železnými horami, z nichž půvabný Lichtenburk do kraje hledí. U paty kopce zraky naše hledají místo, odkud Žižka v prosincové noci r. 1421 téměř zázračně z obklíčení nepřátelského vyváznul, a bloudí dále k jihu, by se v pohledu na široce rozloženou Horu pokochaly.

Na počátku tohoto století dal nejvyšší purkrabí hrabě *Jan Rudolf Chotek* proměniti vchod do šachty na Kaňku v portal dorského slohu s těmito nápisy: *Dem Andenken des Kaurzimer Stadtdechants Johann Chotek und bei 700 hier ruhenden Schlachtopfern der Religionswuth und des Bürgerkrieges 1419—1421 geweiht. — Durch Aufruhr und Partheyhass bluteten hier Katholiken und Kelchner. — Aechter Christen- und Bürgersinn sichert Staaten- und Menschenglück.* *) Nad portalem

---

*) Pomník byl na tomto místě omylem postaven, neboť oběti Kouřimské uvrženy byly v listopadu r. 1419 do šachet u kostela sv. Martina. Též dotčený farář (nikoli děkan) Kouřimský nejmenoval se Chotek, nýbrž Chodek (u Hájka Chnodek).

stojí pevný sloup v podobě skomoleného kužele s železným křížem na vrchu. Pomník jest již velmi porouchaný. —

Nedaleko Kaňku leží vesnice

Grunta

s kostelíkem vystaveným na počátku tohoto století na místě velkého někdejšího chrámu gotického. Z původního kostela zachovala se pevná čtyrhranná věž, stará okrouhlá vížka se šnekem (při severní straně věže) a opěrací pilíř. Kostel obsahuje tři starožitné náhrobky. Blíže dveří jest náhrobník s postavou rytíře v životní velikosti práce velmi zevrubné; pěkně provedeny jsou zejmena arabesky na krunýři, vytvořené na základě trojlístkového motivu. V pravo dole nalezá se kamenná deska se znakem Smíškovským a nápisem, jenž zvěstuje, že r. 1588 zemřel *Jan Smíšek z Libenic a na Jenikově.*

Jiný náhrobník z bílého mramoru postaven byl 1591 *manželce pana Viléma Všebora Libenického z Vrchovišť a na Jenikově;* skoro dvě třetiny kamene zaujímá původní znak panů z Vrchovišť, jednorožec v pravo hledící, s bohatě vyvedenými fanfrnochy.

Třetí náhrobník představuje paní s rukama na prsou sepiatýma a pochází z r. 1594.

Z nejedné příčiny zajímavo jest navštíviti památný

Sedlec.

Bohatý kmet *Miroslav* z rodu Markvarticů povolal r. 1142 několik členů řádu cistercienského z Waldsaského opatství v Horní Falci a vykázal jim místo v lesnatém údolí blíže Malína, by tu klášter — první cisterciensky v Čechách — založili, nadav jej bohatě četnými statky a dvory.*) V XV. věku kvetl klášter tou měrou, že 300 kněží a 200 bratří laiků mohl uživiti. Záhy tu povstalo

---

*) Sedlec má podobně jako Hora svou legendu. Hájek vypravuje, že biskup Daniel jeda od Čáslavě k Malínu neobyčejnou dřímotu ucítil a ssednuv s koně na odepiatém sedle usnul; v tom prý přiletěl malý sněhobílý ptáček se zlatými křidélky a biskupovi do úst skočil. Když se biskup po půl hodině ze spaní probral, ptáček z úst jeho vyskočil a odletěl. Byl prý to anděl, jenž tímto neobyčejným spůsobem biskupovi rozkaz přinesl, by v tom místě slavný kostel postavil a do něho bratří zákona cisterciensкého uvedl, což prý biskup poslechna hlasu nebes učinil. — Pověsť tato vznikla v době, kdy původní význam slova „Sedlec" (= *sedlí, sídlo*) z vědomí lidu byl již vymizel.

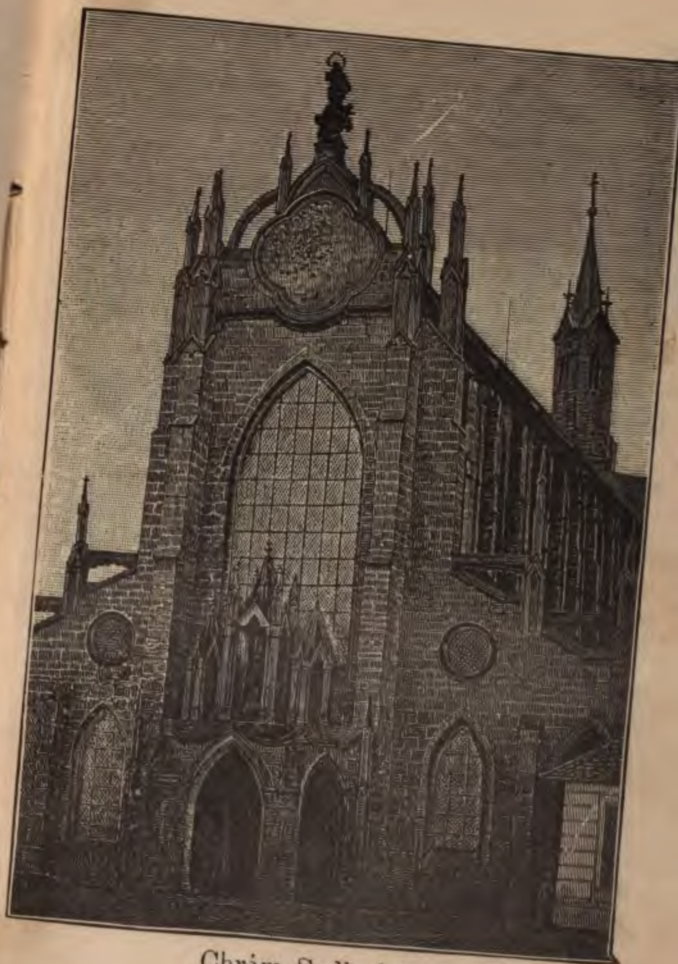
okolo klášterní budovy několik kostelů, a sice nejdříve romanský kostel sv. Filipa a Jakuba, a po něm gotické stavby velkého chrámu Na nebe vzetí P. Marie a kaple Všech svatých. Když v dubnu 1421 vojsko Pražanů k Sedlci přitáhlo, vypálen jest klášter a mniši prý v mukách rozličných utýráni; později spustošeny jsou též chrámy, tak že Sedlec po 30 roků zůstal v ssutinách.

Teprv r. 1454 opraven poněkud klášter a kostel sv. Filipa a Jakuba; dokud však pod obojí v zemi měli většinu, konvent Sedlecký jen živořil. Lépe dařilo se mu po válce třicetileté; za opata Snopka provedena roku 1699—1707 oprava chrámu P. Marie skrze Pražského stavitele *Pavla Ignáce Payera*, r. 1709 za opata Blahny počala stavba nové klášterní budovy a trvala do r. 1757. Od r. 1764 stál v čele konventu z nedostatku příjmů pouze probošt; r. 1783 byl klášter z rozkazu císaře Josefa II. zrušen, drahocenný nábytek z kostelů prodán r. 1786 za levnou cenu. Poslední probošt *Ferdinand Hausa* nabyl útočiště v Hoře, kdež se stal arciděkanem.

Panství Sedlecké, na němž průběhem času vůkol budov klášterních vesnická osada byla vznikla, prodáno r. 1819 polnímu maršálkovi

knížeti *Karlu Švarcenberkovi.* Chrám P. Marie zůstal zavřen r. 1788—1806, r. 1807 přeloženo k němu z Malína sídlo faráře. Že však chudá obec nemohla a správa statků klášterních nechtěla na chrám ničím nakládati, spustnula tato památka až běda; teprv r. 1854 přistoupeno k nutné opravě, kterážto dokončena r. 1857. Opatství stalo se sídlem faráře, v t. z. starém konventu ubytována správa panství, nové budovy konventu užíváno 1801—1805 jakožto skladiště, 1809 a 1810 jako vojenské nemocnice, a r. 1812 přeložena sem z Golčova Jenikova c. k. tabáková továrna. Kostel sv. Filipa a Jakuba sbourán 1817, kaple Všech Svatých byla (1661—1663, 1821 a) posledně za nynějšího majitele panství Sedleckého, knížete Karla Švarcenberka, opravena.

1. **Chrám Na nebe vzetí P. Marie** jest slohu kathedrálního, skládaje se z pěti lodí podélných, příční lodi, vysokého kůru a ochozu s kaplemi; věže tu není. Chrám P. Marie jest z největších kostelů v Čechách; délka jeho v světlosti obnáší přes 75 metrů, délka příční lodi 38 m., šířka lodi skoro 29 m., výška střední lodi 31 m. Boční lodi nemají stejnou šířku, neboť obě pravé lodi měří spolu 9 m. 80 cm., obě levé 7 m. 90 cm.

Chrám Sedlecký.

Vysoký kůr z pěti stran osmiúhelníka sestrojený jeví na zevnější straně přechod v šestnáctiúhelník. Ochoz zakončen jest sedmi kaplemi, z nichž zejmena krajní pěkně jsou sklenuty. Mezi obrazy na oltářích v těchto kaplích vynikají tři malby *Prantlovy*, a sice v 1. kapli (v právo od hlavního oltáře) čeští patronové, ve vedlejší Kristus na kříži a u nohou jeho sv. Luitgarda, a v 6. kapli sv. Juliana. Obraz na hlavním oltáři od Berglera jest rovněž velký jako bezcenný.

V severním křídle *příční lodi* jest oltář 14 sv. Pomocníků, naproti v jižním křídle nalezají se dva otáře za sebou, z nichž zadní o několik stupňů nad přední jest vyvýšen. Při prostředních pilířích před presbyteriem jsou oltáře sv. Bernarda a sv. Benedikta s ostatky sv. Felixe a sv. Benedikta v skleněných rakvích, darem to papeže Benedikta XIV. k šestistileté památce založení kláštera. Při pilíři naproti kazatelně stojí gotický oltář dle nákresu *prof. Bernarda Gruebra* pracovaný s obrazem sv. Trojice od *Josefa Weidlicha*, kterýžto oltář dělníci Sedlecké továrny na památku šťastného z rukou vražedných vysvobození J. V. císaře Františka Josefa r. 1853 svým nákladem opatřili.

Sloupy v pobočních lodích i v ochozu (snad původně již okrouhlé) byly při opravě kostela dle toskanského pořádku sloupového rozčleněny a srovnávají se divně s gotickým rázem starších částí chrámu. Čtyři velké zpovědnice sochami a vykládáním ozdobené zasluhují povšimnutí. Zazděné výklenky v zevnějších bočních lodích naplněny jsou lebkami a kostmi řeholníků, jichž těla v kryptě pod hlavním oltářem se pochovávala. Na stěnách v těchto lodích visí několik velkých obrazů rozličné umělecké hodnoty, jako: rozšíření řehole cistercienské; založení kláštera Sedleckého; Kristus na kříži; mnich P. Marii se kořící; umučení mnichů Sedleckých skrze vojsko husitské (prý od *Škrety*) a j.

Vzácným klenotem chrámu jest *veliká stříbrná monstrance* slohu gotického, $9^1/_2$ libry vážící, kterou r. 1702 ve výklenku na štítu chrámovém zazděnou našli; uschována jest na vrchnostenském úřadě.

Ačkoliv chrám P. Marie přimísením cizích tvarů slohových původního rázu poněkud pozbyl, náleží přece pro neporušenou ladnosť základní osnovy své mezi nejznamenitější stavby církevní. Zevnějšek jest tvářnosti velmi jednoduché, kružba oken dávno již zmizela, obnovené průčelí

Kostnice Sedlecká.

jeví více dobré vůle než schopnosti stavitele napodobiti tvary slohu gotického.

2. **Kaple Všech Svatých** stojí na prastarém hřbitově, jenž zemí, od opata Jindřicha II., vrstevníka krále Přemysla Otakara II., s Golgaty sem přinesenou takové pověsti nabyl, že stal se brzy proslulým místem poutnickým. Z blízka i z krajin dalekých sem mrtvoly přinášeli (za moru r. 1318 prý třicet tisíc!), by tu v posvátné zemi odpočívaly; vypravuje se, že prý zde mrtvá těla za 24 hodin úplně zetlela.

O kostelíku Všech Svatých děje se první zmínka při r. 1318. Skládá se z dolejšího na polo pod zemí ležícího patra, pověstné to kostnice, a kaple hořejší. Tato *kaple* zachovala se (kromě klenby) v původním stavu; půdorys její tvoří čtverec skoro 7 m. v světlosti měřící, kůr 3 m. široký má přímočárné zakončení. Na západní straně stojí dvě štíhlé šestistranné vížky, s nichž druhdy věčné lampy poutníkům v noci přicházejícím na cestu svítily.

Kostnice pozbyla starobylého rázu svého následkem oprav v minulém století provedených; kosti a lebky v ní prvotně srovnal slepý řeholník. R. 1870 byla kostnice důkladně opravena a též kosti skrze *F. Rinta* z České Skalice jakýmsi

fantastickým vkusem, ba místy i s humorem urovnány. Hned naproti vchodu spatřuje se velký znak Švarcenberský z hnátů a kostiček složený, po obou stranách ve výklencích stojí velké vasy též z kostí urobené; s klenutí kostnice visí mohutný korunový svícen uměle z kostí a lebek sestavený, a i jinak užito též látky k ozdobám v podobě věncoví, jehlanců, křížů a j. Ve čtyrech rozích nakupeny jsou hromady lebek, pod okny na podstavcích jsou rozloženy zprorážené lebky, jichž zející rány prý zbraní husitskou byly spůsobeny.

Velká pamětní deska zasazená v pravo od vchodu zasvěcena jest paměti zasloužilého spisovatele českého *Josefa M. Rautenkrance*, který na tomto hřbitově k věčnému spánku byl uložen. Nápis na desce jest tento: „*Památce českého spisovatele J. M. Rautenkrance, faráře Sedleckého, * 2. března 1776, † 21. července 1817, věnuje archaeologický sbor ‚Vocel'. 1877*".

3. Velká budova bývalého konventu, nyní **státní továrna na tabák**, ozdobena jest velkými *freskami*, které v druhé polovici minulého století na stěnách a stropech velké síně, schodiště a chodeb vymalovali *Tadeáš Supper* a řeholník *Willmann;* předmětem maleb freskových jsou po

výtce výjevy z dějin tohoto kláštera a ze života svatých.*)

Málo který cizinec, jenž zavítá do Hory, opomene navštíviti také Sedlec, v historickém i uměleckém ohledu velice památný, kdež mimo to seznati lze též zajímavý postup díla v továrně velkolepě zařízené.

Asi čtvrt hodiny cesty za Sedlcem leží starobylý

Malín,

někdy městys, nyní ves. Filialní kostel *sv. Štěpána* (k Sedlecké faře slušící) jest budova starožitná a býval 1384—1425 a 1784—1807 kostelem farním. Mimo kapli *Na nebe vstoupení Páně* nalezá se v Malíně chrám *sv. Jana Křtitele*, po zrušení v sýpku proměněný.

Malín stal se památným krvavou bitvou svedenou r. 1101 v zdejším okolí mezi Přemyslovci

---

*) Obšírné popsání těchto maleb uveřejnil německým jazykem konservator pan Frant. Beneš; české popsání s připojeným zevrubným vylíčením ostatních památností Sedleckých podal p. P. M. Veselský ve spisku nadepsaném „Fresky ve veliké síni bývalého cistercienského kláštera v Sedlci atd.“, jenž navštěvovateli Sedlce dobře poslouží.

Bořivojem a Oldřichem. R. 1413 vypálen byl městys (viz nástin dějepisný) od havířů Kutnohorských po srážce s Malínskými na poli odtud „Servanov“ nazvaném. Dřívějšího vynikajícího postavení mezi okolními osadami Malín nikdy více nenabyl. Okolo r. 1480 narodil se zde církevní dějepisec český *Bohuslav Bílejovský*.

Po silnici vedoucí Malínem kráčíme na

Nové Dvory,

pěkné městečko při ústí Pachu do Klejnarky. Do druhé polovice XIII. stol. rozprostíral se mezi Kolínem a Čáslaví hustý les Bor nazvaný, jenž koruně náležel. R. 1278 koupil Sedlecký opat *Mikuláš* část Boru a založil na mýtině osadu Nový Dvůr (Nova Villa, též Nové Dvory), která později středištěm panství Novodvorského se stala. R. 1542 prodal opat *Antonín* Nové Dvory *Hynkovi Martinickému,* jehož synové je opět r. 1569 *Karlu z Žerotína* koupí postoupili. Pozdější majetníci byli v XVII. věku *Fridrich Kašpar Svihovský z Riesenburku,* dcera jeho *Anna* provdaná hraběnka *Waldšteinová, Maximilian hrabě Kounic, Jan Kašpar z Montani* a od r. 1679 *hrabata Věžníkové,* z jichž rukou Nové Dvory r. 1722 v majetek *hrab. Pachty,*

r. 1728 hrab. *Karla Batthianyho* a konečně 1764 hraběte *Jana Chotka* se dostaly, při kteréžto rodině panství Novodvorské podnes zůstalo.

Nové Dvory povýšeny byly r. 1701 k žádosti hraběte *Bernarda Věžníka* mezi města království Českého. Vynikající budovy Novodvorské založeny byly od téhož hraběte. Zámek s kaplí sv. Martina vystaven byl r. 1686; kostel sv. Anny náležíval k dominikánskému klášteru koncem XVII. věku založenému, jenž ani stoletého trvání se nedočkal, byv r. 1784 zrušen, načež kostel r. 1789 farním se stal.

Znamenitého zvelebení dostalo se panství Novodvorskému v tomto století skrze *Jana Rudolfa hraběte Chotka*, jenž zakládáním sadů, stromořadí, silnic, cest, splavů, mostů a j. celé okolí v jediný velkolepý park proměnil. Dílo své dovršil stavbou (1802—1822) nádherného zámku, který slove prastarým místním jmenem

Kačina.

Zámek zbudován jest v podobě oblouku, jehož tetiva měří 227 metrů. Hlavní dvoupatrová budova ozdobena jest na spůsob chrámu slohu ionského; v obojím průčelí vypíná se šest mohut-

ných sloupů nesoucích štít s allegorickými polovypuklinami, znázorňujícími orbu, lov a zahradnictví.

Z hlavní budovy zatáčejí se na obě strany nízká křídla v podobě čtvrtníku, jsouce na straně do dvora obrácené sloupořadím ozdobena. Na konci každého křídla stojí dvoupatrová budova s portalem v dorském slohu; jedné užívá se co knihovny a druhé co kaple. Knihovna (velká okrouhlá síň s hůry osvětlená, překlenutá kopulí na 12 sloupech spočívající) čítá as 30.000 svazků a obsahuje mnohá díla velmi vzácná.

Nejnádhernější místnosť v zámku jest velká, taktéž okrouhlá a s vrchu osvětlená síň, která zaujímá ústředí hlavní budovy; kopuli nese 8 korintských pilastrů.

Celý zámek vyniká ušlechtilou ornamentikou, úprava všech místností jest důkladná a skvostná.

S návrší, na němž zámek se rozprostírá, shlížíme v okolí Čáslavi, Hory a Kolína, Labského Týnce a Žehušic, v popředí rozkládá se Kaňk, v pozadí pak Vysoká.

Asi 6 kilometrů za Novými Dvory leží vesnice

Žehušice

se zámkem hrabat *Thunů Hohenšteinských*. Krásný park s oborou (hojně jelenů, srnčí a dančí)

bývá letního času obecenstvem okolních míst valně navštěvován.

Malou půl hodiny odtud k straně jihovýchodní jsou

Chotusice,

městys, památný velkou bitvou svedenou v okolí jeho dne 17. května 1742, v níž *Fridrich II.* císařského vojevůdce *Karla Lotrinského* na hlavu porazil, sám utrpěv škod znamenitých.

Zpáteční cestou do Hory dostaneme se asi za hodinu do vesnice

sv. Jakuba,

kamž vede z Nových Dvorů kratší cesta příjemným stinným parkem. Zdejší *kostel sv. Jakuba* jest z nejpamátnějších staveb slohu romanského v Čechách. O stáří jeho svědčí určitá zpráva, že biskup Daniel r. 1165 oltář P. Marie v něm vysvětil u přítomnosti krále Vladislava I., královny Jitky, Marie zakladatelky kostela a synů jejích Slavibora a Pavla. K zachovaným starožitným ozdobám uvnitř chrámu náleží dva okrouhlé sloupy s krychlovými hlavicemi a pěknou podnoží; dřík sloupu levého ozdoben jest propléta-

jícími se vypuklými páskami. Polychromování vnitřku řídil a freskový obraz v apsidě maloval *J. Scheiwl.*

Zevnější plochy apsidy a lodi rozčleněny jsou lisenami a oblouky; svrchní polovice jižní strany rozdělena jest šesti polosloupky v 7 nestejných polí, na nichž spatřujeme starobylé *reliefy* tím vzácnější, čím méně památek sochařského umění českého z XII. věku se nám zachovalo. Od západního konce počínaje následují reliefy za sebou v tomto pořádku: 1. Bezvousá postava biskupa s nízkou mitrou, držícího v rukou berlu a knihu. 2. Spasitel s kadeřavým vousem a vlasem splývajícím až na ramena žehná klečícímu muži a ženě, snad zakladatelům chrámu. 3. Rytíř s přílbou nejstarší podoby; též trojhranný štít v levé ruce jeho má původní tvar štítů středověkých; pravá ruka drží široký meč bez příčky. 4. Opat s ostříhanou hlavou, berlu a knihu držící. V dolejší polovici této strany chrámu jest jediný kamenný obraz, velice již porouchaný na hlavě.

Tympanon nad portalem na západní straně kostela vyplněno jest nejlépe zachovanou řezbou; z oblaků primitivně napodobených vystupuje poprsí Spasitele s tváří skoro bezvousou a dlou-

hým vlasem; pozdvižená pravice žehná, levá ruka drží knihu života. Po obou stranách koří se mu andělé mající v jedné ruce palmu a v druhé kaditelnici.

Věž kostela jest na spodní části lisenami ozdobena, v hořejších dvou patrech vidíme skupená romanská okna, bohužel velmi sešlá. Velký zvon lil *Ondřej Ptáček* r. 1504, zvon menší *Jakub Ptáček* r. 1515.

Náhrobníky při kostele (z části dosti staré) postaveny byly těmto osobám rodu šlechtického: *Henrychovi*, synu pana *Mladějovského z Mladějovic* 1521. — *Petrovi, synu Jana Mladějovského z Mladějovic* 1575. — *Janu Mladějovskému z Mladějovic*, toho rodu poslednímu, 1577. — *Adamu Šimonovi*, synu pana *Mikuláše Konecchlumského z Konecchlumů* 1598. — Dvouletému *Janu Diviši z Žerotína* 1607. — *Fridrichovi Kašparovi Eusebiovi Švihovskému, svob. pánu z Riesenburka* 1654. — Velmi okázale představuje se zrakům našim náhrobník *hraběnky Kateřiny*, choti hraběte Filipa *del Arco*. Hraběnka s načechranou hlavou, v těžké široké říze drží v pravici lebku, v levo nese Chronos blánu s nápisem, dva štítonoši v podobě tučných andílků drží znak Věžníků a de Arco. —

Hojných požitků poskytuje vyjížďka do staroslavné **Čáslavi** (rodiště dějepisce Kutnohorského *Jana Kořínka* a slavného hudebníka *Jana L. Dušíka*), kdež v památném kostele sv. Petra a Pavla pohřben byl r. 1424 *Jan Žižka z Trocnova*; dále do krásného, v starožitném spůsobu vně i uvnitř obnoveného **zámku Žlebského** a k romantickým ssutinám **Lichnice,** zajímavé polohou i dějinami. —

Asi hodinu cesty od Hory k jihozápadu leží na Malešovce městečko

Malešov,

založené koncem XIII. věku, jak pověsť dí od Horníka *Krištofa Malše.* První známý držitel Malešova byl (za krále Jana) *Zděslav Jescina z Malešova,* od jehož syna *Zděnka Kunklín Ruthart* zboží toto koupil. Již r. 1360 prodal Kouklín Ruthart městečko se všemi k němu příslušnými vesnicemi *klášteru Sedleckému,* a ten zůstal jeho majetníkem až do r. 1411, prodav je t. r. *Václavu Martinovi Kladnému* z *Těklovic,* jenž odtud z Malešova se psal.

R. 1421. obležen hrad Malešovský od Pražanů, jimž Těklovický po několika dnech (19.

listop.) hrad se všemi válečnými zásobami musil vydati.

Brzy po bitvě svedené u Malešova dne 7. června 1424 mezi Žižkou a Pražany (viz nástin dějepisný) nalezáme Malešov v držení *Zbyňka z Křešic*. Synové jeho *Mikuláš*, *Zbyněk* a *Hynek* po krátkém čase prodali Malešov válečníku Táborskému *Ondřejovi Kerskému z Římovic*.

Skutky potomních majitelů zboží Malešovského zaujímají nejednu stránku v historii doby tehdejší. Pověstný *Beneš Mokrovouský z Hustiřan* měl ruce své ve všech důležitějších politických záležitostech; bojovav udatně po boku Žižkově, zajel r. 1432 do Basileje, kdež církevní sněm zasedal a byl r. 1434 s posly českými v Řezně u krále Sigmunda. Po nešťastném konci Roháče z Dubé r. 1436 vzbouřil se však Mokrovouský proti Sigmundovi a stal se po smrti téhož krále úhlavním odpůrcem Albrechtovým. R. 1451 jel s poselstvím českým k císaři Fridrichovi III. a účastnil se r. následujícího volby Jiřího z Poděbrad za vladaře království českého.

Syn jeho *Jiří* povstal s odbojnou šlechtou proti králi Jiřímu, a když r. 1471 Vladislav II. na český trůn byl povolán, přijal Hustiřovský co přívrženec Matyáše Korvina uherskou posádku na

hrad Malešovský, kterou teprv následujícího roku Jan Jeneč z Janovic k rozkazu krále Vladislava z hradu vypudil.

Rybníkářství Malešovské dosáhlo za Jiřího z Hustiřan nejvyššího rozkvětu. Dcery jeho *Salomena* a *Alžběta* prodaly Malešov r. 1525 *Jiříkovi Hášovi z Oujezda.* Dcerou jeho *Magdalenou*, chotí *Jana Salavy z Lípy*, dostalo se panství Malešovského rodu *Salavů z Lípy* (1535); r. 1576 koupil je *Jiří Voděradský z Hrušova*, prodal je však po 10 letech (1586) *královské komoře.*

Po bitvě Bělohorské stal se Malešov majetkem paní *Alžběty z Žerotína*, rodem Valdšteinovny. Pak koupil jej 1645 *Jaroslav Berka z Lipé a Dubé*, a r. 1666 hrabě *Jan Špork.*

Syn jeho hr. *František Antonín* prodal Malešov r. 1699 hr. *Františkovi Antoninovi z Halleweilu.* Majetníci Malešova v XVIII. stol. byli: 1710—1717 kanovník *František Karel z Osteinu*, jenž vystavěl m. j. zámeckou kapli, 1717—1725 strýc jeho *Jindřich*, svob. pán a potomní hr. z *Osteinu*, 1725 až 1744 hr. *Karel Jáchim Breda* a 1744—1809 opět *Jindřich z Osteinu.* Hr. *Jan Bedřich Karel*, poslední z rodu *Osteínů*, odkázal Malešev synu švakra svého, *Fridrichovi Karlu* sv. pánu z *Dalberka*, jehož rodině panství toto podnes náleží. *Karel z Dal-*

---

berka dal 1827—1830 vystavěti nový zámek; ze starého hradu zbyla jen třípatrová věž, na kraji rulové skály, v starobylé své podstatě.

Dobrou hodinu za Malešovem, nad vesnicí Chlistovicemi nalezne poutník místo, kde stával druhdy pevný

Sion,

hrad to *Jana z Dubé*, příjmím *Roháče*, jejž slavný tento válečník a Tábora poslední bohatýr okolo roku 1420 založil. Tvrdý hrad stál na vysokém ostrohu, otočeném příkrou srází se tří stran, leč i tyto strany byly rovněž jako strana východní, útoku nejpřístupnější, hlubokými příkopy a silnými náspy hraženy.

Po bitvě u Lipan stal se Roháčův Sion posledním útočistěm nesmířitelných Táborův, odolásvaje pře čtyři měsíce silnémn vojsku krále Sigmunda, jemuž velel pan *Hynce Ptaček z Pirkštejna.* Teprv když se nepřátelé podzemními chodbami až k samému hradu prokopali, slezeny (v poledne 6. září 1437) valy útokem na straně východní; Jan z Dubé byl po krutém boji zaskočen, jat a do Prahy odveden.

Sion spálili a sbořili, pána pak a udatného obrance jeho vyvedli dne 9. září za Kutnohorskou

(později Novou) bránu k patě Žižkova, kdež byla pro něho a 52 soudruhy jeho třípatrová šibenice připravena. Roháč pověšen, jako na posměch, na zlatém řetěze, maje na sobě panskou úpravu a zlatý opasek.

Byl pro něho velký pláč v lidu za dlouhý čas; a po dnešní den vypravují v okolí Siona pověsť o reku Roháči ukazujíce cizinci, kde stály houfnice královské, z nichž do hradu těžké kamenné koule metali.

Tragický osud Jana z Dubé a jeho Siona stal se předmětem výpravných básní *J. V. Friče* („Roháč z Dubé") a *O. Červinky* („Jan z Dubé"); touž látku zpracoval *J. K. Tyl* ve „Svatbě na Sioně" a *V. Lipovský* v povídce „Pan Roháč z Dubé".

Ještě před sto lety spatřovaly se tam, kde Sion býval, klenuté sklepy, ssutiny zdí, kamenné schody a obložení dveří i oken. Dnes uhodneš polohu a rozsáhlosť bývalého hradu*) jen podle starých příkopů a valů, a i tyto poslednější se od r. 1870 rozkopávají a na pole rozvážejí.

---

*) Vnitřní rozloha Sionu jest dle Fr. Beneše („Hrad Sion". Památky 1875) 49 sáhů dlouhá a 21 sáhů široká, nekryjíc ani 2 míry výsevu.

Pověrčiví lidé hledávají na Sioně v květnou ıděli skryté poklady, nenalezají však v zemi 'ubě ničeho než ohořelé trámy, škváry, vypálenou ínu, zřídka rezovitý kus železa a p. Vždyť neál Sion ani celých 20 let, a o to, co zbylo po ıni, postarali se záhy žoldnéři pana Hynce Ptačka Pirkštejna. —

Blíže k Malešovu, asi půl hodiny cesty k straně padní, v příjemném údolí na kraji pěkného lesa zkládá se vesnice

Roztěž.

Pod Marianskou kapličkou, r. 1820 vyıvenou prýští se železitý pramen, nad nímž někdy ohutná olše stávala; v koruně její zjevila prý kdysi P. Maria. Počali se sem hrnouti poutníci, každý aspoň malou třísku z olše sobě odnesl kožto prostředek proti bolení zubů, tak že koćně nezbyl z olše než pahejl, jenž zachoval se rohu kapličky.

Železitý pramen zavdal r. 1825 podnět k zaření lázní spojených s hostincem, kdež v miılých desítiletích každoročně množství hostí se házívalo. Pro líbeznou krajinu zůstala Roztěž

posud oblíbeným zábavním místem obyvatelstva Kutnohorského.

Letohrádek Roztěžský dal vystavěti hr. Jan Špork r. 1669.

Známy jsou *Tylovy* „Pomněnky z Roztěže." Okolí zdejší stalo se dějištěm též *Vlčkova* románu „Zlato v ohni".

Asi hodinu cesty za Horou k straně západní, mezi Suchdolem a Malešovem, vypíná se nejvyšší vrch této krajiny, ctihodná

Vysoká.

Vyhlídka s temene jest krásná a daleká; přes vůkolní úrodný kraj zalétá zrak k středohoří s velebným Řipem a dvojhomolím Bezdězským, k Ještědu, horám Jizerským a Krkonoším, k pohoří Kladskému a hranicím moravským; dalekohledem lze rozeznati věž chrámu Svatovítského na hradě Pražském.

V ohledu historickém stala se Vysoká památnou krvavým bojem, který vzplanul dne 25. dubna 1142 na úpatí jejím mezi *Vladislavem II.* s jedné a *Kunratem II. Znojemským* i nespokojenou šlechtou českou s druhé strany. Již kynulo vítězství praporům Vladislavovým, tu

zrádcové ve vojště jeho, davše sobě umluvené znamení, jali se křičeti: „spas se kdo můžeš!“ a vlastním útěkem i zjevným k nepříteli zbíháním voje Vladislavovy v takový zmatek přivedli, že hlouček věrných jeho bojovníků s těží sobě vymohl čestného couvnutí.

Vrchol hory zaujímají zříceniny kaple sv. Jana Křtitele, kterou 1695—1697 hrabě *František Ant. Špork*, muž veleučený a umění milovný, za 1400 dukátů (vyhraných v Karlových Varech na kurfirstovi saském Fridrichovi Augustovi) dal zbudovati; nad kaplí nalezal se t. z. belvedère, střechu převyšovaly tři vížky.

Dokud hrabě František Antonín Malešov držel, bývalo na vrcholu Vysoké často veselo, neboť scházívala se tu šlechta k hlučným radovánkám, a i okolnímu vesnickému lidu přál lidumilný hrabě podílu u všeobecné veselosti. R. 1757 před bitvou u Kolína navštívil král pruský *Fridrich II.* kapli sv. Jana poněkud již sešlou a obdivoval se rozkošné vyhlídce.

R. 1834 udeřil blesk do vetché budovy učiniv velké škody; a čeho živlové ušetřili, to zmařila pak ruka lidská, tak že od počátku 5. desítiletí stojí tu pouhé zdi. Některé zbytky, jako na př.

pečiivě provedené štukové dílo, tu i tam zachované, svědčí o někdejší nádheře.

•Kostel Navštívení P. Marie ve vsi Vysoké (na západním úpatí hory) honosí se starobylým zvonem z r. 1472 od *Ondřeje Ptáčka.*

Pečky (Hrabaňovy)

(asi hodinu cesty od Hory Kutné ke straně severozápadní), dříve vesnice, od r. 1755 městys, byly prvotně sídlem *vladyk z Peček,* kterýžto rod v XV. století vymřel. Na počátku XVI. století vládl zde *V. Hanikéř ze Semina,* od roku 1550 náležely Pečky rodině *Hrabaňů z Přerubenic.* V čas bitvy Bělohorské byly Pečky majetkem *Krištofa Haranta z Polžic,* později hrabat *Trautmannsdorfů,* v XVIII. věku patřily hrabatům *Bredovým* a pak svob. pánům *Kochovým*; r. 1794 koupil je rytíř *Leopold Hrubý z Jelení,* jehož rodině, v stav svobodných pánů povýšené, Pečky dosud náležejí.

Kostel Narození P. Marie v Pečkách byl již r. 1350 farním. Při zámku jest zahrada výborně vzdělávaná, v celém okolí pověstná pro neobyčejnou hojnost vzácných keřů růžových.

X. Ukazatel pro cizince.

Doprava.

K železniční stanicí „Kutné Hoře“ dojíždějí pravidelně omnibusy z hostince „na Poště“ a z hostince „u Černého koně.“

Pohodlné povozy k vyjížďkám do okolí najmouti lze dosti levně v hostincích i jinde; ke dnům nedělním a svátečním za pěkného počasí ročního rádno sobě zamluviti vůz již dne předcházejícího.

Zájezdné hostince (hotely).

„*Na Poště*“, v Kouřimské ulici č. 148.
„*U Černého koně*“, ve Fifkově ulici č. 314.
„*Na Císařské hospodě*“, na Václavském nám. č. 174.
„*U Modrého kříže*“, v Tylově ulici č. 390.
„*U Modré hvězdy*“, u Náměti č. 561.

Vinárny.

A. Šimůnek, na Václavském náměstí č. 163.
P. Vilím, na Panském náměstí č. 89.

Mimo to nalezají se vinárny při obchodech s kolonialním zbožím, zejmena: *J. Fischer* (Panské

náměstí), *E. Fischer* (Kouřimská ulice), *J. Josefy* (na „Císařské hospodě", Zelní trh), *A. Josefy* (Fifkova ulice) a j.

Cukrárny.

V. Saitz, ve Fifkově ulici č. 315.
Jos. Gerlický, v Kouřimské ulici č. 109—110.

Lázně a plovárna.

Lázně *Breüerovy*, na Pachu č. 11.
„ *Fastrovy* (Oslošachetské), na Pachu č. 33.
„ *Vaníčkovy* (též parní) na Špahovce (bl. Lorce.)
Plovárna při mlýně Herynkovském.

Úřady.

C. k. krajský soud, na Smíškově náměstí č. 58. (*c. k. delegovaný okr. soud* v Kouřimské ulici č. 146).
C. k. okresní hejtmanství, v Kouřimské ul. č. 146.
Městský úřad, na Václavském náměstí v Kamenném domě (tamtéž měst. úřad policejní).
Okresní zastupitelství, na Tarmarce č. 39.
C. k. poštovní úřad, na Václavském náměstí č. 147.
C. k. telegrafní úřad, na Václavském nám. č. 256 („u České koruny").

Zemští advokáti.

JUDr. Josef Říha, purkmistr král. horn. města Hory Kutné, poslanec na sněmu zemském (na Panském náměstí č. 89).
JUDr. Jos. Maucha (na Zelném trhn č. 170).
JUDr. Ant. Auředníček (na Václav. nám. č. 182).
JUDr. Ant. Velišský (na Panském nám. č. 91).
JUDr. Václ. Bruna (v Kouřimské ul. č. 152).
JUDr. Jindř. Šafránek (na Václav. nám. č. 375).

C. k. notáři.

Al. Cibulka, v Kouřimské ulici č. 151.
Ed. Hlava, v Kouřimské ulici č. 112.

Lékaři.

MDr. Frant. Stanie, ředitel nemocnice, v Tylově ulici č. 387.
MDr. Václ. Bach, primář nemocnice a soudní lékař, na Smíškově náměstí č. 49.
MDr. Jan Svoboda, měst. fysik, v Tylově ul. č. 409.
MDr. Václav Veselý, na Tarmarce č. 115 b.
MDr. Fr. Voleník, sekundář nemocnice, bytem v témž ústavu.
M.Chir. Jan Dreyer, městský ranhojič a zvěrolékař, na panském náměstí č. 94—95.

Lékárny.

„*U Zlatého lvá*“ (A. Křepinský), na Panském náměstí č. 154.

„*U Jednorožce*“ (Prok. Slavík), na Panském náměstí č. 93.

„*U České koruny*“ (Jan Engelbert), na Panském náměstí č. 379.

Knihkupectví.

Karel Šolc (též půjčovna knih), v Kouřimské ulici č. 114.

Ant. Zpěvák, v Tylově ulici, č. 507.

Fotografický salon.

Jindř. Dittrich, na Václavském náměstí č. 255.

XI. Knihy, články a rukopisy,

z nichž tuto bylo čerpáno.

1. Pamětní a gruntovní knihy Kutnohorské v městském archivu a c. k. listovním úřadě. — Stavební účty kostela sv. Barbory v arch. měst. — Registra horní v archivu archaeol. sboru „Vocela". — Registra kostelníků chrámu Matky B. u Náměti v arch. měst. — Mik. Dačického „Paměti" (opis). — Pamětní kniha Kaňkovská v archivu arch. sb. „Vocela". — Stavební účty kostela sv. Jana Nep. tamtéž. — Paměti dra. Jos. Štětky (rkp. tamtéž). — Příspěvky k dějinám městečka Malešova. Sepsal Fr. Beneš (rkp. tamtéž). — Různé listiny arch. městského. — Sbírka opisů listin a výpisků spisov.

2. Staří letopisové čeští. Vyd. Palacký. — Historia o těžkých protivenstvích atd. — Kořínek, Staré paměti Kutnohorské. — Schaller, Topogr. d. Kgr. Böhmen; Časl. Kr. — Megerle v. Mühlfeld, Merkwürdigkeiten d. k. fr. Bergstadt Kuttenberg. — Sommer, Das Kgr. Böhmen. Časl. Kr. — Graf Caspar v. Sternberg, Gesch. d. böhm. Bergwerke. — F. Palacký, Dějiny nár. česk. — Fr. Palacký, Popis král. česk. — V. V. Tomek, Dějepis Prahy. — F B. Mikovec, Starožitnosti a památky země České. — P. M. Veselský, Hora Kutná, Díl I. — P. M. Veselský,

Průvodce po Hoře Kutné a okolí. — A. Vysoký, Materiał k slovníku technol. — Úřední Seznam míst v král. českém 1878.

3. Články Hory a jejího okolí se týkající od J. E. Vocela, B. Gruebra, Fr. Beneše, P. M. Veselského, Š. Dvořáka a j. v Památkách archaeologických, Mittheilungen der k. k. Central-Commission z. Erforschung u. Erhaltung d. Baudenkmale a v Naučném Slovníku. — Dra. J. Štětky Stručný přehled dějin Kutnoh. (v almanahu „Horník" na r. 1844). — Joh. Grimm, k. k. Oberbergrath, Üb. d. alten Bergbau bei Kttbg. (Berg- u. hüttenmänn. Jahrbuch. X. Bd.) — Dr. V. Kurz, Doly Kutnohorské (v Osvětě, 1877). — Téhož Geologický nástin okolí Kutnoh. (Zpráva c. k. učit. úst. v H. K. na r. 1877). — Zpráva arch. sb. „Vocela" na r. 1878). — Rozpočet kr. svob. horn. města H. K. na r. 1879.

Za nová statistická data se vzácnou ochotou mi poskytnutá vzdávám povinné díky P. T. pp. úředníkům c. k. okresního hejtmanství i městského úřadu Kutnohorského a p. P. Karlovi Vorlíčkovi, kaplanu při arciděkanském kostele sv. Jakuba Většího.

XII. Stručný výklad některých názvů,

jichž při vypsání památek užito.

Apsis slove zejmena při chrámech slohu romanského zakončení kůru v podobě výklenku do půlkruhu zděného.

Archa (Flügelaltar), skládací oltář na spůsob skříně; má prostřední díl pevný a dvě křídla, která na spůsob oken se přivírají.

Baldachin slove v gotickém stavitelství ozdobná stříška nad výklenkem určeným k postavení sochy.

Balustrada (Balustrade), brlení z malých sloupků (balustrů) se skládající.

Blána (Spruchband), malovaná neb tesaná páska na spůsob vlající stužky s psaným neb tesaným nápisem (legendou).

Brlení, zábradlí.

Empora (Empore, Galerie), kruchta nad postranní lodí kostelní.

Fiála (Fiale), gotická ozdoba v podobě hmotné vížky na vrcholu opěracího pilíře neb po boku štítu; skládá se ze čtyrstranného pilířku (Leib), po stranách štítky zakončeného, a štíhlého jehlance (Riese), jenž na hranách krabolami a na vrcholi křížovou kyticí bývá ozdoben.

Gotické písmo, středověká fraktura; velká písmena slovou majuskule, malá minuskule. Začáteční pí-

smena (inicialy) knih i hlavních odstavců bývala zhusta arabeskami a drobnomalbou (miniaturami) ozdobena.

Gotický sloh č. gotika, jehož od XII. do konce XV. věku v západní a střední Evropě téměř výhradně se užívalo, vznikl v severní Francii; „gotickým“ byl nazván od Vlachů, kteří slohu romanského neradi se spouštěli a nový sloh gotickým, t. j. jako by barbarským pokřtili. Podstatné znaky g. sl. jsou: 1. Kostra budovy skládá se dle určitých pravidel z pilířů a na nich spočívajících pasů i žeber klenbových, dodávajíc budově sama o sobě znamenité pevnosti, pročež prostory mezi zevnějšími pilíři vyplněny jsou jen (poměrně tenkou) náplňovou zdí, neb zůstávají prázdny a velké okno zaujímá pak téměř celé místo mezi dvěma pilíři; též boky klenby objevují se co pouhý lehký výplňek. 2. Kolmý směr a štíhlé, vysoké rozměry ve všech částech převládají, jsouce tudíž symbolem mysli k nebesům se povznášející. 3. Lomeného oblouku ze dvou středů sestrojeného užívá se nejen při oknech a na klenbě, ale oblouk tento jest též základním motivem veškeré gotické ornamentiky. 4. Základem profilování jest osmec (Achtort), t. j. přechod z čtyruhelníka v osmiúhelník a naopak.

Hlavice (Kapitäl), nejvyšší část sloupu, pilíře neb přípory; v got. slohu mívá obyčejně tvar kalichovitý a bývá lupením ozdobena.

Hřbet oslí č. oblouk prohnutý (Eselsrücken, geschweifter Bogen) má ramena dole vypouklá a nahoře poddutá.

Inicialka, začáteční písmeno.

Kathedralní sloh (Kathedralstyl) jest označen dvojnásobnými loďmi pobočními a rozdělením kůru na vysoký

kůr, ochoz a věnec kaplí. Vnitřní poboční lodi mívají touž výšku jako loď hlavní. Zevnějšek bývá nádhernější a zejmena opěracími pilíři a oblouky bohatě rozčleněn.

Klenutí křížové (Kreuzgewölbe) povstává prostupem dvou valených klenutí stejné výšky a skládá se ze čtyř boků č. výplňků (Gewölbekappen) v podobě trojúhelníků, které v gotice vypuklými a drobně článkovanými žebrami od sebe jsou odděleny. Žebra jsou pak v lomeném oblouku přepnuta a sbíhají se ve směru obou úhlopříčen v závěrní kámen. Kromě těchto hlavních (konstruktivních) žeber mívá kříž. klenba někdy i žebra pouze k ozdobným účelům sloužící (dekorativní), která se pak v klenutí hvězdovité (Sterngewölbe) neb v klenutí síťovité (Netzgewölbe) proplítají.

Konsola (Konsole), totéž co nosič č. krakorec; konsolou slove obyčejně řezbami ozdobený krakorec, k nesení sochy neb paty klenbové ustanovený.

Krabole (Krabbe, Krappe, Knorren), gotická ozdoba na spůsob lupenu jako by okolo kule obloženého; zdobívala se jí ramena štítů, oblouky nade dveřmi a okny a hrany fiálových jehlanců.

Krakorec č. nosič (Kragstein, Tragstein), z plochy vystupující kámen, často krásně článkovaný; obyčejně tak slove podklad, na němž patka pasu neb žebra klenbového spočívá.

Kružba (Masswerk), gotická ozdoba z kruhů a kruhových úseků v rozmanitých podobách, zejmena trojlistu (Dreipass), čtyrlistu (Vierpass), pětilistu až i šestilistu na základě geometrickém sestrojená; v pozdní gotice objevuje se v kružbě též plamen č. prostoná-

rodně jeptiška (Fischblase), totiž člen měchýři rybímu podobný. Kružby užíváno hlavně k ozdobě oken, ale též k rozčlenění ploch (v. panelování).

Kůr (Chor) jest v gotických chrámech část budovy k lodím se připojující, v níž hlavní oltář stojí. Gotický kůr mívá šířku a výšku hlavní lodi a zakončen jest několika stranami mnohoúhelníku (nejméně třemi stranami osmiúhelníku), obyčejně počtu lichého. V kathedralním slohu (v. t.) rozeznává se jakožto zvláštní díl kůru t. z. vysoký č. vnitřní kůr, od ochozu zábradlím, obyčejně z kamene tesaným, oddělený.

Kytice č. kytka křížová (Kreuzblume), ozdoba gotická na temeni štítu, oblouku neb fiály, která obyčejně ze čtyř krabol, okolo malého jehlance pravoúhelně na kříž sestavených se skládá; na vrcholu jehlance bývá malé poupě.

Legenda, nápis na díle řezbářském neb na obraze.

Lisena, plochý kolmý pruh ze zdi vystupující.

Loď (Schiff), prostora k shromáždění věřících ustanovená, obyčejně v podobě obdélníka; bývá rozdělena pilíři na loď hlavní č. prostřední (Mittelschiff) a lodi boční č. poboční (Seitenschiffe, Abseiten).

Loď příční (Querschiff), část chrámu mezi lodí a kůrem na příč postavená, čímž půdorys podoby kříže nabývá. Části př. lodi v pravo a v levo vystupující slovou ramena (Flügel, Arme).

Lomenice, štít (v. t.).

Mensa (latinsky = stůl), hlavní část oltáře, na kterou kalich a missal se klade.

Monogram, jednotlivé písmeno neb i více vzájemně se proplétajících začátečních písmen jmena nějakého.

Nadpraží, v. obložení.

Náplň, zeď náplňová (Füllungsmauer), zeď vyplňující prázdnou prostoru mezi dvěma pilíři neb mezi žebrami klenby.

Nos (Nase), vyčnívající článek kružby, v tom místě, kde dva listy se protínají.

Oblouk lomený (Spitzbogen) skládá se ze dvou oblouků sestrojených z dvou rozličných středobodů.

Oblouk opěrací (Strebepfeiler) pne se (na zevnější straně kostela) od opěracího pilíře při boční lodi ke zdi vyšší části budovy, pomáhaje takto snášeti postranní tlak, jejž klenba této poslednější části působí.

Obloukové pole (Bogenfeld), prostora obloukem uzavřená.

Obložení (Gestell, Futter) oken a dveří skládá se ze dvou postranic (Fenster- o. Thürstöcke) a nadpraží buď rovného (Sturz) neb obloukového.

Obraz votivní (Votivbild), v užším smyslu obraz následkem slibu věnovaný některému svatému, vůbec pak obraz darovaný kostelu od jednotlivce, rodiny, jednoty a p.; v dřívějších dobách dárcové rádi své podobizny na v. o. dávali vyobraziti. Mnohdy darovány bývaly za týmž úmyslem celé oltáře votivní (Votivaltar).

Ochoz (Umgang), v kathedralním slohu část kůru mezi vysokým kůrem a kaplemi; o. jest prodloužením bočních lodí a mívá i šířku jejich.

Oltář votivní, v. obraz vot.

Oratorium, kruchta, často uzavřená někdy s vedlejším domem souvisící, ustanovená k obcování službám božím v soukromnosti.

Průčelí (Stirnseite, Façade), strana budovy do ulice neb do dvora obrácená; u kostelů slove pr. ta strana, v níž hlavní vchod se nalezá.

Prut (Stab, Pfosten), 1. jeden neb více tenounkých pilířů nesoucích kružbu okna a p.; 2. drobná válcovitá ozdoba.

Prutování (Stabwerk), ozdoba z prutů se skládající; jest (jako kružba) buď prolamována neb vystupuje jakožto vypuklina z plochy.

Přípora, přípona, v. pilíř.

Půdorys (Grundriss) budovy slove výkres vodorovného průmětu jejího a slouží k znázornění tvaru a velikosti prázdných prostor, tlouštky zdí a pilířů, šířky oken a dveří a j.

Relief, v. vypuklina.

Romanský sloh (užívaný od konce X. věku do polovice stol XIII.) má tyto hlavní znaky: 1. Zdi jsou hrubé, celistvé a nesou klenbu pomocí polosloupů k nim přistavených; pilíře hlavní lodi nedosahují až ku klenbě, nýbrž nesou řadu oblouků (arkady), nad nimiž hmotná zeď až ke klenutí se rozprostírá. 2. Velké plochy zdí zavdávají podnět k rozvinutí bohatého vodorovného článkování. 3. Oblouk má tvar plného půlkruhu, klene se nad okny a v sklepení a jest základní myšlenkou ornamentiky, zejmena v t. z. obloukové obrubě (Rundbogenfries). Nevelká okna bývají skupena a malými sloupky od sebe oddělena. 5. Hlavice sloupu romanského má nejčastěji tvar krychle, na dolejších rozích zakulacené. 6. Kůr zakončen jest okrouhlým výklenkem (apsidou). S gotickým slohem sdílí romanský sloh křížovou klenbu a do jisté míry i půdorys (rozdělení na hlavní loď a lodi boční pomocí pilířů neb sloupů, a příční lo"

Růžice (Rosette), velké okrouhlé okno nad hlavním vchodem kostelním, kružbou ozdobené; též podobná ozdoba na ploše.

Sanktuarium, schránka pro svátost oltářní na evangelní straně presbyteria; mívá buď podobu výklenku neb nalezá se ve zvláštní výstavnosti, často nádherně ozdobené prací kamenickou.

Stejnolodní chrám (Hallenkirche) má boční lodi stejné výšky jako loď hlavní.

Stolice kostelní bohatě okrášlené stávaly za středověku; obyčejně jen v kůru (Chorstühle), ale někdy i v kaplích v lodích bývalo pouze několik prostých lavic pro lidi choré a věkem sešlé. Stolice měly zadní vyšší část s oddělenými sedadly ve zvláštních přihrádkách (stallum), a nižší pulpit k pokládání modliteb, žaltářů a p.

Světlost slove 1. šířka oblouku (Bogenweite, Spannweite); 2. šířka neb délka v světlosti (im Lichten) nějaké prostory, na př. kostela měří se od vnitřní plochy zdi k vnitřní ploše zdi protější.

Svorník, též závěrník č. závěrní kámen (Schlussstein) slove kámen tvořící vrchol klenbového pole; bývá okrouhlý, prstenovitý (uprostřed vydutý) neb tvaru mnohoúhelníkového, plochý neb řezbami ozdobený.

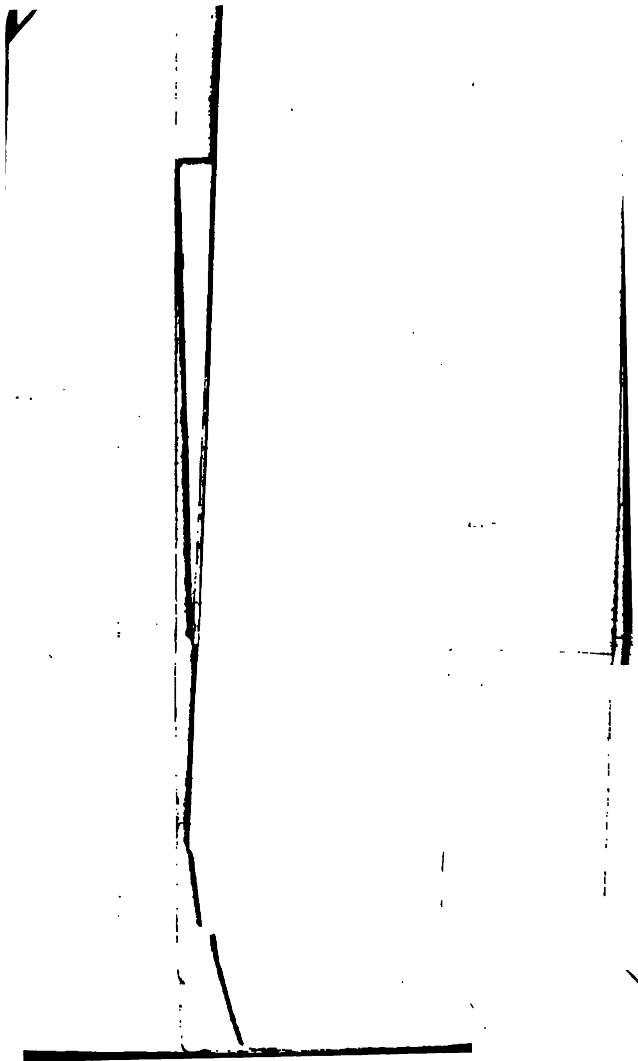
Šnek (Schneckenstiege), točité schody.

Štít (Giebel), zeď na užších stranách budovy nad hlavní římsou, v podobě trojúhelníku; štítu užívá se co ozdoby též při jiných částech budovy, jako na př. na opěracích pilířích, fiálách a j. Ramena gotického štítu bývají krabolami zdobena, na vrcholu bývá křížová kytice, prostoru mezi rameny vyplňuje často kružba neb řezba figuralní.

Opravy.

Str. 32 řádek 4. s hora: *Soutic* místo *Nětic.*
Str. 119 řádek 10. s hora: *panelováním* m. *ponelováním.*
Str. 122 v poznámce: *stal* m. *stalo.*

*

Nákladem
knëhkupectví Karla Šolce v Hoře Kutné
vyšlo:

Historie deskriptivní geometrie.

Sepsal **Václav Lavička,**
c. k. professor vyšších realních škol Kutnohorských.

Plán
král. horního města Hory Kutné.
Rýsoval **prof. Václav Lavička.**

Místopis a dějepis
král. horního města Hory Kutné.
Mládeži škol Kutnohorských
podává **prof. Jan J. Řehák.**

Kutnohorské příspěvky
k dějinám vzdělanosti české.
Podává *prof. Jan J. Řehák.*
Číslo 1.

Král. horní město Hora Kutná.
Pohledy na město a památné budovy jeho.
Velký obraz na silném papíře.

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze. 1879.